

VIGILIA

2006 / 10

Boldog Salkaházi Sára
Válogatás Sára testvér naplóiból
Sára testvér felajánló imádsága

BORIÁN ELRÉD: **Szent Ferenc példaképe: Szent Márton**
BABUS ANTAL: **Egy orosz milliomos szerzetes**

Csiki László, Jász Attila és Takács Zsuzsa versei
G. Komoróczy Emőke és Rónay László Gérecz Attiláról
Halmai Tamás Takács Zsuzsa
Üdvözlégy, utazás! című verséről

Beszélgetés Takács Nándorral

71. évfolyam	VIGILIA	Október
--------------	---------	---------

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Szabadon, szeretetből	721
SALKAHÁZI SÁRA:	Búcsú a nevenőtől	722
	Salkaházi Sára naplóiból	723
	Sára testvér felajánló imádsága	735
BORIÁN ELRÉD:	Szent Ferenc példaképe: Szent Márton (<i>tanulmány</i>)	736
BABUS ANTAL:	Egy orosz milliomos szerzetes. Innokentyij Szibirjakov rendkívüli élete (<i>tanulmány</i>)	743

SZÉPÍRÁS

TAKÁCS ZSUZSA:	Egy kivégzett levélre (<i>vers</i>)	751
RÓNAY LÁSZLÓ:	„...már valahol fönt közelít Isten”. Gérecz Attila, az 1956-os forradalom mártírja	752
TÓTH BÁLINT:	Sírató (<i>vers</i>)	753
GÉRECZ ATTILA:	Nosztrai leoninusok; 1955. Halottak napján (<i>versek</i>)	753
G. KOMORÓCZY EMŐKE:	Evangeliumi emblémák Gérecz Attila költészetében (<i>tanulmány</i>)	755
SALKAHÁZI SÁRA:	Szegényke az Úton (<i>novella</i>)	765
CSIKI LÁSZLÓ:	Hajnali beszéd (<i>vers</i>)	770
JÁSZ ATTILA:	Xántus: A bölény szeme; Indián asszonyok; Másfajta idő (<i>versek</i>)	771
HALMAI TAMÁS:	Gazdagság és hűség. Takács Zsuzsa <i>Üdvözlégy, utazás!</i> című verséről (<i>esszé</i>)	773

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

BENDE JÓZSEF:	Takács Nándorral	777
---------------	------------------	-----

MAI MEDITÁCIÓK

	Az áthoszi Paisziosz atya két levele (<i>Nacsinák Gergely fordítása</i>)	785
--	--	-----

KRITIKA

KRUPP JÓZSEF:	„Tekints a sebre”. Gergely Ágnes: <i>Carmen lugubre</i>	793
---------------	---	-----

SZEMLE

	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	796
	A 751. és a 769. oldalon Móser Zoltán fotói	

Szabadon, szeretetből

A 20. század iszonyatainak sötétjében mindig újra felfénylettek olyan embersorsok, amelyek tanúságot tettek az el nem tiporható igazságról és jóságról, az iszonyatban is felizzó segítő-szolgáló szeretetről. A kínzások és kegyetlenkedések közepette is mindig akadtak olyanok, akik segítségére siettek a bajbajutottaknak, akár saját életük kockáztatásával is. Nemcsak a gonoszságnak, de a hősöknek és a vértanúknak a kora is ez: a számtalan névtelen igaz emberé, és azon keveseké, akiknek a nevét is följegyezte az utókor.

Sára testvér életműve a boldoggáavatásával kiemelkedik az ismeretlenségből, hogy országnak-világnak tanúságot tegyen az igazságról és a jóságról. Ő a harmadik magyar ebből a korból, akinek sorsát az egyház mint Istenben biztosan beteljesültet állítja elénk. Mind a hárman embertársaiknak szentelték életüket: Batthyány-Strattman László egy hosszú élet odaadó szolgálatával, Apor Vilmos és Sára testvér élete feláldozásával.

Sára testvér vértanú halálának ténye és módja közzismert: 1944 telén a Szociális Testvérek Társaságának tagjaként üldözötteket bújtat. Elhurcolják és védenecivel együtt megölik. A gyilkosság brutalitása mögött azonban megnyílnak az emberlét halálon túli távlatai. Megnyilvánul az ember csodálatos szabadsága: hatalmas van arra — mint Jézusnak —, hogy az életét odaadja. Ez azonban éppen az ellentéte az öngyilkosságnak! Ahogy Chesterton írja: „A vértanú annyira szívén visel valamiféle önmagán kívül eső dolgot, hogy elfeledkezik személyes életéről. (...) A vértanú nemeslelkű, mert megvallja az élettel való kapcsolatát; önmagán kívülre helyezi szívét: meghal azért, hogy valami más éljen.” A vértanú halálában válik nyilvánvalóvá a hívő keresztény csodálatos lehetősége: biológiai léte befejeztével léte Istenben válik teljessé.

Sára testvérré nem váratlan tragédiaként zuhant rá a halál. Egész benső fejlődése ebbe az irányba mutatott — életének szabadon, szeretetből vállalt felajánlásáig. Tudatosan és szívósan törekedett az egyre nagyobb szabadságra és szeretetre, egyre személyesebb kapcsolatban Istennel. Ezt az utat választotta húszévesen, lemondva addigi életmódjáról, vágyairól, induló karrierjéről, hogy a Társaság tagjaként Istennek adja magát az emberek szolgálatában. Erre készült a szegények szolgálatában, de akkor is, amikor napról napra megharcolt saját természetével, hogy egyre inkább Krisztus élhessen benne.

„Jó halál” volt az övé, keresztény halál: lezárta egyre nagyobb szeretetre törekvő földi életét, hogy felnyissa a végtelen szeretet tágas isteni boldogságára.

Búcsú a nevenemtől

Megjelent: *A dolgozó Nő*,
XI. évfolyam, 7. szám,
1943. márc., 5.

Ne gondolja senki, hogy könnyen ment. Először a gondolattal kellett megbarátkoznom s magamat meggyőzőnm. Érvek, ellenérvek viaskodtak bennem.

Szívben, lélekben, érzésben, kultúrában magyar vagyok. Magyarnak érzem és vallom magam s annak vallottam húsz esztendő alatt is. Annak is ismertek, nemcsak a magyarok, a csehek is... Hát csak éppen a nevem ne legyen magyar?... Így szól az egyik hang.

Becsülettel rámhagyott régi, közismert név — felelt a másik. Ezzel a névvel is magyarnak ismertek, még a csehek is. Ezzel a névvel dolgozom immár 24 esztendeje, s jó lelkiismerettel mondhatom: nem hoztam szégyent rá. Ismerik így is... szeretik így is...

Mégis, mégis! Meg kellett tennem. Névmagyarosítás. Én kezdem? Dehogyan. Jó nagyapám kezdte, aki Dosendorfból jött s Schalkhasz-nak hívták (a hamisíthatatlan s magyarban alig visszaadható „scharfeszesz-szel”). A „hasz”-ból „ház”-at csinált. Ő, vagy valamelyik anyakönyvet vezető hivatalnok? Mindegy. Így lett ilyen felemás: Schalkház. Ahogyan tréfásan szoktam mondani: monarchikus név: fele német, fele magyar. De olyan volt jó nagyapám is. Mindig magyar ruhában járt, bár magyarul nem tudott. Anyanyelve német, szíve magyar. Neve: németül kezdődik, magyarul végződik. Hát én csak befejezem, amit ő elkezdett. Nem új nevet veszek fel, hanem a szó szoros értelmében magyarosítok. Legyen az eleje is magyar, a kezdete is. Legyen a nevem is egészen magyar!...

Sokat tépelődtem, sokat gondolkoztam, azután döntöttem. S most megvan. Itt van a kezemben az engedély. Szívem örömmel tele, szemem mégis könnyes. Hiába, szerettem olyan felemásan is, ahogyan rám hagyták.

S most búcsúzom tőled, becsülettel kapott, becsülettel hordott régi nevem: Schalkház! Becsülettel hordtalak, viseltelek, becsülettel búcsúzom!

S mielőtt leírnám új nevemet, csak azt kérem az Úristentől, adja, hogy az újat is becsülettel viseljem, új névvel is becsületes hűséggel szolgáljam az Úristent és magyar hazámat!

Salkaházi Sára naplóiból

1. A hit és a hivatás útján

Tamás, a hitetlen. Igen, mindig így beszélünk róla, és hányszor, hányszor vagyok én ilyen. Hitetlen, kicsinyes, telve gyarlósággal, telve feltételekkel: ha... akkor...

Igen, csupa ilyen feltétel az életem. Tamás azt mondta: ha nem látom, nem hiszem. S hányszor, hányszor mondom én ezt. Hogy telítve van az én életem ilyen ha... akkor-ral! Micsoda feltételeket tudok szabni! Ha szeretnek, akkor szeretek! Ha jók hozzám, akkor jó vagyok! Ha nap nevet rám, akkor derűs vagyok! Ha jól megy minden, akkor boldog vagyok! Csupa-csupa ha... akkor! Pedig az Úrjézus nem ezt kívánja tőlem! Nem feltételeket akar! Az Úrjézus megengedte ezt Tamásnak! Csak neki, hogy lássuk, mennyire el lehet süllyedni a sötétségben és kétségbeesésben, és hogy szabad ilyen lélekkel is hozzá menni, hogy sebeit érintsük, de csak egyetlen egyszer, hogy lássuk annak a ha... „akkor”-nak rettentő komolyságát.

Ki kell irtani a lelkemből, a szívemből ezeket a feltételeket!

A hitetlen lélek sötét, mogorva, pesszimista, kopár, csúnya, örömtelen, irigy, száz és ezerféle indulat köti meg.

A hívő tele van örömmel, lendülettel, mindenben, munkában és imában, az életben és az elmélyülésben. Mindent szeret, mindennek örül... A hívő lélek szabad! Szabad mindentől: indulatoktól, szeretettől, mindentől!

Az Úristen pedig azt akarja, hogy önmagamban legyek erős, hogy ne támaszkodjam más külső segítségre. Elég nekem az ő szava, hogy küldött.

Különféleképpen zörget az Úr. Mindig és mindenben meglátni és észrevenni a zörgetést. És azonnal megnyitni! Zörget a szívemen, akarja tudni, hogyan szeretek másokat. Virrasztani kell és vigyázni, mert nem tudjuk, hogy mikor és hogyan zörget az Úr. Gondolhatom azt is: minden de minden, ami egy nap alatt ér, nem más, mint az Úr zörgetése. Akarja látni, hogyan nyitok ajtót, hogyan nyitom ki szívemet, lelkemet, milyen készséges, odaadott vagyok? Erre kell gondolnom! Ma nagyon gondosan fogok ügyelni arra, hogy hogyan veszem észre az Úr zörgetéseit! — Mindenben: mun-

kában, szórakozásban, pihenésben arra akarok gondolni: mit akar most az Úr tőlem? Hogyan zörget most, és hogyan nyitok én?

Ne engedd, hogy egy pillanatra is, csak porszemnyire hűtlen legyek! Vállalni akarok minden megpróbáltatást, kísértést, amit csak adsz, csak azt kérem, hogy ugyanakkor erősséget, kitartást is adj!

Érted jöttem Jézusom! Mert Te hívtál, Te akartál. Százszor elmondtam már: hogy magamtól és magamért nem tudtam volna otthagyni a világot, melyben boldog voltam! Az utóbbi időben pedig annyi szenvedést és nehézséget adtál, hogy azt nem is lehetett volna kibírni Nélküled, csak azzal a gondolattal, hogy Te akarsz, hogy Érted!

Vizsgálom magam: Uram, egészen őszinte akarok lenni, a vérig. Honnan jöttem, miért? Először nem akartam jönni. Sokszor hívogattál, de mindig elhessegettem hívó szódat. Utoljára személyt küldtél, aki vigyen Hozzád. Hiszen én régi életemben boldog és elégedett voltam. Elértem mindazt, amit szívem legmélyén kívántam. Arról az életről pusztán egy személyhez való ragaszkodás miatt sose tudtam volna lemondani. — De Te adtad őt nekem, hogy megmutassa az utat, hogy kedvessé tegye a lemondást. Igen, kerestem boldogságot is. A százannyit. És most, Uram, Te látod, hogy boldog vagyok. Nem azért, mert boldog akarok lenni, hanem mert Te mindenhez adod még azt a nagy ajándékot is, hogy a Te akaratod teljesítése és keresése engem egészen boldoggá tegyen.

Éjfélig beszélgettünk. Majdnem kizárólag Istenről, a lelki gyermekiség útjáról, lelki dolgokról. Olyan nagyon-nagyon jó volt! Ha már beszélni ilyen jó ezekről, s ha egy ember lelkébe oly sok szépet tudsz tenni édes Istenem, milyen gyönyörű lehet a mennyország, a szentek, és milyen társalgás lehet ott! — Szeretni az Istent mindennek felett! — S ismét átéletem velem, hogy nekem milyen gyönyörű utat adtál! Istenem, hány és hány ember él, és nem tud ezekről, és nem beszél ezekről!?

2. Az „új ember” születése

Látod, én olyan tehetetlen, gyenge, esendő vagyok! Látod, én gondolatban úgy szerettem a keménységet, a kemény életet, s a valóságban oly puha, elpuhult, torkos, kényelemszerető, magamszerető vagyok! Krisztusom, légy türelemmel irántam: ne vond el tőlem kegyelmedet, mert ilyen vagyok! Ígérem Neked, hogy mindent elkövetek, hogy beteljesíthessem kívánságodat! Segíts meg! Ha lassan haladok is, légy elnéző! Ne az eredményre tekintsz, ami jóformán semmi, hanem arra, hogy nekem mibe került ez! Légy türelemmel, s én lassan olyan leszek, mint amilyennek Te akarsz!

Békességesen akarok eltérni mindent. Jó akarok lenni. Jó, jó! Egész szívemmel, egész lelkemmel vágyódom ezután. Krisztusom, segíts! Kell, hogy a te jegyesed jó legyen. Segíts, Uram! Ami jó, az szent. Azt hiszem, a szentség egyik legnagyobb alapja a jóság. Hiszem, hogy aki jó, az szent is. Akkor én szent akarok lenni? Erre még nem gondoltam soha. De mert a szentek egészen látják Istent, és egészen Istenéi, akkor én is szent akarok lenni. De hol kezdjem? Én gyenge vagyok, nem vagyok kitartó, torkos, fegyelmezetlen vagyok, nem szeretem az önmegtagadást, nem vagyok imádkozó lélek, itt élek a földön, a porban. Ó, hát ki emel fel? Ki emel fel? Csak én magamnak kell kimásznom önmagamból, törjem le magamat. Nagyon fogom szeretni az Istent. Addig: fokozni magamban a Krisztus iránti szeretetet, ez majd segít. Egész szívvel szeretni, egész akarattal dolgozni! Szívet, lelket mindenbe!

Folytatni akarom a gondolatot: Itt tudtam, itt bírtam volna-e maradni Isten akarata nélkül? Azt hiszem, határozottan, gondolkodás nélkül rámondhatom, hogy nem. A kérdés boncolgatása csak ott kezdődik, mikor a „nem”-nek miértjét keresem. Ezek a miérttek nem nagy dolgok. Csupa apróságból állnak... Másnak talán nevetni való kicsiségek. Csak én tudom egyedül, hogy az én életemben milyen döntő szereppel bírtak. A dohányzás, az újságírás, az ebből folyó hengegés, a kávéházazás. A kocsmai vacsorák. A cigányzene. A mulatozás. A könnyelműség. A pénz dobálása. Az önállóság, stb. Ezek tették életemet. Ezek miatt mondhatom, hogy elmúlt életemben boldog voltam. A múlt évek boldogságához lassan hozzátartozott. Ma már én is el-emosolyodom, ha ezekre gondolok. De az ezekből folyó kísértések ellen azért mindig kell küzdenem. Ezekről ember akarataért, ember kedvéért nem tudtam volna lemondani. Pusztán azért nem. Igen, ha egészen őszinte akarok lenni, nagyban közrejátszott az ember. De tudom, Isten akarata ez. Ha pusztán emberért mondtam volna le, meddig tarthatott volna a lemondás? Rövid ideig, amíg más ember nem került volna eléem, akinek eszébe sem jutott volna, hogy tőlem lemondást kívánjon. Sőt. És nem oly könnyű az embernek elszakadni egész önmagától pusztán ember kedvéért. Talán egy rövid ideig megy. Soká nem. Uram, Te akartad, hogy itt legyek. Miattad, érted vagyok itt. Akaratodat akarom, mást semmit! Segíts meg, hogy mindig és mindenben felismerjem és teljesítsem akaratomat!

Igen, béres lelkület, nagyon is béres lelkület félszemmél másra sandítani, irigykedve összehasonlítani, méricskélni: ennek mi van, nekem mi van? Kié több? Miért kap a másik többet? Hát ezt akarja az Úristen? Inkább magamba néznék, inkább megfognám erősen magam és ráncbaszedném! Sok nyugalomra és sok fegyelemre van szükségem, de mindezeket legbelül kell elkezdeni.

Lehet, hogy néha egészen kicsi, csekély és egészen prózai dolog az, ami lelketem leköti. Talán egy szem kockacukor vagy egy falat kenyér. Ne mosolyogjam le ezeket. Ne mondjam, hogy ezek olyan semmiségek, melyek szóra sem érdemesek a lelkiéletben. Lássam egészen tisztán, az a szem cukor jelenti a boldogságot vagy az a darab kenyér. Próbáljam elvenni magamtól, ha csak egy ici-picit is fáj, világos, hogy ragaszkodom ehhez: mondjak le! Legyek szabad mindentől, nemcsak a nagy dolgoktól, hanem és legfőképpen legyek szabad az apróságoktól! Kevésben hűnek lenni nagyon nehéz. A hősie nagy dolgokra mindig hajlamosabbak vagyunk. ... míg a kis dolgok mellett elmegyünk, észre sem vesszük, nem tartjuk fontosnak. Mennyit pazarolunk el így! Tudatosan nevelni magam az apróságok észrebevására, s kérni az Őristent, hogy ehhez adjon világosságot. A lelkiéletben egész reálisnak kell lenni.

Ments meg engem, Uram a kevélységtől! Most, most is felüti fejét. Akarja, hogy bámuljam magam! Hogy bámuljam magamban azt, hogy régi életemről le tudtam mondani!... Még így is idefurakszik a kevélység. Óh, mennyire kell vigyázni!

Ezentúl igyekszem hálás lenni. Mindennap este felindítani magamban a hálát. Legalább néhány pillanatra egészen Krisztus Szívére hajlok, és egy-két szóval, de egész szívvel hálát adok a napi jókért! — Igyekszem életemet úgy beállítani, hogy az nagy hangon dicsérje Istent! Amint érzem, hogy idegesség, rosszkedv kezd szétterülni, azonnal igyekszem kidobni magamból, és jókedvre fordítani. Énekelni fogok valamit. Naponta többször igyekszem a hálát felindítani.

Néhány napja kis keserűség, savanyúság, rosszkedv van bennem. Nem tudom mitől. Lehet, hogy fáradt vagyok, attól. Mindegy, hogy mitől, a tény a fontos, hogy van, és az, hogy nem szabad lennie! Teljes erővel fogok küzdeni ez ellen! — Vidám leszek és mosolygós, jókedvű.

És ha az Őristen foglalt le magának? ... Az első szó már elhangzott, s te meghallottad! És mégis bizonytalan vagy! Nyugtalan, kereső, vergődő. Mert van valami, ami miatt nem válaszoltál... Talán foglalkozásod, amelyben annyi örömet találsz... talán csak az a néhány filléres cigaretta, amelynek szétoszló füstje mégis olyan áthághatatlanul burkol be.

Gondolnom kell, többet kell gondolnom arra, hogy tudok jó is lenni, hogy van bennem jó tulajdonság is. Dédelgetni kell magamban a jót, hadd növekedjék, hadd terjeszkedjék!

Lelkünk rejtett zugaiban kicsi isteneket, bálványokat tartunk. A tűz, melyet az Úrtól kaptunk, kell, hogy elégesse ezeket. Mi bennem a pici bálvány-kép? Mikor a fa nedves és ég, épp így, mikor engem éget a tűz: keményebb kézzel nyúl hozzám az Úr: füstölök, nem akarok égni. Egy szociális testvér fáklya. Bevilágítani az utat az embereknek, amelyen az Úristenhez juthatnak.

A lelki szegénységet kérnünk kell az Úristentől. Javainknak ura Isten, s adja vagy megvonja, ahogyan neki tetszik. Ha valóságban szegény vagy, légy igazán az. Csinálj a szükségből erényt. Az ember amiatt panaszkodik, ami nem tetszik neki. Igen, akarom egészen elveszíteni magamat, hogy egészen megtaláljalak, birtokoljalak, Jézusom. Sokat fogok gondolkozni, hogy mik azok, amik akadályozzák, hogy elveszítsem magamat. Tudom, ha valamitől idegenkedem, valamit nem csinálok szívesen, akkor ez akadály a magam meghalásának. Ezt akarom felidézni, valahányszor ilyesmi elé kerülök!

Ma nagyon figyelem magam, hogy milyen vagyok az apró napi eseményekben?!... Ha valami nem tetszik, kétszeres örömmel akarom csinálni, és Krisztusnak adni! Nem igyekezni letagadni, ha rábukkanok a rosszra, hanem üstökön ragadni, — csak az segít! És ilyenkor, egy pillanatra, csak pillanatra, Krisztus elé állni lélekben, és azt mondani: „Látod, ez van bennem, de észrevettem, megfogtam, ki akarom dobni. Segíts Jézus!”

Gyermekké lenni! — Nem szabad semmiből nagy problémát, nagy tragédiát csinálni, hanem minden bajjal, nehézséggel egyszerűen, gyermeki módon az Úristenhez menni, Neki megmutatni. Az is olyan csodálatos, hogy mennyire segít az Úr, ha az ember egészen egyszerűen átadja magát neki! Csak az akarat kell az Istennek, hogy akarjam, amit ő akar, a többi mind-mind hozzáadja ajándékba.

3. Egyre odaadóbb szeretettel

Mindjobban ráébredek arra, hogy az embernek nincs senkije Krisztuson kívül... Krisztusom, Te úgy látod lelkemet, ahogy én nem tudom, ugye tudod, hogy egész lélekkel Téged akarlak, Téged kereslek. Először úgy próbáltam, hogy „emberszíveken át Isten felé”, most azt akarom, hogy Krisztus szívéen keresztül jussak el az emberekhez.

Akiket nem tudok érzelmileg szeretni, azokat megpróbálom Krisztusért nagyon szeretni. Sok szeretet akarok adni magamból. Válogatók vagyok a szeretetben. Ez ellen küzdeni fogok. Amint találkoztam olyannal, akit nehéz elviselni, mosolyogni fogok rá, és egy rövid fohászt mondok érte. — Fogadd szívesen ezt Jézusom, és add,

hogy ne feledkezzem meg erről, hanem tegyem is! Érted akarok szeretni mindenkit. Megpróbálok szeretet árasztani kifelé magamból. A szeretet oly csodálatos erő, hogy átformál, átgyúr mindent.

A szeretetről elmélkedtem. Jézus háromszor kérdezi Pétert, szeretsz-e engem, Péter háromszor felel, hogy igen. Minket nem kérdez így. Nekünk másként is kell felelni. Felelős vagyok testvéreim lelkéért! Szeretni kell hát nagyon. A testvéreim iránti szeretete felelet az Úr Jézus kérdésére! Tavaly olyan sokat kínlódtam, mert egyeseket oly nehéz volt elviselni. És akkor csináltam azt, ami aztán olyan volt, mint egy varázslat, hogy szinte egészen eltörölte az un-szimpatáit. Valahányszor találkoztam az illetővel, mindig egy röpmát mondtam érte. Csak ennyit: Jézus, segítsd meg! Áldd meg! És ez nagyon jó... Ezt nem szabad soha elhagyni!

Édes Jézusom, szeretném, ha napközben sokat tudnék rád gondolni. Nemcsak neked élni és neked dolgozni, hanem egy-egy gondolat-lal, egy-egy röpmával felröppenni Hozzád.

Jézus lábaihoz ülni és hallgatni, mit mond. Itt ülök a kápolnában. A Tabernákulum ajtaja nyitva, és benn van Jézus. Nézek Jézusra, az édes, drága Jézusra. Mit mond Jézus? Add nekem szívedet! Légy egészen az enyém. Szeress nagyon engem. Akard egész szívvel, amit én akarok, még ha nem érted, akkor is! Légy békés. Légy gyermek, és egyben légy erős ember. Szívben, szemben gyermek, akaratban ember. Szeresd nagyon az embereket, mindenkiért meghaltam, a Júdásokért is!!

Mindent szeretettel kell kezdeni! Sokszor azért állunk meg félúton, mert nem ezzel kezdjük a dolgokat. A napot is és minden napot is szeretettel kell kezdeni. Ha tudnám a szeretetet mindig felgyújtani magamban: Isten iránt, testvérek iránt, felebarát iránt! — mennyi problémával volna kevesebb.

Mindenkit egyformán akarok szeretni. Nehéz nekem szeretni? Mi nehéz benne? Talán neki is nehéz engem? Neki is teher az, és nekem is viselnem kell az ő terhét. Segíteni neki! Mi akkor nem tévedünk a szeretetben, ha azt akarjuk és tesszük, amit Isten. Nem elég szeretni, rendezetten kell szeretni.

Hogyan vagyok az elviseléssel? Akit nehéz elviselnem, miért nehéz? Vizsgáljam magam: mit tettem, hogy ezen segítek? Mennyit imádkoztam azért, akit nehéz elviselni? Próbáltam-e közeledni hozzá? Igyekeztem-e lelkemben, szívemben őszintén leküzdeni az ellenszenvet és igyekeztem-e őszintén felindítani a szeretetet? Gondolkoztam-e azon, hogy mi benne a jó, szeretetreméltó? Vagy csak mindig hibát vettem észre és azt ápolgattam magamban? Mai

elhatározásom: keresni fogom azokban a jót, akiket nehéz elvisel-nem... Mentetgetni fogom őket magam előtt! Megpróbálok szeretetet indítani irántuk! ... Hiába szeretem Krisztust lángolóan, égőn, ha jegyesi iránt nem érzek szeretetet, nem ér semmit!

Szeretni, mikor szeretnek, mikor tele van a lelkem érzellemmel, — semmi! Szeretni, mikor nehéz, mikor talán a szívemnek panasza van, fáj, mikor ellöknek. Ez, ez kell az Úristennek! S ezt meg fogom próbálni. Meg akarom kezdeni, ha százszor is belebicsaklom, mindaddig, míg sikerülni fog! A szeretet nagyon jó, csak néha nagyon nehéz szeretni. Most is. Az ember válogatós. Édes Jézusom, segíts! Tied legyen minden. Add, hogy egészen, feltétel nélkül tudjak szeretni. Hogy senki se legyen „idegen” nekem.

Oh, az Isten szeretetétől semmi sem választ el hamarabb, mint a szeretetlenség emberek iránt. Érted akarok szeretni mindenkit. Megpróbálok szeretet árasztani kifelé magamból. A szeretet oly csodálatos erő, hogy átfurmál, átgyúr mindent. Sok az érzelmi szeretet bennem. A szeretetet kamatoztatni kell. Ott kell szeretnem, ahol nehéz. Ez a kamatoztatása a szeretetnek. Ahol könnyű, ott nem érdem, ott hamar önmagamot keresem, de ahol nehéz, ott az Úr Krisztus. — Szeretni akarok!

4. Egyesülés Krisztussal

Nagyon akarom szeretni a Szentlelkét, melegen ... Naponta többször akarok egy-egy pillanatra felemelkedni a Szentlélekhez.

Nélküled nincs élet, Nélküled nincs semmi! Add, hogy nagyon, mindent felégetően lobogjon szívemben az Irántad való szerelem, az Utánad való vágyakozás! Édes Krisztus, Sponsus meus!

Felszítani a szeretet az Úristen, az Úrjézus iránt!

Hogyan lehetséges az, hogy nem szeretem azt, akit az Úrjézus jegyesének választott? Nem tudom, hogyan lehet, de látom, hogy van, mert szívemben rombol ez. De felteszem, hogy min-dent elkövetek, hogy szeressek!

Legnagyobb könyörgésem, mindig visszatérő kérésem: add, hogy mindig jobban szeresselek! Ámen!

Milyen rossz ez a fásultság és szárazság. Úgy ülök, mint egy darab fa itt a kápolnában. Pedig tudom, most is úgy lángol a szeretet Krisztus után, mint máskor, csak valami nehéz és nem tud előtör-ni. Krisztusom, csak Téged szeretlek, csak a Tiéd akarok lenni. A Te akaratod, hogy engem most ez a nehézség megüljön. Elfoga-dom készségesen, és megpróbálok hálát adni ezért.

Most megint itt ülök a kápolnában elmélkedés alatt: minden gondolat nélkül... Csak ülök, ülök és közben viaskodnom is kell — kísértő gondolatokkal! — Ezt is el kell viselni! Ezt a nagy buta szárazságot, amiben most vagyok. Jó Jézusom így is a Tied vagyok, mindig és mindenben keresztül!

A kísértésben csak a tabernákulum előtt kapok erőt, a nyugtalanságot csak az tudja megnyugtani... a bűmet csak ő érti meg, csak ő bocsátja meg, a hitványságot csak ott mutathatom meg úgy, hogy nem megvetést, hanem szeretetet és megértést kapok, a gyengeségem csak itt lesz erőssé, minden negatívumot csak ő tesz pozitívummá.

Ó, ha tudnám egész értékében megérteni, megbecsülni és értékelni a szenvedést. Akkor örömmel fogadnék mindent. Így? — Félek a szenvedéstől és száz meg száz egérutat keresek, hogy megszökhessem előle. Milyen jó az Úristen, hogy mindig és mindig, újra és újra megpróbál. Jézusom, Te tudod, hogy nagy önszeretemben és kevélységemben én nem akarom a szenvedést, nem keresem, de tudod azt is, hogy mindent megteszek, hogyha küldöd, akkor készségesen tudjam elfogadni.

Te látod Jézus, szívemnek minden vágya, hogy egészen Tied legyek. ... Jézusom, áldd meg ezt az elhatározásomat, és segíts, segíts! Ne engedd, hogy egy pillanatra is, csak porszemnyire hűtlen legyek! Vállalni akarok minden megpróbáltatást, kísértést, amit adsz, csak azt kérem, hogy ugyanakkor erősséget, erősséget, kitaratást is adj!

Semmi sem fontos, csak az, hogy hogyan szeretem az Úristent, az Úrjézust! — Egész lelkemmel bele kell kapcsolódnom! Mindig, minden körülmények között, még a legborzasztóbb kísértés idején is rendületlenül kell hinnem Benne, s abban, hogy szeretet az egyedüli, ami megszabadít!

Minden pillanatban készen kell lenni Isten akaratának teljesítésére. — Mi ez? Miről van szó? Minden pillanatban... mindig... állandóan! Nem amikor nekem tetszik, nem amikor nekem jó, hanem mindig készen lenni ... Úgy dolgozom-e lelkemen, hogy az kész minden pillanatban lemondani önmagáról? ... Nem marad-e bennem, szívem mélyén valami, ami megghiúsítja azt, hogy egészen, odaadottan teljesítsem Isten akaratát? ... És milyen örömmel tudom teljesíteni akkor, ha a saját akaratomról kell lemondanom?

A Te szereteted, Krisztus, úzzön, hajtson, sürgessen, küldjön, dolgozzon, lángoljon bennem, mindhalálig, mindörökké. Amen. Alleluja!

5. A közösség édes terhe

Mária látogatása. Rokonhoz megy, mert segíteni akar. Tudja, hogy szükség van rá, s ezért vállalkozik a nagy útra, a fáradságra: átkelni a hegyeken. Krisztust hordja a szíve alatt, s ezért a fáradságot nem érzi, vagy ha érzi is, olyan boldogság tölti el, hogy boldogan viseli a fáradságot. Tanulság: a felebaráti szeretet kifejezéséért, a másokat szolgálásért vállalnom kell a „hegyeken” való átkelést: a fáradságot, nehézséget, kellemetlenséget, sőt néha a félelmet is. — Krisztust kell hordanom szívemben, akkor boldogan viselem a fáradságot. In concreto: mostani egész munkabeosztásom a mások, főként a szegények szolgálata. Éppen ezért nem szabad lankadni. Ha még oly fáradt is vagyok, meg kell tenni mindent. A látszólag legunalmasabb, legközönségesebb, legközömbösebb munkát is abban a tudatban kell végezni, hogy az szeretetszolgálat a szegényeknek, ha nem is közvetlenül, de közvetve.

Minden, nemcsak a holt tárgyak, hanem mindenki, az emberek, munkatársak, testvérek, előjárók, számomra az üdvösség eszközeivé lehetnek vagy válhatnak, ha nem azok. Tőlem függ, hogyan fogadom, hogyan dolgozom fel, hogyan hasznosítom! Igen, igen! Töltekezni akarok ezzel, eltelni csordultig, s így élni életemet! Mindent mennyei Atyám ad, küld, rendez körülöttem. Ő, aki szeret, azt akarja, hogy szeressem, s üdvözlöljek! Üdvözlégyletem, Atyám akarata. Üdvözlégylet Társaságom, hivatásom, családom, házam, szülőföldem, munkaköröm, otthonom, beosztásom, egészségem, fogfájásom, kézimunkám, mind, mind azért vagytok, hogy segítsetek Atyámhoz! Mindent úgy fogadni, mindenben ezt látni. Amen.

Ma délután egészen hirtelen kimondhatatlanul nagy kegyelmet kaptam az Úristentől. Egy pillanat alatt hirtelen világosan átláttam, hogy a fogadalmaimat — bár évek óta fogadalmas vagyok és sokat elmélkedtem róluk — nem is éltem át. Tudtam mindent, amit a fogadalmakról tudnom kellett, de nem volt valóság és élet benne! S hogy ezt megtudtam, ez igen nagy kegyelem! Éppen tédet hajtottam az oltár előtt, s a kereszttúra készültem, s ekkor kaptam a kegyelmi indítást, s valahogy úgy érzem, hogy amiért oly sokat imádkoztam, most kaptam meg: a megtérés kegyelmét! Igen, egy új életnek kell kezdődnie ez után a lelkigyakorlat után: fogadalmakban öntudatos, fogadalmakat átélő életnek! Mert Krisztus akarja, azért akarom élni a tisztaság, engedelmesség, szegénység és testvéri szeretet fogadalmas életét. S nem elég tárgy szerint élni, hanem a szellem szerint is egészen nagystílusú! Nem pepecselgetve, nem kicsinyeskedve, nem méricskélve! Hanem egészen! Oh Istenem, aki nekem ezt a nagy kegyelmet adtad, a világos látás kegyelmét, add meg az erősség kegyelmét is, hogy vég-

re tudjam hajtani, át tudjam élni, ha kell hősiesen is a fogadalmak kegyelmi életét. Tehát semmi új elhatározás, hanem ez: fogadalmaimon keresztül Krisztushoz kapcsolódás! Egység Krisztussal! Tisztaság egység, engedelmisség egység, szegénység egység, szeretet egység! S ha ezt sikerül Isten kegyelmével megvalósítani, akkor ez több mint fogadalmas keretben való élés, ez Krisztusba olvadás lesz! Amen. Ehhez akarom kérni a Szentlélek Úristen hét ajándékát és az édes Szűzanya segítségét!

Nehéz a közösség és nehéz a testvérekkel együtt élni? Miért? Jól tudom, hogy nem szeretnék közösségen kívül élni, nem tudnék már másként élni, mint így. Jézusom, bizonyára Te akarsz, hogy nehéz legyen, hogy minden alkalommal oda kelljen adni azt, amihez legjobban ragaszkodom. Honnan van ez az irigység bennem, ami mostanában annyira nyugtalanít? Miért és mit irigykedem? Ha nem tudok repkedve, örömmel, ujjongva szeretni, akkor mit kell tenni?

Bátran, hűségesen, becsületesen, keményen, minden nehézségben kitartani. Kitartani! Hűségesnek lenni! Még a hűtlenség legtávolabbi gondolatát is elűzni! Ó mennyi minden csábít hűtlen gondolatra. Ha kevélységem lázadozik, nyomában ott jár a hűtlenség kísértése. Ha irigykedem, ha elégedetlenkedem, nyugtalan vagyok, — a hűtlenség gondolata be-beférkőzik hozzám! Pedig én hűséges akarok lenni és maradni mindhalálig. Hűséges mindenben keresztül!

Nagy megpróbáltatáson mentem keresztül. Elvételtem tőlem a testvérruha. Vádak hangzottak el ellenem, melyeknek volt ugyan alapjuk, de valóságban mégis mások voltak, mint ahogyan ide kerültek. Olyan képet kaptak rólam az Elöljárók, hogy csodálkozom, hogy ezek után megtartottak. Azt hittem, minden összeomlik, csak az Úr kezébe kapaszkodtam, semmi más reményem nem volt. És hallgattam. Nem próbáltam igazolni magam. Tudtam, hogy hiábavaló. Az Úrra bízam mindent! S most milyen jó, milyen nagyon jó minden! Az Isten felemelt! Igazolt! ... Mit ért volna, ha én akartam volna magam igazolni? Ha kerestem volna érveket igazolásul? Hittek volna? Csak Tebenned bízom és mindig Rád hagyatkozom, Uram, Istenem!"

Édes Jézusom! Hallottam hívásodat, mikor a világból a Társulatba hívtál. Akkor otthagytam kedves otthonomat, Anyámat, anyéimet és szeretett munkakörömet. Te tudod, hogy miről volt a legnehezebb lemondanom: a dohányzásról. Csakis Érted és senki másért, semmi másért nem mondtam le erről. Azóta árasztod bőségesen, túlszorduló áradással kegyelmeidet rám.

Most ismét itt vagyok, hogy Irántad való szeretetből s mert hívásodat érzem, elmenjek. Messzi idegen világba, a bizonytalanságba. Te tudod legjobban, mennyire fáj a szívem, mikor el kell hagyni hazámat, szülőföldemet és Anyámat. Itt kell hagynom kedveseim a bizonytalanságban gyűlölködő, acsarkodó, pogány világ közepette. Itt hagyom drága szívemhez nőtt munkakörömet, s megyek egyedül Érted, irántad való szeretetből. Óh édes Jézusom, áldd meg vállalkozásomat, légy Te velem, Te légy egyedüli jutalmam. Enyéimet neked adom, Te őrizd, te óvd, Te pártfogold őket! Ámen!

6. Engedelmesen a halálig

Életünket kell áldoznunk testvéreinkért. A SZTT tagjai legyenek készek Krisztusért és egymásért életüket adni.

Tudatosan keresni: mit akar az Isten, s nem mit akarok, mit szeretnék én!

Mindig és mindenben Isten akaratát teljesíteni. Uram, Te tudod, hogy egészen ezt akarom. Növeld, erősítsd, öntudatosítsd bennem ezt! Hogy mindig és mindenben a Te akaratodat keressem. A legkisebb, legcsekélyebb dolgok mélyén is meg lehet találni Isten akaratát... Minél nehezebb az ő akaratának teljesítése, tegyem annál nagyobb odaadással.

Igen, vágyódom szenvedés után, de mikor megjön, akkor félek tőle. A magam kigondolása szerint szeretnék szenvedni, nem az Úristen akarata szerint. Tehát itt gyökeres változást hozni! Minden szenvedést elfogadni! Legyen az bármilyen: betegség, sikertelenség, ügyetlenség, félreismerés, bűnből, hibából való megvetés, cigaretta utáni vágy (igen ez is!), szeretetlenség mások részéről, nem megfelelő lakás, másokkal együttlakás stb. stb. minden, ami nem jó nekem, ami fáj, hiányzik vagy bosszant: szenvedés lehet, melytől megtisztulok, még közelebb visz Istenhez! Igen még a nem megfelelő munkatárs is!

Sára, kezdj el végre élni, komolyan élni és komolyan meghalni. Élni egészen az Úristennek, és meghalni egészen magadnak!

Az is olyan csodálatos, hogy mennyire segít az Úr, ha az ember egészen egyszerűen átadja magát neki! Csak az akarat kell az Istennek, hogy akarjam, amit ő akar, a többi mind-mind hozzáadja ajándékba.

A teremtetett dolgoktól való megválás megkönnyíti a halálunkat. Ha meghalunk Jézussal, akkor fel is támadunk Jézussal. Ha Krisz-

tussal egyesülve vagyunk, akkor osztozunk az ő sorsában. Krisztusnak a győzelme a halál felett: közös győzelem.

Készen kell lenni az odaadásra. Ó, annyi van, amit még oda lehet adni. Hogy ragaszkodom apróságokhoz. Hogy ágaskodom egy-egy munka ellen. Az odaadás szorosan összefügg a szeretettel. A legkisebb, legcsekélyebb dolgok mélyén is meg lehet találni Isten akaratát. Atyám akaratát. Milyen jó ez így! Az Atya mindig a legjobbat akarja. Még akkor is, ha néha érthetetlen és nehéz, Ő a legjobbat akarja.

Alleluja! Ecce ego, mitte me! Alleluja! Itt vagyok Uram, engem küldj!

Szeretni akarom a halált! Nem félek a haláltól, bár egyszer megengedted, édes Istenem, hogy átérezzem a halálfélelmet. És nem tudom, hogy majd ha elérkezik életemnek ez a legszebb, legnagyobb és legnehezebb órája, vajon nem kell-e szörnyű halálgyötrelmet kiállanom! Már most készülök a halálra! Készülök, hogy minden nap keresek alkalmat önmagamnak a meghalásra. Hogy szívesen fogadjam mindazokat a dolgokat, ítéleteket, rólam való gondolatokat, bírálatokat, melyek megsemmisítők, melyek megalázók! — Tudatosan akarom legalább minden rózsafüzér előtt felindítani magamban azt a gondolatot, hogy most a halálért is imádkozom SZÜZANYÁMHOZ! Imádkozni akarok a jó és istenes halál kegyelméért!

Így felkészülten várni az új munkaévet. Nem tudom, mit hoz: kimenetelt Brazíliába vagy végleges lemondást erről. De már most készülni akarok, hogy akár ezt, akár azt, mint Isten legszentebb reám vonatkozó akaratát tekintsem és úgy fogadjam. — Talán egészen máshová visz, ahova nem vágyódom, ahova nem kíváncsi vagyok, mindegy. Deo gratias mindenért. Tégy velem, amit akarsz, édes Jézus!

Minden úgy történjen, amint akarod. Én mindent készséges lélekkel akarok elfogadni, még ha minden csepp véretem oda is kell adnom.

Ahová viszel, oda akarlak követni. Örömmel, boldogan, készségesen, szabadon. ...Uralkodjék bennem a te akaratod!

Ó, Istenem, nem akarok más akaratot, mint a Tiédet! Úgy hordozol engem kezeden, mint egy gyermeket. Hálát adok neked, Uram...

Sára testvér felajánló imádsága

Ó, fölséges Szentháromság! Legkegyelmesebb Atyám! aki engem végtelen szeretetből megteremtettél s jóságos irgalmadból gyermekdédé fogadtál, ó édes Jézus Krisztusom! aki szent véreddel engem megváltottál s végtelen jóságodból jegyesednek választottál, ó drága Szentlélek! aki a kegyelmek bőségét zuhogtatod rám, s aki nekem méltatlannak a hivatás kegyelmét és a Társaságot ajándékoztad, ó legteljesebb Szentháromság, én ma a Társaság és a Testvérek iránti hálából és szeretetből felajánlom magam, mint

a Társaság áldozatát!

azon esetre, ha Egyházüldözés, a Társaság és Testvérek üldözése következne be és legbölcsebb végzésed szerint gondviselésed tervében nem lenne benne halálom:

fogadd el az én halálomat minden fájdalmával együtt váltsággul a testvérek — különösen az öregek, betegek és gyengék életéért és bűnös, nyomorult életem fejében kíméld meg az ő életüket és kíméld meg őket a megkínóztatástól, fenyegetésektől, főként pedig a hűtlenségtől: Irántad, az Egyház, a hivatás és a Társaság iránt.

Amennyiben pedig isteni végzésed terveiben az én halálom benne foglaltatik, ebben az esetben is fogadd el életemet-halálomat, mint értük való áldozatot.

Ezt a felajánlást teszem Lelkiatyám és Elöljáróim engedélyével, édes Szűz Anyám keze által, Szent József, Szent Benedek Atyánk, ávilai Nagy Szent Teréz, Szent Sára és Szent őrzőangyalom segítségét kérve, nem a magam erejében, hanem a teljes Szentháromság kegyelmében bízva. Ámen.

Ó édes Jézusom, teljes megnyugvással és készséggel fogadom már most a halál azon nemét, amely Neked tetszik, az összes vele járó gyötrelmekkel, fájdalomokkal és szenvedésekkel együtt.

Ámen.

Szent Ferenc példaképe: Szent Márton

BORIÁN ELRÉD

Bencés szerzetes. Legutóbbi írását 2006. 5. számunkban közzétük.

¹Nicola Giandomenico: *Kunst und Geschichte von Assisi*. (Németre fordította: Agnes Wolf Piancastelli.) Casa Editrice Bonechi, Firenze, 1995, 32.

²Szent Márton segítségét kérte Szent István is az apja által építeni kezdetű Szent Márton-monostornál, amikor Kopány ellen vonult. Szent István nagyobb legendája szerint Szent Márton a mai Pannonhalmán közelében született. A legendairól Márton kultuszával Nagy Károlyhoz akarja hasonlítani Szent Istvánt, illetve első királyunk tudatosan hasonlított Nagy Károlyhoz. Ezt az is valószínűsíthető, hogy Nagy Károly a mai Pannonhalmán közelében tárgyalt a birodalmával határos népek vezetőivel.

Pannonhalmán és környékén hathatós maradt a Szent Márton-kultusz.

Assisiben a Szent Ferenc-bazilikában gyönyörű kápolnát szenteltek a Pannóniában született és az itáliai Páviában felnövekedett Szent Márton tiszteletére. Egy ferences bíboros, Gentile di Partino da Montefiore kérte fel 1320 körül Simone Martinit, hogy fesse meg Tours püspökének életét.¹ A bíboros tisztelte Szent Mártont is, illetve meg lehetett győződve arról, hogy Ferenc ugyanúgy példaképének tekintette Mártont, akárcsak a középkor elején Szent Benedek, aki Montecassinón kápolnát épített tiszteletére. Több bencés kolostor is védőszentjének tekintette Szent Mártont, akinek kultuszát a bencések legtekintélyesebb pártfogója, Nagy Károly császár terjesztette leghatásosabban.² Ferenc jó kapcsolatban volt a bencésekkel, tőlük kapta Porciunkula templomát, és hálából minden évben halat küldött az apátság szerzeteseinek. Carceri területét szintén a bencésektől kapta, hogy ott magányba vonulhasson. Az egyik legősibb Szent Ferenc-ábrázolás pedig Subiacóban található.

A Szent Márton-kápolnában láthatjuk azt a jelenetet, amikor Márton a császártól a katonaság alóli felmentését kéri. A freskó háttérében zsoldot fizetnek a többi római katonának. A keresztény hitet elhagyó Julianus császár gyávasággal vádolta meg Mártont, aki így szólt: „Ha elhatározásomat gyávaságnak és nem a hitemnek tulajdonítják, akkor holnap fegyvertelenül állok oda a sereg elé, és Jézus Urunk nevében, a kereszt jelével, pajzs és sisak nélkül bátran behatolok az ellenség sorai közé.”³ Ezen a freskón Márton keresztet tart a kezében, bátran ránéz a császárra, míg áldó kezeit a közeledő ellenség felé nyújtja. Sulpicius Severus szerint az ellenség másnap követek útján békét kért.

Mind Márton, mind Ferenc fiatalon katonai szolgálatot teljesített. Márton a törvény kényszeréből tette, az ifjú Ferenc a dicsőség elérésének útját látta benne. Mikor Ferenc katonaként szolgált, Assisiben véres háború dúlt a polgárság és a nemesség között, sőt Perugia és Assisi közt is fegyveres összecsapások voltak. Ferencet elfogták és több mint egy évet fogságban töltött (1202), de nem mondott le a katonai dicsőségről. Pugliába menet, Spoleto városában azonban egy látomás visszafordította, és Isten dicsőségéről kezdett el gondolkodni. Egy 1240 körül készült firenzei festmény ábrázolja először a lelki fordulatot, és Fe-

Vö. Sólmos Szilveszter:
Szent Márton tisztelete
Pannonhalmán.
In: S. Sz.: *Benedictina*.
Bencés írások. Pannon-
horma, 2001, 303–326.

³Sulpicius Severus:
Szent Márton élete.
(Ford. Borján Előd és
Reichardt Aba.) Bencés
Kiadó, Pannonhorma,
1998, 33.

A szegénység eszmé- nyítése

⁴Jacques Le Goff: *Assisi*
Szent Ferenc. (Ford.
Szilágyi András.) Európa
Kiadó, Budapest,
2002, 51.

⁵Théophile Desbonnets
OFM: *Szent Ferenc nyo-
mában. Assisi lelki útika-
lauz*. (Ford. Barsi Balázs
OFM.) 1998, 113–115.

**Márton ősegházi,
mártír lelkülete**

renc életének lényeges mozzanatait (Bardi-kápolna, Santa Croce-templom).

A két szent között a másik közös vonás a szegénység eszményítése miatt az apai elvárással való szakítás. Mártonnak a keresztény hite miatt támadt ellentéte apjával. Egyszer visszatért szüleihez Pannóniába, de csak édesanyját tudta megtéríteni. Szombathelyen Rumi Rajki István szobra állít emléket az édesanyját megkeresztelő Mártonnak. Assisiben is láthatjuk a híres amiens-i jelenetet, amikor Márton még katekumenként (hittanuló) megosztotta köpenyét a koldussal, nem törődve a gúnyolódásokkal. Az egyik freskó pedig Jézust ábrázolja, aki Márton ál-mában a koldusnak adott ruhában jelent meg.

Szent Ferenc gazdag kereskedőcsaládból származott, nemesi, lovagi eszményeket képviselt ifjú korában. Megtéréséhez hozzájárulhatott Szent Márton példája, amelyen Ferenc sokat elmélkedhetett, talán a francia származású édesanyjától is hallhatott róla. Jacques Le Goff életrajzában Celanói Tamásra hivatkozva így eleveníti fel Ferenc megtérésében az egyik sorsfordító történetet: „Az első esemény arra az időszakra tehető, amikor Ferenc a pugliai háborúba készülődött — végül is hiába. Egy rongyokba burkolt lovaggal találkozik, s átadja neki a köpenyét. Kétségtelen, hogy e gesztus, akár megtörtént, akár nem, Szent Márton emlékeztetését idézi. Celanói Tamás meg is említi a hasonlóságot a két kegyes cselekedet között, nyomatékkal hangsúlyozva, hogy Ferenc egész köpenyét odaadta, míg Márton csak a felét.”⁴

Ferenc megváltozásának következő „esztelensége” az volt, hogy eladta apja szép posztóit, és San Damiano felépítésére a plébánosnak ajándékozta, majd félelmében elrejtőzött. Mikor előjött, a város lakossága bolondnak nevezte, apja pedig láncra verette. Édesanyja szabadította ki, és Ferenc a püspök házába menekült. Giotto a bazilika felső templomában megfestette mind a köpeny átadását a szegény loagnak, mind pedig azt a híres jelenetet, amikor Ferenc visszaadta ruháit apjának a püspök jelenlétében.⁵ Ferenc el akart menni prédikálni Franciaországba, ahonnan édesanyja származott, de Hugolino bíboros lebeszélte róla, aki Ferenc halála után nem sokkal később IX. Gergely néven pápa lett. 1228-ban Ferencet szentté avatta.

Márton mint magányban imádkozó szerzetes nem szerepel Simone Martini freskóin. Püspökként láthatjuk csak, aki megőrizte a szegénységet, imádságának gyógyító ereje volt, és halála is példamutató. Elképzelhető, hogy a festő a megrendelő bíboros miatt nem gondolt a monostorokat alapító, püspökségét is szerzetesként megélő Márton ábrázolására. A kultusz sokszor azért is emel ki egyes vonásokat, hogy másokat elfedjen.

Sulpicius Severus szerint több püspök sem akarta Márton felszentelését (igaz, ő maga sem óhajtott püspök lenni). Valószínűleg azért elleneztek, mert Márton megőrizte lelkében az ősegy-

⁶Luce Pietri: *Sulpicius Severus, Szent Márton életrajzírója*. In: *Sulpicius Severus: Szent Márton élete*. Id. kiad. 20–21.

A Szent Márton-kép változásai

⁷Sulpicius Severus: i. m. 63.

⁸Sulpicius Severus egyszer így kiált fel fájdalommal: „Ó, fájdalom és siratnivaló gyalázat: köztudott, hogy jóllehet kevesen üldözték, de senki mások, mint a püspökök.” Uo. 66.

⁹Sulpicius Severus: *Szent Márton élete*. Id. kiad. 34–35.

házi, mártír lelkiületet, és nem akart a világi hatalomhoz igazodni. Másképpen megfogalmazva: nem volt alkalmas a császári udvar és az ahhoz hűséges, diplomata püspökök elvárásai szerint. Sulpicius Severus többször is említi ellenségeit és a császári udvarban tanúsított meghökkentő bátorságát. A távolságtartásra Mártonnak jó oka volt. Luce Pietri így foglalja össze Márton legnagyobb lelki szenvedését: „A spanyol Hydatius és más püspökök szenvedélyes támadásai hatására, Márton tiltakozása ellenére, Priscillianust 386 őszén elítélték és kivégezték. Ez volt az első eset, hogy egy eretneket világi hatalom végzett ki, ami ellen Szent Ambrus is tiltakozott. A trieri császári udvarban tett újabb utazása során Mártonnak el kellett fogadnia, hogy közösséget vállal a jelenlévő püspökökkel, köztük Hydatiusszal, mert csak így tudta megakadályozni, hogy véres üldözés törjön ki Priscillianus spanyol követői ellen. Annak érdekében, hogy emberek életét megmentse, nem tétovázott, hogy saját lelke nyugalma feláldozza: élete végéig furdalta a lelkiismeret azért, mert együtt áldozott a vétkesekkel.”⁶

Julianus császár még majdnem kivégeztette Mártont, mikor katona volt. Püspökként, idős korában pedig meg kellett élnie, hogy az egyház egyes előjárói a világi hatalmat segítségül hívva máglyára ítélnék egy püspököt. Simon Martini is azért szoríthatja háttérbe a püspökökkel és a császárral szemben álló, szerzetesi-ősegyházi Szent Márton-képet, hogy ne legyen kényelmetlen a hatalmassá vált középkori egyház számára. Nem véletlenül nem ábrázolja sem ő, sem mások azt a jelenet Szent Márton életéből, amikor a Sátán Krisztus alakjában jelent meg neki. A Sátán nem tudta megtéveszteni, nem imádta őt, mert a dicsőség köntösében jelent meg előtte, és nem voltak rajta a kereszt sebei. Márton így válaszolt: „Én nem hiszem, hogy Krisztus jött el, hacsak abban az alakban nem jön, amelyben szenvedett, és ha a keresztre feszítés nyomait viseli magán.”⁷ A kereszt, a megalázottság jelének pusztá említésére a Sátán azonnal eltűnt Márton elől. Nem sok kétségünk lehet afelől, hogy allegorikus értelmű a jelenet: a diadémába öltözött Sátánban az önmaga hatalmát, dicsőségét kereső keresztényt, illetve a megváltozott egyházat ismerhetjük fel.⁸

Mindketten megtérítették még a rablókat is. A Pannóniába hazatérő Mártont rablók fogták el, és először meg akarták ölni, de megkegyelmezték neki. Márton Krisztus követőjének vallotta magát, és elkezdte az Evangéliumot magyarázni. A rablók megtértek, sőt az egyik szerzetes is lett, aki elmondta a történetet Sulpicius Severusnak.⁹

A Fioretti szerint egyszer egy gárdián nem adott enni a rablóknak és elkergette őket. Ferenc azonban ezt mondta neki: „A bűnösöket sokkal könnyebben lehet visszavezetni Istenhez széldséggel, mint kemény szidalmakkal. Mi megfogadtuk Jézus Krisztusnak, hogy Evangéliuma szerint élünk. Márpedig a mi

¹⁰Fioretti, Assisi Szent
 Ferenc virágoskertje.
 (Assisi Szent Ferenc
 halála 750. évfordulójá-
 nak emlékére, fordította,
 az előszót és a jegye-
 teket írta É. Megyeri
 András.) Bécs, 1978,
 94–95.

**Szemben a hatalmas
 és gazdag egyházzal**

**Szent Ferenc és a
 korabeli egyházi
 tekintély viszonya**

Mesterünk azt tanítja, hogy nem az egészségeseknek, hanem a betegeknek kell az orvos, s nem az igazakért jött, hanem a bűnösökért, hogy a jó útra térítse őket, s ezért ült le velük egy asztalhoz. Ennélfogva — folytatta Szent Ferenc — te a szeretet és Krisztus Evangéliuma ellen cselekedtél. Miért is a szent engedelmesség nevében megparancsolom neked, azonnal fogd a kenyeret és a bort, amit összekoldultunk, és hegyen-völgyön át sietve vidd utánuk. Amikor megtalálod őket, a kenyeret és a bort add át nekik az én nevemben, majd térdelj le előttük és alázatosan valld meg, hogy kegyetlenül viselkedtél velük. Azután pedig ugyancsak az én nevemben kérd meg őket, ne kövessenek el több gonoszszágot, hanem féljék Istent, és ne bántsák felebarátjukat. Ha így tesznek, megígérem, hogy gondoskodom szükségleteikről, állandóan ellátom őket étellel és itallal. Miután mindezeket elvégezted, térj vissza alázattal — fejezte be Szent Ferenc.”¹⁰

Szent Ferenc korában már elterjedtek azok az 'eretnek' mozgalmak, amelyek a hatalmas és a gazdag egyház ellen irányultak. (Pierre Valdès, a valdens mozgalom alapítóját a pápa 1184-ben eretnökké nyilvánította.) Ferenc, amikor a pénz hatalma ellen, a szegénység Úrnőjének szolgálata mellett döntött, akkor közvetve szembefordult a szokásos egyházi felfogással, csak a szentségek ereje és a kereszt erejéből merített engedelmissége mentette meg a nyilvános szakítástól. Ferenc sokáig a tanulást sem engedélyezte a kisebb testvéreknek, sőt üldözte azt, mert a teológiai tudást is a hatalom eszközének látta. Csak az általa nagyon tisztelt Pádúai Szent Antal hatására enyhített a felfogásán. Ferenc nagyon szomorú lett, amikor egyik követője elfogadta a püspökséget.

III. Ince pápa először gyanakodva nézte a rongyos ruhában megjelenő Ferencet, sőt elzavarta, és később is fontosnak tartotta, hogy egy bíboros felügyelje a koldulók, prédikátorok társaságát. Giotto csak III. Ince álmát festette meg, amikor azt látta a pápa álmában, hogy a lateráni-bazilika falai már-már összeomlanak, és akkor egy alacsony, jelentéktelen ember a vállával megtámasztja a falakat.

Ferencet élete végén a pápa megbízottjának, Hugolino bíborosnak való engedelmisség sokszor válságba sodorta. Giotto freskóiból szintén kimaradt Szent Ferenc és a korabeli egyházi tekintélynek sokszor feszítő ellentéte. A ferences lelkületű Giotto freskói azért mégis sugallják, hogy Ferenc a gyermek és a megfeszített Jézust követte, nem pedig a dicsőséges egyház pantokrátor Krisztus-képét.

Ferenc ugyanakkor tisztában volt azzal, hogy az ő útja más, mint az ókorban élő egyházat képviselő Szent Ágostoné vagy Benedeké. Koldult társaival együtt, míg Ágoston és Benedek lényegesnek tartotta az anyagi függetlenséget, a szegénységet csak az egyénekre értelmezték. Ferenc a stabilitás ősi fogadalmát sem

¹¹„Tehat az Gardinalis ygen me yede es semmyt nem felele Es mynd az barátok ygen felelmenek Amen” — Jó-kai-kódex, XIV–XV. század. A nyelvemlék betűhű olvasata és latin megfelelője. (Kiad. P. Balázs János.) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 236–237. — A Jókai-centenáriumi alkalmából 1925-ben, amikor vásárlás révén Londonból hazakerült, nevezték el Jókai-kódexnek.

A legfőbb regula az Evangélium

fogadta el, mert az egy kolostorhoz kötötte a szerzetest. Ez összeegyeztethetetlen lett volna prédikációs útjaival, vándorlásai-
val. Szent Ferenc kisebb testvéreinek szervezete az újkori szerzetesség előhírnöke, amely szakít az anyagi önállóságot és helyhez kötöttséget, vagyis a stabilitást valló monasztikus hagyománnyal. A ferencesek alakítottak ki először tartományokra osztott, központosított szervezetet, amelyben a rendtársakat a misszió szükséglete szerint helyezték át egyik házból a másikba.

A Jókai-kódex csak a 19. században lett ismertté. Ez a legrégebb magyar nyelvű, kézzel írt könyvünk, amelyet igazában Ferenc-legendának kellene neveznünk, ahogy Szarvas Gábor ajánlotta. Ez a kódex tartalmazza azt a jelenetet, amely egy káptalanon történt a bíboros protector jelenlétében. Néhány tanult rendtárs azt javasolta a közösség előtt a bíborosnak, hogy kövessék Szent Benedek vagy Ágoston, esetleg Bernát reguláját. Ferenc biztos volt benne, hogy ez igazában magas egyházi méltóságok kívánsága. Ferenc akkor a Szentlélekben azt válaszolta, hogy ő neki az Úr az egyszerűség és az alázat útját nyilvánította ki. Aki más regulát akar követni, azt Isten meg fogja büntetni. Bízik benne, hogy bölcsességük miatt megszegyeníti őket az Úr. A bíboros erre megdöbönt, és nem válaszolt semmit, a testvéreket pedig félelem fogta el.¹¹

Szent Márton tehát azért is lehetett példakép, mert nem írt regulát. Ferenc szerint egyetlen regula lehetséges: az Evangélium. Szent Márton azonban, még a monasztikus hagyománynak megfelelően, monostorok alapításával akarta erőszak nélkül téríteni a népet. Irgalmára jellemző, hogy egyszer egy öngyilkos ifjút támasztott fel. Máskor pedig továbbengedett egy pogány temetési menetet, mert az emberek tisztelete fontosabb volt számára igazsága érvényesítésénél.

Ferencnek a Szentföld és a mohamedánok megtérítése lelki vágya maradt. Ahová ifjúként karddal ment, oda Evangéliummal küldte testvéreit, sőt 1219-ben felkereste az egyiptomi szultánt és valószínűleg a Szentföldet is. Megrendítette a keresztes hadak kegyetlensége, és az a hír, hogy távollétében a testvérek között nagy ellentétek alakultak ki, és meglehetősen eltérő jövőt képzelnek el a kis testvérek egyes csoportjai. (Ez a szerzetesi életet részletesebben szabályzó regula hiányának is következménye lehetett.)

Szent Márton halála előtt még elment Candes-ba, ahol a klerikusok között viszály tört ki. „Bár tudta, hogy napjainak vége közel van, erre hivatkozva nem vonakodott attól, hogy útnak induljon, arra gondolt ugyanis, hogy erényeinek szép megkoronázása lenne, ha ezt az egyházat a neki visszaadott békében hagyhatná el.”¹² Útközben búvármadarakat vett észre, amelyek a folyóból halakat ragadtak el, Márton parancsolt a madaraknak, és azok elhagyták a folyót. Megmagyarázta, hogy a zsákmányra

¹²Sulpicius Severus: Harmadik levél: Bassulához. In: Szent Márton élete. Id. kiad. 81.

leselkedő madarak az ördögöket jelentik. Ferenc is azért prédikált a madaraknak, valamint a gubbiói farkasnak, hogy megszelídítse az Evangélium erejével a természet erőit, illetve a természet szépsége, szelídsége révén a hatalomra, kincsre vágyó, viszálykodó emberi lelkeket.

Márton hamuban akart meghalni, semmi kényelmet nem engedett magának. Simone Martini freskóján arannyal áttört ruhába öltöztette Mártont, így fejezte ki a szent iránti tiszteletét, Istenben való életét, de egyben elfedte szigorú szerzetesi aszkézisét. Sulpicius Severus szerint ugyanis Márton vezeklőruhában, hamuban feküdt, és még egy takarót sem engedett maga alá tenni.

A Naphimnusz születése

¹³Anton Rotzetter: *Assisi Szent Klára*. (Ford. fr. Mihály.) A Budai Ferences Rendház kiadása, Budapest, 1994, 179. — Megjegyzésre érdemes, hogy a Szent Márton-kápolna bejáratánál a boltozati íveken nyolc szent alakja látható, köztük egymás mellett Szent Klaráé és Szent Erzsébeté.

Szent Ferenc betegen, szinte vakon írta meg a középkor legszébb vallási költeményét, a *Naphimnusz*t. Ez a himnusz valószínűleg a San Damianóban született meg, ahol Assisi Szent Klára és nővértársai éltek. Anton Rotzetter szerint a *Naphimnusz* a lelki gyöttrődésekből való megszabadulás éneke. Megéreztetni Ferenc kiengesztelődését Klarával és a nővérekkel is, akik a bíboros hatására sok mindenben kénytelenek voltak a hagyományos monasztikus életeszményt követni, Szent Benedek *Reguláját* átvenni, és így eltértek Ferenc útmutatásaitól. „A *Naphimnusz* egyúttal misztikus áthidalása és legyőzése annak a krízisnek is, amelyet kettejük barátságának ki kellett állnia. Kérdezhetnénk: vajon Ferenc nem gondolt-e éppen Klárára, amikor a Hold és a ragyogó (clarite!) csillagokat, a vizet és a Földet Isten dicsőítésére szólította föl?”¹³

A *Naphimnusz* csodálatos módon Assisiben is békét teremtett, mikor a polgármester és a püspök között súlyos viszály tört ki. A polgármester lánya, Ágnes a nővérekhez csatlakozott, a püspök pedig a nővérek elöljárója volt. „A viszály a nővéreket is megrémíti, és föltehető, hogy Klára és a nővérek sürgetik Ferencet, tegyen valamit. Erre neki különös ötlete támad. A testvérek egy csapatát a *Naphimnusz* kiegészítő strófájával elküldi mindkettőjükhöz. A szívhez szóló dallam hallatára elérzékenyülnek, és békét kötnek.”¹⁴

¹⁴Uo. 180.

Szent Márton halála

¹⁵S. Severus: *Harmadik levél: Bassulához*. In: *Szent Márton élete*. Id. kiad. 84.

Szent Mártont tanítványai arra kérték, hogy legalább egy hitvány takarót hadd terítsenek alá, de ő így szólt: „Egy kereszténynek csak hamuban szabad meghalnia, ha más példát hagyok nektek, akkor vétkezem.”¹⁵ Az utolsó órájában újra meglátta a Sátánt, de elkergette imádságával. Csodálatos menet kíséri földi nyughelyére, amelyet össze lehet hasonlítani császárok diadalmenetével: „Hasonlítsd össze, ha úgy tetszik, ezzel a pompával a világnak nem a temetési, de a diadalmeneteit! Hol találunk Márton temetéséhez hasonlót? Azokon a harci kocsik előtt hátrakötött kezű legyőzötteket vezetnek, Márton testét pedig olyanok kísérték, akik vezetése segítségével legyőzték a világot. Azokat a nép örjöngése tisztelettel zavaros tapssal, Mártont pedig Isten zsoldáraival tapsolják meg, és égi himnuszokkal tisztelik. Azokat

¹⁶Uo. 86.

„...örvendezem a
Mindenhatóban”

¹⁷Mark Galli: *Assisi
Szent Ferenc és kora.*
(Ford. Gebula Judit.)
Scolar Kiadó, Budapest,
2003, 168., 170.

¹⁸Fioretti, *Assisi Szent
Ferenc virágoskertje.*
Id. kiad. 39–40.

Szent Ferenc halála

¹⁹Jacque Le Goff:
i. m. 74–75.

²⁰Anton Rotzetter:
i. m. 185.

győzelmeik után a kegyetlen alvilágba taszítják, az örvendező Mártont pedig Ábrahám kebelén várják.”¹⁶ Assisiben látható mind a Szent Márton halálát, mind a körmenetet ábrázoló freskó.

Ferencet öröm töltötte el halála előtt, s ez nem tetszett kijelölt utódjának, aki sokat adott a ferences életforma propagálására és az emberek véleményére. Mark Galli így érzékelteti a halálához közeledő Ferenc és az általa alapított testvéri társaság vezetőjének ellentétét: „Amikor 1226 nyarának végén a püspök assisi palotájába vitték, heves fájdalmak gyötörték, ezért megkérte a testvéreit, hogy éjjel-nappal énekeljék neki a *Naphimnusz*t. Amikor Illés és a többiek értesültek erről, azt mondták Ferencnek, hogy nem illő így örvendezni, mert az emberek beszélni kezdenek majd. Illés megszidta Ferencet, mivel szerinte az emberek egy szenttől, minthogy őt annak tartják, azt várják, hogy komolyabban és jámborabban készüljön a halálra.

Ferenc türelmesen Illés megbocsátását kérte, majd így szólt hozzá: »A Szentlélek kegyességétől fogva és segítsége által oly mértékben egyesültem és összekapcsolódtam az Úrral, hogy kegyelméből joggal örvendezem benne, a Mindenhatóban.«”¹⁷ A *Fioretti* azonban elmondja azt is, hogy Ferenc halála előtt Bernát testvért áldotta meg Illés (Éliás) helyett.¹⁸ Hugolini bíborostól pedig azt kérte, hogy Illés testvér helyett Bernát legyen az utódja.

Szent Ferenc halála, akárcsak élete hasonlatos Szent Mártonéhoz: „A haldoklót a falakkal övezett Assisibe, annak püspöki palotájába szállították, ahol védve volt mind a perugiaiak, mind a vallásos fanatikusok esetleges támadásai ellen. Minthogy azonban Ferenc sohasem érezte jól magát az egyház palotáiban, végül eléri, hogy a kockázatok ellenére mégis a Porciunkulába szállítsák. Itt testvérek virrasztanak mellette, és Assisi felfegyverzett polgárai őrzik, akik szabályos időközökben váltják egymást. Október 2-án, az esti vacsoraideőben maga köré gyűjti tanítványait. Áldást mond, megtöri a kenyeret, és szétosztja a testvérek között. Másnap, 1226. október 3-án azt kéri, hogy énekeljék el a *Napfivér himnuszát*, és olvassák fel neki a szenvedéstörténetet Szent János evangéliumából. Majd kívánsága szerint vezeklőingbe öltöztetik, megszórják hamuval, és a földre fektetik. Rögtön ezután a jelen lévő testvérek egyike megpillantja Ferenc lelkét, amint csillag képében nyílegyenesen az ég felé száll. Negyven-négy vagy negyvenöt évet élt.”¹⁹

„A környező helységekből özönlének az emberek, hogy lássák Ferencet. Hatalmas körmenet alakul ki, amely a holttestet a városba kíséri. Az egész Jézus dicsőséges jeruzsálemi bevonulásához hasonlít. Giotto a Szent Ferenc-templom felső részében híven ábrázolja a Celano által leírt hangulatot.”²⁰

Egy orosz milliomos szerzetes

BABUS ANTAL

Innokentyij Szipirjakov rendkívüli élete

*Hatvanéves tanáromnak,
Cs. Varga Istvánnak*

1960-ban született Gyöngyösön. Irodalomtörténész. Debrecenben, a KLTE magyar-orsz szakán végzett, ugyanitt szerzett PhD-fokozatot. 1986 óta az MTA Kézirattárában dolgozik.

„»Ha tökéletes akarsz lenni — felelte Jézus —, add el, amid van, az árát oszd szét a szegények között, így kincsed lesz a mennyben. Aztán gyere és kövess engem!« Ennek hallatára az ifjú szomorúan távozott, mert nagy vagyona volt” (Mt 19,21–22). A gazdag ifjú fentebbi történetét keresztény hívők megszámlálhatatlan sokasága, tíz és százmilliók ismerik. Közülük minden bizonnyal rengetegen áhítoznak és törekszenek a tökéletességre, a kereszténység kétezere éves történetében mégis elenyésző azoknak a száma, akikben volt bátorság Jézus felhívását szó szerint követni. Életvezetési normává a vagyonához ragaszkodó gazdag ifjú „józan” viselkedése vált. Ez tulajdonképpen érthető is, mert — ahogy Ady fogalmazott Kosztolányi *Négy fal között* című kötete kapcsán — „mégis mindig csak annak lesz igaza, aki nem taszítja el magától a kézenfekvőt és hasznosat”. A mindennapi élet farkastörvénye, a mindenki harca mindenki ellen, az életben maradásért folyó küzdelem a mentség és a magyarázat rá, hogy a keresztény hívők zöme a gazdag ifjú széles útját járta és járja. Azonban időről időre feltűnnek izzó hitű, emelkedett gondolkodású emberek, akik nem nyugszanak bele a világot irányító kíméletlen törvényekbe, a rideg, prózai valóságba, hanem van bátorságuk szó szerint megélni az Evangéliumot. Ők a hit bajnokai, vagy egyszerűen csak — a szentek. A keresztény szent fogalma sokféleképpen határozható meg, de talán a legegyszerűbb azt mondani, hogy szent az, aki szó szerint követi és éli az Evangéliumot.

Az Evangélium szó szerinti követése

A hétköznapiak sivársága és az evangéliumok számos szöveg-helyének szó szerinti, eszményi értelmezése közötti feszültség újra és újra hatalmas, felrázó, tökéletességre sarkalló energiákat szabadított fel az emberekben. A kereszténység történetében minden nagy megújulási — azaz: megtisztulási — mozgalomnak itt a gyökere. Három, találmra kiragadott példa közül az első Assisi Szent Ferenc esete. 1210-ben III. Ince pápa vonakodott megerősíteni a Ferenc által megszerkesztett, túlzóan szigorú regulát, de egy bíboros meggyőzte az egyházfőt, rámutatva arra a paradoxonra, ami radikálisan úgy fogalmazható meg, hogy a kereszt-

nyek olyan könyv parancsai szerint élnek, amelynek előírásai teljesíthetetlenek, illetve csak kevesek által teljesíthetők. Idézem a bíborost: „Ez az ember csak azt akarja, hogy engedjük az Evangélium szerint élni! Ha mi most úgy határoznánk, hogy ez felülmúlja az ember képességeit, alapjában kétségbe vonnánk, hogy az Evangélium követhető. Ezzel pedig magára Krisztusra hoznánk szűgyent!” A reformációt 1517-ben elindító Luther sem követelt mást, mint visszatérést a Biblia szó szerinti szövegéhez: „Az az első és fő tudományom, hogy az Írást a maga egyszerű értelmével adjam tovább; mert a szó szerinti értelem az igazi, ebben van erő, tanítás és tudomány.” Három évszázaddal később Kierkegaard, a nagy dán evangélikus teológus és filozófus szintén azzal kavarta fel a keresztény hitélet állóvizét, hogy fölvetette a Biblia betű szerinti értelmezéséből fakadó gyötrő kérdéseket. Miért nincs ma annyi hit a keresztényekben — kérdezte —, mint egykor Ábrahámiban volt, aki az isteni hangnak engedelmeskedve kész lett volna föláldozni egyetlen fiát, Izsákot.

A Szentírás különféle értelmezési módjai

Végso soron a teológusokat, filozófusokat is az Írás eszményi világa és a valóság közötti nyilvánvaló feszültség készítette a Biblia különféle értelmezési módjainak kidolgozására. A bibliai hermeneutikában hagyományosan a skolasztika négyes felosztása és terminológiája: a szó szerinti, az allegorikus, az erkölcsi és az anagogikus értelmezési mód a legelfogadottabb. A hit erejét azzal is mérhetjük, hogy ki melyik értelmezési szintre jut el. Aki az Újszövetséget csupán kiemelkedő irodalmi műnek tekinti, csupán esztétikai gyönyört keres benne és leragad az allegorikus értelmezésnél, annak az élete folyását aligha zökkenti ki a megszokott kerékvágásból az emberiség legnagyobb hatású könyve. Ellenben ha valaki nem esztétikai vagy filológia tárgynak, nem csupán szövegnek tekinti a Bibliát, hanem olyan üzenetnek, felhívásnak, amelyet az ő életében, a legkisebb megalkuvás nélkül, szó szerint meg kell valósítania, akkor a kétségtelen esztétikai értékkel is bíró szöveg megszűnik „mesterséges szólás” lenni, s az életet közvetlenül alakító erővé válik.

A gazdag ifjúról szóló példabeszéd

Említettük, hogy az Újszövetségnek számos olyan szöveghe-lye van, amelynek szó szerinti értelmezése igen kínzó kérdéseket vet föl. Például Lev Tolsztojt élete utolsó harmadában szüntelenül Jézusnak az a szó szerinti értelmezett mondata emésztette, hogy „...ne álljatok ellent a gonosznak. Aki megüti a jobb arcodat, annak tartsd oda a másikat is”. A kereszténység, azon belül a szerzetesség történetének legnagyobb vitái, küzdelmei azonban — a nyugati és a keleti egyházban egyaránt — a gazdag ifjúról szóló példabeszédben rejlő konfliktushoz kötődnek: legyen-e Isten szolgájának földi java, mennyi legyen, avagy egyáltalán ne legyen? A számtalan példa közül, mindkét egyház történetéből csak egy-egy villantok föl. A katolikus ferences mozgalmat éppen az a vita szakította szét spirituálisokra (később obszer-

vánsoknak nevezték őket) és konventuálisokra, hogy mennyire szó szerint kell betartaniuk az evangéliumi teljes szegénység parancsát, amit a rendalapító örökül hagyott nekik. A 16. században az orosz szerzetességet ugyanez a kérdés osztotta meg. Szórai Szent Nil hívei, a „nincstelenek” az egyéni tökéletesedés aszkétikus útján akartak járni, teljes szegénységben. A másik tábor, Volocki Szent József követői, a „joszifljánusok” vagy „birtokosok” azt vallották, hogy a szerzetesi munkához szükség van anyagi javakra, birtokokra, mert csak így tudják az elesetteket, a betegeket gyámolítani. Ezek a példák arra engednek következtetni, hogy a gazdag ifjú történetében nagyon lényeges, mondhatni örök probléma rejlik. Ezt a példabeszédet is magyarázhatjuk mind a négy értelmezési módszerrel, de bárhogy is csűrjük-csavarjuk a dolgot, a legtöbb bátorság, a legtöbb hit a szó szerinti értelmezéséhez kell.

**A szó szerinti
értelmezés követői**

Ez olyannyira igaz, hogy még a keresztény egyház szentjei között is elenyésző kisebbségben vannak azok, akik ilyen vakmerő lépésre szánták el magukat. Korántsem a teljesség igényével említek meg közülük néhányat. Remete Szent Antalnak (251/52–356) éppen a gazdag ifjú története adta meg a végső lökést, ennek hatására osztotta szét apai örökségét, s ment a sivatagba. Nem sokkal később Európában Nolai Szent Paulinus (353/54–431) hispániai birtokainak árát osztotta szét a rászorulóknak között. Hallgatag Szent János (454–558) is gazdag szülei örökségét áldozta fel a szegények javára. Amikor Assisi Szent Ferenc formálódó rendje számára keresett életszabályt, s tétovázott, hogy mit válasszon, a kor szokása szerint — *tolle, lege* — találomra fölütötte a Bibliát, s az a gazdag ifjú történeténél nyílt ki. Ferenc ezt isteni üzenetnek tekintette, s ekkor döntötte el, hogy rendje kolduló rend lesz. A ferences obszerváns Sziénai Szent Bernardin apjának bányája volt, de ő lemondott örökségéről. De la Salle Szent János 40 000 frankot osztott szét, s Kalazanci Szent József, a piarista rend alapítója is számottevő vagyontól vált meg, amikor Krisztus követésére indult.

Szétosztott vagyonok

Ha az itt említett és nem említett szenteket időrendbe állítjuk, feltűnő, hogy napjaink felé közeledve a vagyonát szétosztó szent típusa ritkábbá válik. Ennek egyik oka minden bizonnyal az európai kultúra profanizálódása, a vallásos érzés gyengülése, s az ebből fakadó anyagiasság szemlélet térnyerése. A szóban forgó szentek élettörténetét megvizsgálva az is kitűnik, hogy tehetős, talán még gazdagnak mondható is akadt közöttük, de mai értelemben vett milliomos, különösen pedig milliárdos egy sem. De vajon lényeges a vagyon mértéke, amikor Isten a szándékot nézi? Eszem ágában sincs az evangéliumi szegénységet bármilyen indíttatásra, bármilyen megfontolásból választók érdemeit lebecsülni, de megkockáztatom azt a tapintatlan gondolatot, hogy a sokról talán nehezebb lemondani, mint a kevésről. A

nincstelen előtt beszűkül a gyakorlati élet, kevesebb választási lehetősége van, kevesebb csábításnak van kitéve. A szegény a szükség, az ínség elől is menekülhet a vallásba, a szerzetességbe — a gazdag nem. A pénz szélesebbre tárja a világban való érvényesülés kapuit, a gazdag több lehetőségről mond le.

Tudtommal egyetlen személy osztott szét mai értékén milliárdos vagyont Jézus felhívásának engedelmességgel: az orosz Innokentyij Szipirjakov. A nagy egyházszakadás után élt ortodox szentek közül kevésnek az élettörténete ismert magyar nyelvtérleten. Az 1054 előtti időkből is talán csak a kappadókiai atyáké. Szipirjakovról pedig — legjobb tudomásom szerint — még egy sor sem látott magyarul nyomdafestéket. Szülőhazájában is csak az utóbbi két évben fedezték fel. Igaz, hogy Szipirjakovot még nem kanonizálták, de meggyőződésem, hogy ez csak idő kérdése, s e rendkívüli ember rendkívüli életútja addig is méltó a figyelmünkre, méltó rá, hogy életét a szentekéhez mérjük.

* * *

Innokentyij Mihajlovics Szipirjakov 1860-ban született Irkutszban. Apai és anyai ágon is dúsgazdag, jótékonykodásáról ismert szibériai kereskedőcsaládból származott, de főként az apai ág volt híres. Apjának, Irkutszk díszpolgárának pálínkfőző- és borleparló üzemei, saját folyami flottája és aranybányái voltak. Az ő nevéhez fűződik az aranylelőhelyek feltárása a Léna folyó medencéjében, s ő alapította Bodajbo városát, amely napjainkban is az aranybányászat fontos központja. Hat gyermekére 4 millió rubelos vagyont hagyott. Ennek az összegnek a nagyságát csak akkor tudjuk felmérni, ha ismerjük a korabeli árakat: például 1 pud (16,8 kg) búza 9 rubelba került, egy lovat pedig 40 rubelért lehetett vásárolni.

A hat gyermek közül Innokentyij volt a legfiatalabb. Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd egy drága szentpétervári magángimnáziumban folytatta. Bár élénken érdeklődött a történelem és az irodalom iránt is, a szentpétervári egyetem fizikamatematika szakára iratkozott be. Betegsége miatt az első évet félbe kellett szakítania, s gyógyulása után már a jogi karon találjuk. Tanárai közül Vaszilij I. Szemjovszkij, a híres történész volt rá a legnagyobb hatással. Szemjovszkij a forradalmi Népakarat mozgalom tagja volt — e csoport szélsőséges tagjai gyilkolták meg II. Sándor cárt —, s az orosz parasztság történetéről tartott előadásokat. Erősen bírálta az önkényuralmat, és hallgatóit az egyszerű emberek tisztelésére nevelte. Politikai nézetei miatt elűzték a katedrálról, de lakásán folytatta előadásait, s Szipirjakov gyakori vendég volt nála. Szemjovszkij tanítása a nép iránti együttérzésről kitörölhetetlen nyomot hagyott Szipirjakovban, és nem elhanyagolható szerepet játszott szociális érzékenysége megerősödésében. 1891-ben Szipirjakov jelentős össze-

get ajánlott fel tanárának, hogy a helyszínen tanulmányozza a szibériai aranylelőhelyek munkásainak történelmét és munkakörülményeit. Így született meg a *Szibériai aranyfeldolgozó ipartelepek munkásai* című könyv.

Még egy egyetemi oktatójáért lelkesedett: Pjotr F. Leszgaftért, a nagy orvos anatómusért, biológusért, pedagógusért, aki Oroszországban lerakta a tudományos elveken nyugvó testnevelés alapjait. Szemjovszkij és Leszgaft is a cári rendszer ellenzékének számító, liberális, nyugatias értékeket valló tudós volt, s ekkor még Szibirjakovot is ezek az eszmék hevítették. Logikus lépésként, látókörét, ismereteit bővítendő Szibirjakov egy évig Európában utazgatott, de csalódottan tért vissza hazájába. Gondolkodásában fordulat ment végbe, ugyanarra a következtetésre jutott, mint a szlavofilek: Oroszországnak nem az elvilágiasodott, lelkiileg kiüresedett Nyugatot kell utánoznia, hanem a saját útját kell járnia.

Az egyetemi tanulmányok nem kötötték le, s érdeklődése középpontjába a hit, a pravoszlávia került. Idejét egyre inkább óriási vagyona kezelése töltötte ki. A vagyonkezelésnek igen sajátos formáját választotta. Nem tőzsdézett, nem fektetett be, nem adott kölcsön kamatra, hanem egyre nagyobb összegeket osztott szét a rászorulóknak között. Életérzését ekként fogalmazta meg: „Életünk csak akkor szép, ha körülöttünk minden ránk mosolyog... Az ember azonban kínosan érzi magát, ha ő maga gazdag, de a környezetében nyomort tapasztal.” S mivel a nyomor és a szegénység örök társa az embernek, Szibirjakov mindaddig nem találta meg lelki békéjét, amíg pénzét az utolsó rubelig szét nem osztotta. Kortársai úgy látták, hogy vagyona nyomasztotta, s szinte minél előbb meg akart szabadulni tőle. A szerzetesség felvételéig mintegy 4 millió rubelt fordított jótékonykodásra. Nem túlzás, hogy majdnem lehetetlen számba venni az adományait, ezért unalmas, oldalakon át tartó felsorolás helyett csak néhányra térek ki.

Szibirjakov már gimnazistaként megkezdte a jótékonykodást; szegény sorsú osztálytársait támogatta. Még fiatalember volt, amikor első nagyobb adományát megtette. Egyik bátyja templomépítésbe fogott Irkutszkban, s öccsétől kölcsönként pár száz ezer rubelt. Midőn bátyja vissza akarta adni a pénzét, Innoentyij elhárította, mondván: „A testvérbátyám vagy, hadd legyen nekem is részem szent ügyedben.” Szentpétervári házának kapuja mindig, mindenki előtt nyitva állott. Volt úgy, hogy egy nap négyszáz fő fordult meg nála, és senkit sem engedett el üres kézzel. Megszámolni sem lehet, hány és hány férjhez menő szegény lánynak biztosította a hozományát. Se szeri, se száma azoknak az egyetemistáknak, akik Szibirjakov adományainak köszönhetően végezhatték el az egyetemet. Csak 1886-ban hetvenen kaptak tőle ösztöndíjat, s tanultak az ő költségén Oroszor-

**Intézmények
létrehozása és
támogatása**

szág és Európa egyetemén. Nem csak egyéneknek segített. Kortársai a „tudomány és az irodalom barátjának”, „felvilágosult jótékonykodónak” nevezték, mert szinte minden nagy oktatási és tudományos kezdeményezést, tervet támogatott.

Kedves tanárának, P. Leszgaftnak 350 ezer rubelt adott biológiai laboratórium létesítésére, valamint tudományos folyóirat kiadására. Leszgaft 1893-ban hozta létre intézményét, amely ma a Szentpétervári P. F. Leszgaft Állami Testnevelési Akadémia. Az azóta legendás híre szert tett intézet növendékei a téli és a nyári olimpiai játékokon 96 aranyérmet nyertek.

Az oroszországi felsőfokú nőoktatásban mérferldkönek számít a Besztuzsev Tanfolyamok (*Besztuzsevszkije kurszi*) megindítása Szentpétervárott. Szibirjakov 1884-ben nővérével közösen 102 ezer rubellal járult hozzá, hogy az intézmény saját épülethez jusson, 1897-ben pedig 75 ezer rubelt juttatott a női egyetemnek saját kollégium vásárlására. A mai Szentpétervári Állami I. P. Pavlov Orvosi Egyetem elődje, az első oroszországi Női Orvosi Főiskola alapítására ugyancsak 1897-ben 50 ezer rubelt adományozott. Különös gondja volt a gyermekekkel foglalkozó alapítványokra. Egyik nyaralóját a Szegény Nők Társaságának ajándékozta, hogy benne fiatal lányoknak létesítsenek menhelyet, s ezt még 50 ezer rubellal toldotta meg.

**Szibériai
jótékonykodásai**

Bár az 1870-es évek közepétől a fővárosban, Szentpéterváron élt, szülőföldjéhez, Szibériához élete végéig ragaszkodott. Kiváltképpen szívén viselte e zord vidéken letelepedők sorsát, mondván, hogy aki vállalja az ottani nehéz életkörülményeket, annak több gondoskodásra van szüksége. Nagy összegekkel támogatta az omszki egyetemet, az Orosz Földrajzi Társaság irkutszki részlege múzeumának bővítésére 6 ezer rubelt különített el. G. N. Potanyinnak, a legendás hírű utazónak, tudósnek, a türk és mongol népek néprajza kutatójának, az Altáj kiváló ismerőjének — melleleg a szibériai föderalizmus hívének — számos expedícióját Szibirjakov finanszírozta.

Számtalan Szibériával foglalkozó könyv megjelenésénél bábáskodott. Mivel szerzőik neve a magyar olvasónak semmit sem mond, csak néhány klasszikus művet említek meg. Az ő pénzén láttak napvilágot V. I. Mezsov orosz történelmi bibliográfiái, I. A. Hudjakov jakut mesegyűjtése, D. M. Golovacsev munkája a szibériai aranybányászatról, N. M. Jadrincev *Szibéria idegen nemzetiségei*, és *Szibéria, mint gyarmat*, valamint P. Szlovcov *Történelmi körkép Szibériáról* című műve, és sok-sok egyéb kiadvány. Körülbelül 30 ezer rubelt költött szibériai városokban — Minuszinszkben, Tomszkban, Barnaulban, Isimben, Acsinszkban — könyvtárak és múzeumok építésére. Különös figyelmet fordított aranybányái munkásainak sorsára, mert — mint mondotta — az ő verejtékes munkájuknak köszönheti a gazdagságát. 1894-ben 420 ezer rubelt költött a segélyezésükre.

Jótékonykodásának legkiemelkedőbb terepe azonban az orosz pravoszláv egyház volt, amelyet óriási összegekkel támogatott. Néhány példa: Az uglicsi Vízkereszt (Bogojavlenszkij) női kolostornak 147 ezer, a Habarovszk és Vlagyivosztk között fekvő Nyikolo-Usszurijszki Szent Háromság kolostornak pedig 25 ezer rubelt adott. Több százezer rubellal támogatta az irkutszki Kazanyi Istenanya Ikonja templom, valamint Irkutszki Szent Innokentyij templomának építését a Léna folyó mellett. Kivette részét az apjáról elnevezett irkutszki menhely házi kápolnája körüli munkálatokból is. Valaám, a világhírű pravoszláv sziget Fel-támadás nevű szerzetestelepének építéséhez 10 ezer rubellal járult hozzá.

Bőkezűségénél csak a szerénysége volt nagyobb. Megszívlelte az evangéliumi tanácsot: „Te úgy adj alamizsnát, hogy ne tudja a bal kezéd, mit tesz a jobb.” Sokan nem is sejtették, hogy ki volt a jötevőjük.

Az evangéliumok szó szerinti megvalósítása mindig zavarba ejtette az embereket, és irigységgel vegyes értetlenséget szült bennük. Ha végigolvassuk a katolikus szentek életének valamelyik gyűjteményes kötetét, nemcsak a főemelő életpéldák sora a megdöbbenő, hanem a rengeteg gáncsoskodás, áskálódás, szenvedés is, amit a szenteknek kortársaiktól és sok esetben anyae gyházu któl el kellett szenvedniük. A pravoszláv Innokentyij Szipirjakov jósa ga is elnyerte méltó büntetését. Rokonai és kortársai megalázó vizsgálatnak vetették alá. Orvosokból, jogászokból, állami hivatalnokokból, közéleti emberekből álló bizottság előtt kétszer is meg kellett jelennie, hogy megvizsgálják elméje épségét és lelki egészségét. Végül megállapították, hogy Szipirjakov egészséges, tiszta elmével döntött vagyona sorsáról, és visszakarta hatalmas pénzei fölötti rendelkezési jogát. (Nem ő volt az egyetlen szent életű ember, akinek hasonló vizsgálatot kellett kiállnia. A 18. században Szentpétervári Ksenyijának is ilyen tortúrán kellett átesnie, amikor férje halála után szétosztogatta vagyonát. Az ő esetében azonban még csak-csak érthető az eljárás, hiszen halott férje ruhájában járt és a szent örültek (*jurogjivijek*), azaz Krisztusért *balgata*gok életmódját folytatta.)

Példátlan léptékű jótékonykodása, bőkezűsége és jószívűsége ellenére Szipirjakov nem lelt nyugalmat. Közvetlenebbül akarta szolgálni az Urat, s 1894-ben, 35 évesen szerzetesnek állt. Döntése értékét növeli, hogy nem élete alkonyán, hajlott korú öregemberként fordított hátat a világi örömöknek, hanem fiatalon, vonzó, szép férfiként. Beköltözött a Régi Athoszi Szent András szerzetestelep (*szkit*) szentpétervári imaházába (*podvorje*). Lelkiatyja, Dávid (Muhranov) archimandrita kezébe 2 millió 400 ezer rubelt tett le, hogy legjobb belátása szerint használja fel. David atya a ma is nagy, akkoriban pedig egyenesen csillagászati összeg felét jótékony célokra és szegény oroszországi kolostoroknak,

másik felét pedig az Athosz-hegyi Szent András szerzetestelepnek adományozta. Lelkiatyja 1896-ban nyírta le Szibirjakov haját, s vette fel a szerzetesség első, angyali rendjébe. Közvetlenül ezután Szibirjakov Athoszra, az ortodox szerzetesség szent hegyére utazott, ahol pár évvel később — amikor belépett a szigorúbb rend szerint élő szerzetesek (*szhimonah*) közé — Irkutszki Szent Innokentyij tiszteletére kapta az Innokentyij nevet. Szibirjakov Athoszra érkeztek a Szent András szerzetestelepen már 25 éve épült, de még csak félkész állapotban volt Szent András apostol székesegyháza, s csupán az alapkövét rakták le egy kórháznak és a hozzá tartozó templomnak. Szibirjakov anyagi segítségével a székesegyház hamarosan kívül-belül elkészült. Ez a székesegyház a Balkán-félsziget és Görögország legnagyobb pravoszláv temploma, a „Kelet Kremlje”. A hatalmas szentélybe egyidejűleg 5000 hívő fér be. Ugyancsak jutott pénz a kórházépítés befejezésére is, s mellé felhúztak még két kisebb templomot, két remetecellával. Az egyik cellába Szibirjakov, a másikba lelki vezetője, Dávid atya költözött.

Példás szerzetesi élete

Szerzetestársai tanúbizonysága szerint Szibirjakov példás remete életet élt, gyakran szigorúan böjtölt. Celláját ritkán hagyta el, csaknem teljes szótlanságban és állandó imádságban teltek napjai. 1901-ben, negyvenegy évesen, ötévi szerzetesség után tért meg Teremtőjéhez.

Athoszi hagyomány szerint a szerzetesek életszentsége három évvel a temetésük után kihantolt koponyájuk színéből állapítható meg. A fehér szín arról tanúskodik, hogy az illető lelke megmenekült. Az életszentség legbiztosabb jele azonban az, ha a koponya borostyán színű. A Szent András szerzetestelep másfélezer koponyája közül csak három ilyen van: az egyik Innokentyij Szibirjakové.

A szentté avatási eljárás megindítása

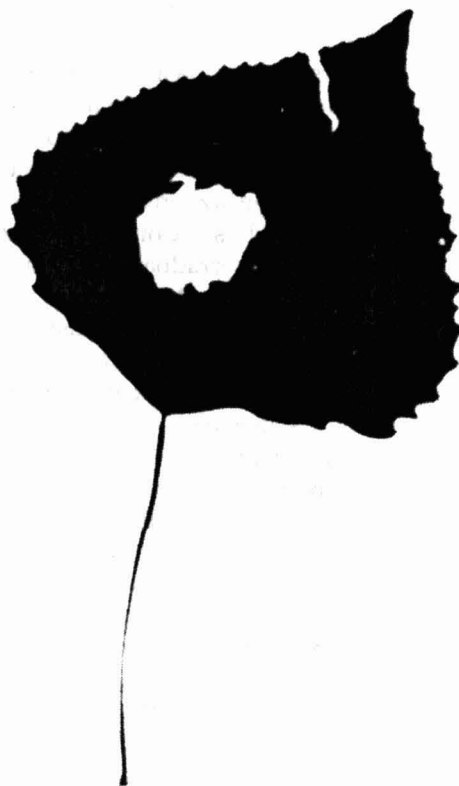
A kommunista rendszer feledésre ítélte a 19. század talán legbőkezűbb, szentéletű jótékonykodóját. 2003-ban omlott le körülötte a hallgatás fala, amikor Szentpétervárott létrehozták a Szibirjakov nevét viselő Jótékonyági Alapot. A közelmúltban ez a szervezet indította meg névadója szentté avatási eljárását. 2005 novemberében megjelent az életútját ismertető első könyv is.

Egyik példabeszédében Jézus azt mondta, hogy: „Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni az Isten országába.” Innokentyij Szibirjakov rendkívüli életútja ékesen bizonyítja, hogy a gazdagok előtt is nyitva áll a mennyek országa.

Egy kivégzett levélre

TAKÁCS ZSUZSA

Egy kivégzett levél, vagy
valaki állt előtte? Vagy csütörtök
volt a Parlament előtt és lőttek?
A sebesülteket összeszedték,
összeterelték a gallyakat,
tiltakozása jeléül zászlót
lengetett egy ág a túlélőknek. Vagy
a sarló-kalapácsot kihasította
magából a vászon, és véreztek
sebeink, azaz: RECRUDESCUNT
VULNERA HUNGARIAE?

RÓNAY LÁSZLÓ

„...már valahol fönt közelít Isten”

Gérecz Attila, az 1956-os forradalom mártírja

1937-ben született Budapestén. Irodalomtörténész, kritikus; az ELTE BTK tanára. Írásai negyven éve jelennek meg a Vigiliában, folyóiratunk szerkesztőbizottságának tagja. Legutóbbi írását 2006. 9. számunkban közzeltük.

1956 számtalan hőse és áldozata között a fegyverrel kezében elesett Gérecz Attila sorsa és költészete egy elnyomáson, terrorintézkedéseken nyugvó korszak példázata. 1929-ben született, 1956-ban hunyt el. Húsz esztendő, amikor összeesküvés és hazaárulás vádjával 15 évi börtönre ítélték. Költői tehetsége váci rabtársai között bontakozott ki, s az ő esetében nem lehet lírai érlelődésről beszélni, hiszen mindössze három évig, 1954-től 1956-ig írta verseit, s ekkor is megszakításokkal, hiszen 1954 nyarán megszökött, s félelmetes erőfeszítéssel lerázta üldözőit. Végül Pesten játszottak kezükre egy árulója, s mellékbüntetésként három évi szigorított börtönre ítélték. Büntetését a váci fogda, majd rabkórház és a pesti Gyűjtő Kiszógháza után Márianosztrán töltötte, ahol rabtársa, Kárpáti Kamil jóvoltából ismét a költészetben lelt vigasztalást. 1956-ban ismét a Gyűjtőbe vitték. Innen szabadult október 31-én, s rabtársaival Tamási Áronéknál fogalmazták meg a rabságukból szabadult írók a nemzethez szóló kiáltványát, amelyet november első napján sugárzott a rádió. Közben a politikai foglyok napilapja, a *Szózat* tervezett számainak összeállításán tevékenykedett. November 4-én az orosz invázió megkezdése után a Szabad Nép székházából és a Corvin Áruházból tüzeltek a megszállókra. November 5-re virradóan felrobbantott egy T-34-es tankot, majd a Rákóczi úton egy bérházban, végül a Continental Szálló legfelső emeletén foglalt el harcállást. November 7-én esett el.

Költői hagyatékából az ötvenes évek végétől a Nemzetőr, Tolas Tibor lapja közölt mutatványokat, majd a *Füveskert* antológiákban is megjelentek versei. Emlékének megőrzéséért sokat tettek rabtársai (Tollas Tibor mellett elsősorban Kárpáti Kamil és Tóth Bálint). 1991-ben a Magyar Írószövetség és a Stádium Alapítvány Gérecz Attila-díjat alapított. Ekkor már a Stádium Könyvkiadó megjelentette *Gérecz Attila, a költő — 1956 mártírja* című kötetét (1991), amelyet 2001-ben a *Sorsod művészete: Gérecz Attila versei és utóélete* követett ugyanennél a kiadónál. Mégsem lehet azt állítani, hogy lírája beleépül korunk költészetébe, holott tehetsége és sorsa miatt is rászolgált erre.

Hősies tiszta emléket költemények sora, lírájának szépségét verselemzések őrzik. Tóth Bálint *Siratója* talán a legszebb.

Sirató

Most,

hogy az április est a dombkoszorút

beragyogja,

könnyű, levélbontó szél fodrozza a hárs koronáját,

s a város eloldva a földtől, a fényben az égig

fellebeg, üszkeit eltakará füstként, nem nyílik a jácint,

nem füst, illat emel,

most látlak: szemben az úton

szállsz füttyörészve, hajad szárnyként lobog kétoldalt koponyádon,

könnyű, nyalábnyi sugárral fon karjára a Tűz, mely

már megemésztett, de te szállsz, neveted csak, s Nővérével,

a Fénnyel

táncolsz,

pillanat és

sírod marad itt miközöttünk:

csak sírod, zúzmós, havas ágak alatt, a november

könnyes esője alatt, szép arcok könnye alatt és

kék fejüket múlásba ütő bimbóknak könnye alatt,

én

mégse siratlak: már úgy szállsz és nősz az időkből

egyre élesedő körvonallakkal a fényben, hogy nem változhatsz,

lobogásod egyre nagyobb lesz s mind tisztább.

Nem vagy már, mégis a szép és könnyű halálnak példáját mutatod

és én, ki siratlak, majd hadd emeljem

arcodnak mosolyát pajzsul a rettenet ellen.

(1969)

Nosztrai leoninusok

Oly szép itt a vidék, és benne hasonlóbb

ember az Istenhez. Homloka tiszta, szelíd.

Jézust látom, a hús Gecsemáné kertben elomlót.

Csönd van. Olajfák. S fönt, már valahol közelít

Isten — a hajnal rőt poharát ajkához emelni.

(...)

(Márianosztra, 1955)

GÉRECZ ATTILA

1955. Halottak napján

A földön járt,
és nem volt magányosabb nála;

Volt olyan, ki
csillagot fűzött homlokára,
felhőkben járt,
cimboraált az égiekkel,
s ki a halál
hűvössége mögé ijedt el,
(de a szívét
úgy rázta, mint egy csörgődobot!)

Ő fölneézett,
és bús volt, hogy mily ütött-kopott
a csillag mind,
és fuldoklók, kik érte nyúlnek,
hogy hordták már
dicsfénynek s töviskoszorúnak;

Így — a Sátán,
midőn a hegyre vitte és szólt:
„nézd, megosztom,
a föld kell-e hát, vagy az égbolt?”,
a földért nyúlt;
„Isten arca” — s csákányt ragadott.

És most szívét
(úgy rázzák, mint egy csörgődobot)
megszentelem,
s meggyújtom Halottak napjára.
Ma szebb a föld!

✱

...és nem volt magányosabb nála.

(Márianosztra, 1955)

Evangéliumi emblémák Gérecz Attila költészetében

G. KOMORÓCZY
EMŐKE

*„Ím, vedd Uram a sorsom: úgy lankad elébed,
mint Krisztus-fő, amely már tövisekkel érett”
(Az Isten balján)*

A szerző irodalomtörténész, kutatási területe a 20. századi magyar irodalom, elsősorban az avantgard. Legutóbbi írását 2003. 4. számunkban közzöltük.

**Gérecz Attila
letartóztatása**

¹A verset elemzi
Koppány Zsolt, in:
Sorsod művészete.
*Gérecz Attila versei és
utóélete.* (Szerk. Kárpáti
Kamil.) Stádium,
Budapest, 2001,
158–163.

A 20. század költészetének nem véletlenül lett egyik legfontosabb alapszimbóluma a keresztre feszített Szellem és Szeretet — a töviskoronás Jézus. Voltaképpen az ő nyomában járók, „az Út, az Igazság és az Élet” mélyebb értelmének kutatói-védelvezői szenvedtek a legtöbbet, lettek a haláltáborok, kényszermunka-lágerek lakói, a különféle hatalmi-politikai játszmák áldozatai. Mindazok, akik nem voltak hajlandók maguk-megadóan kiszolgálni a „Hatalomra törő Akarat” szövevényes manipulatív struktúráit, a „puha” és „kemény” diktatúra különféle formációit, s ragaszkodtak az emberség, a személyiség-jog, a másokért (is) vállalt felelősség humanista eszményeihez, nyíltan szembehelyezkedve a „rend”-párti parancsuralommal (lett légyen az akár fasiszta, akár bolsevista töltetű) — perifériára kerültek, sőt, rosszabb esetben életükkel játszottak.

Mint minden igazi tragikus hősből, Gérecz Attilában is a „hybrisz” munkált. Alig tizenkilenc évesen már a magyar Öttusa Válogatott tagja volt; ám vakmerőségével kihívta maga ellen a sorsot: egy szervezkedésben való részvételéért „kémkedés és hazáárulás” vádjával húsz éves korában, 1950-ben több társával együtt letartóztatták. Hármat közülük ki is végeztek; ő — fiatalságára való tekintettel — „csupán” tizenöt évet kapott. Később versben is megörökíti az ítélethozatal félelmetes pillanatát, amint a komor teremben „...megreped a csönd, a nyíló / szemeken átszáll a Halál”. A négy elítélt rezzenetlenül állja a bírák könyörület nélküli tekintetét: „Hűsen, mint négy ezüstszobor. / S a négy vágás finom sebére / kivérzik négy gúnyos mosoly” (*Az ítélet*).¹

Gérecz Attila a Gyűjtőben, majd a Katonai Bíróság budai Fő utcai épületében, végül — az ítélet megszületése után — Vácott megkezdte a ráért büntetés letöltését. 1954 tavaszán — a börtönkápolna melletti kis tisztáson (a „Füveskert”-ben) — a rab költők társasága (Béri Géza, Kárpáti Kamil, Szathmáry György, Tollas Tibor, Tóth Bálint) őt is költővé avatja: ünnepélyesen elszavalja nekik első versét (*Így bocskorosan*). Aztán a közös munka, a poé-

tikai ihletettség sodrásában sorra születnek versei, remek műfordításai, amelyek megerősítik benne költő-mivoltának tudatát. De pár hónap múltán már ki is szakad a „füveskertiek” ihlető közegeből — 1954 júliusában szökést kísérel meg. Menekülés közben elfogják, s tizenöt évnyi fegyházbüntetését további három év szigorítottal töldják meg; a Gyűjtőben, majd Márianosztrán, aztán ismét a Gyűjtőben tartják fogva a legkeményebb körülmények között. 1956. október 31-én szabadítják ki egykori rabtársai; november 7-én — az orosz tankok elleni harcban — hősi halált hal.

Költői pályafutása

Tehát mindössze két-, két és félévnnyi idő jutott neki halhatatlan költészete megteremtésére; de így is kisebb kötetnyi verset, műfordítást hagyott maga után. Néhányuk a Tollas Tibor által 1956-ban külföldre menekített — a börtönben kézzel írt — antológiákban maradt fenn (amelyek aztán a legkülönbözőbb nyelveken több kiadást is megéltek); más részüket pedig — az apró fecniken, WC-papíron kicsempészett darabokat — édesanyja, valamint ifjúkori barátnője, Drechsler Mária őrizte, a megjelenés minden reménye nélkül. A rendszerváltás egyik fontos, örömteli hozadéka, hogy a volt fogolytárs és költő-barát, Kárpáti Kamil 1991-ben kiadta őket egy szép kivitelű kötetben.² Majd a költeményeket a Gérecz Attiláról szóló tanulmányokkal, emlékezésekkel, novellákkal és versekkel kiegészítve 2001-ben ismét a Stádium jelentette meg.³ S bár ezzel egyidejűleg — ugyancsak 2001-ben — a Kráter Kiadó is kiadta Gérecz Attila verseit,⁴ de a versek fésületlen, minden belső rendszer nélküli egymás mellé sorakoztatása inkább ártott az életműnek, semmint reális újraértékelését segítette volna. Pedig e költészet nemcsak szívhez szóló tartalmaival, de finom megmunkáltságával is méltó arra, hogy fennmaradjon az utókor emlékezetében. Hosszabb távon, mint maga a költő remélte: „Kis versek. Szállongó pernyéi / egy bús, halottas fáklyafénynek. / Kis ideig majd fenn lebegnek, / minthogyha foltjai lennének / a szeplőt hányt, közönyös égne...” (*Hagyatékom*).

²Gérecz Attila, *a költő – 1956 mártírja*. (Szerk. Kárpáti Kamil.) Stádium, Budapest, 1991.

³Sorsod művészete. Gérecz Attila versei és utóélete, i. m.

⁴Gérecz Attila: *Igy bocsorosan. Egybegyűjtött versek és írások*. (Szerk. Turcsány Péter.) Kráter, Pomáz, 2001.

Evangéliumi vonatkozások költészetében

Gérecz Attila szinte minden versében találunk Krisztus-utalásokat, evangéliumi vonatkozásokat. Hol dacos szembesegüléssel, hol megadó könyörgéssel fordul az Úrhoz, aki — kezdettől érzi! — mártír-sorsra szánta őt. Eleinte inkább mintha „a bal lator”-ral rokonítaná magát (Kosztolányi *A bal lator* című költeménye szellemében: „Két nagy, erős merevült a gyász-fán”). Felölti a már-már egyenrangú lázadó mezét: „Nékem már szitok az Isten-szó a számon”; „születünk, s ez nem cél, csak istenítélet / percnyi örömkért fizet meg az élet”. Ugyanakkor — érdekes ellentmondás! — már ekkor lehajtott fejjel alázattal fogadja a ráért sorsot, hisz érzi: abban a világban, amely őt körülveszi, nem érdemes élni. „Fekély e föld az Ige testén” — itt minden érték visszájára fordul, meggyalázódnak a legszentebb eszmények is. Maga a vallás (az egyház) is

a krisztusi tanok meghamisítója, „színjáték”-ká torzítva a kereszt-halál misztériumát: „Görnyesztő a kereszt vérrel és gyalulatlan. / Vádol az emberi bűn, s arcba facsarja a vért. / Sorsa, ha rózsafűzér s amulett a töviskoszorúknak, / Lourdesi palackokká ócskul a vér-veríték! / S jaj! a fehérkesztyűs alamizsnák istene lettél, / holmi aranyborjúk koldus utáznata csak!...” (*Krisztus, töredék elveszett versből*, 1954). Így hát saját szenvedéstörténetét — mintegy váltás-gul és engesztelésül — ajánlja fel az Úrnak (*Az Isten balján, Sívó évek alján*, 1954). A költőt később is Krisztus-hordozónak, szenvedésre ítélt, mások számára azonban — verseivel — megváltást hozó lénynek láttatja: „Szívük helyén rőt kereszt függ, / s alul a föld áll a vérnek, a Hold szarván hasad a testük / — és boldogok, kik halni éltek!” (*Költők, emberek*, 1955).

„A boldogság nem
külső tényezők
eredménye...”

Kínkeserves sorsa ellenére — röpke huszonhét évében! — a maga módján, körülményeihez képest mégis bensőleg teljes életet élt. Hiszen a rabságban is vannak fénnel teli pillanatok, itt is lehetséges a szerelem s élhet a remény... Egy-egy véletlenül elkapott szemvillanás, egy ismeretlen rablány rokonszenve a Gyűjtő Kisfogházában (ahol női politikai foglyok is voltak) már-már „édeni” életérzéssel tölti el; „káromlásos, sajgó istenhitét” meghitt bizalommal varázsolja (*Kis dal egy mosolyról*). A vágy mint eleven tisztító tűz perzseli testét-lelkét; egyszerre érzi a „pokoli lángot” és a menny szelíd illatát, égi magasságokba transzponálva a test kívánságait: „lenni! — ragyogva szemed szerelmében / nem fontos semmi, csak szomjazni rád, / s a gyűlöletből mosva, hófehéren / álmodni, vágyani fel, mint szűz imát!” (*Mindegy*). Aki így, ilyen éteri rajongással éli meg a szerelmet, az „istentagadó” nem is lehet! „Pedig mostan is imádkozom, / szíved dobogását hallgatom” — írta volt egykoron Petőfi (*Rózsabokor a domboldalon...*); s a misztikusok is tudni vélik, hogy a szerelmi érzés áll legközelebb az „istenélmény”-hez. Voltaképpen minden enthuziaszta érzélem háttérében Isten rejtezik (hit-remény-szeretet). Költőnk a váci börtönkórházból 1955 januárjában anyjához kijuttatott levelében így fogalmazza meg a benső békesség mibenlétét: „A boldogság nem külső tényezők eredménye, hanem belső, lelki tulajdonság, mondhatnám: közérzet. (...) Nincs olyan szenvedési állapot, amelyben enyhülési folyamat ne szerepelne. És ez az enyhülési fok: a boldogság...” A Kisfogházban „egy szép fekete házimunkáslány” titokban levelezett vele, s költőnk számára ez maga volt az „üdvösség”.⁵

A versekben eleinte csupán az élet-igenlés, az élet átható (már-már „zsoltáros”) szeretete jelenik meg; az „örömhír” költőnk számára egyfajta evilági „átlényegülés”. Szenvédesei, megaláztatásai ellenére is úgy érzi: bár el van zárva a világtól, mégis valamiképp részesülhet ő is az Élet Teljességében. Sorstársait, bajtársnőit versben köszönti, mintegy vigaszt kínálva nekik: az összetartozás köteléke a legkínzóbb helyzeteket is segít elviselni

⁵Vö. Sorsod művészete,
i. m. 84–85.

(túlélni). Csak a szeretet hidalhatja át Isten és a világ között azt a szakadékot, amelyet a gyűlölet teremt s mélyít el nap mint nap. A Gonosznak csak azok fölött van hatalma, akik — önként vagy kényszerre — meghódolnak előtte; de aki szembeszegül vele, az diadalmaskodik: „...Nyirok ha fojt is, új lombot nevel, / míg hit fakad a szépség álmodásán, / mosoly szírommal új imánkká érik, / s leányszemetek tiszta ragyogásán / kúszik az Isten meztelen szívéig!” A „mosoly derűje” minden kint lemos, a börtön-poklot áthatja szeretettel, s lehozza a szenvedők közé az Édent: „és úgy ölelkezzék a föld és a lélek, / mint fonódó, szerelmes ujjaink” (*Óda bajtársnőimhöz*).

„...csak ismernéd el
néha-néha / a pusztá
tényt — hogy ember
vagyok”

.Hiszen a krisztusi parancs („szeressétek ellenségeiteket!”) a megbocsátást is magába foglalja. Nem ismer(het)jük sorsunk magasabb összefüggéseit, így nem tud(hat)juk, mi miért történik velünk, mi vezet el bennünket önmagunk s a lét mélyebb, igazabb megértéséhez. Gérecz Attilának infernális mélységekbe kellett alászállnia, sokezer rabtársával együtt átélnie a pokol gyötrelmeit ahhoz, hogy tudatosodjon benne: őreik is foglyok — léthelyzetük rabjai. Csakhogy ők a Gonosz (pénz, hatalom, árulás stb.) fogságában vergődnek — eladták lelküket, kényelemből, kényszerből, számításból, esetleg csak a jobb megélhetésért. Rab és őre tehát bizonyos értelemben egymásnak is foglya; így hát embersége(sebbe)k is lehetnének egymáshoz: „Én köszönnék... s tán elűzné a / sok meleg száj a metsző fagyot, / csak ismernéd el néha-néha / a pusztá tényit, hogy ember vagyok” (*Daróc a szürkéhez*).

A haza és az egyház
iránti szeretete

Gérecz Attila költészetében nyoma sincs a megalázkodásnak, a hamis, öngyötrő „bűnbánatnak”, hiszen nem érzi bűnösnek magát. Egyéni sorsán túl sokkal inkább kínozza a haza, a nemzet sorsa, jövője. Tisztában van vele: a szeretet-vallás híveinek, az igazi Krisztus-követőknek mindig is a megbélyegzettség, a társadalomból való kivetettség volt az osztályrésze — mint magának a Mesternek egykoron... A hivatalos „állam-egyház” többnyire a múltban is üldözte, „eretnek”-nek nyilvánította mindazokat, akik nem iránta, hanem Krisztus iránt voltak engedelmesek. Mintegy szimbolikusan — saját és „eretnek”-társai léthelyzetét megörökítendő — írja tehát himnuszát költőnk Boldog Özsébről, a Pálos rend 13. századi alapítójáról, aki a Pilisben építtette a „pálos-kolostorokat”, s aki maga is vértanú-halált szenvedett. A hivatalos egyház természetesen a későbbiekben kanonizálta a Pálos rendet (s azóta is elismert szerzetes-rendként működik, a piaristákkal, ferencesekkel, bencésekkel stb. egyetemben). Az ötvenes években azonban úzóbe vette őket is a pártállam mindazokkal együtt, akik nem voltak hajlandók „engedelmességet” tanúsítani világi és — megfélemlített — egyházi feljebbvalóik iránt. Így tartóztatták le 1952-ben dr. Juhász Miklóst és három piarista tanártársát (Bulányi Györgyöt, Lénárd Ödönt, Török Jenőt), felgöngyölítve az általuk vezetett illegá-

⁶Erre vonatkozóan lásd:
Bakonyi István: *Bulányi*
György. In: *Vendégeim*
voltak. Válogatott
interjúk. Árgus –
Felsőmagyarország
Kiadó, Székesfehérvár –
Miskolc, 2003, 52–62.

Boldog Özséb himnusz

lis vallási köröket. A „begyűjtött” fiatalok között volt Bácskai Ottó szerzetes és mások, akik aztán a váci fegyházban beavatták rabtársukat a szerzetesrendek elleni „hajtóvadászát” részleteibe.⁶ Így hát feltehetően nem véletlenül írta Gérecz Attila 1954-ben a váci börtönben a *Boldog Özséb himnusz*t, amelyet egyik rabtársa, Ottó Ferenc zeneszerző rögtön meg is zenésített. A költemény megrendítő képet ad a haza állapotáról, a kuruc siratóénekek és az egyházi zsolozsma hangját ötvözve: „Egybeomlott könny és a vér, / nyílt seb lett az ország, / nyugatra pernyét hord a szél, / tanyák, falvak sorsát. / Csillag sincs, sötét az erdő, / mégis mécsék égnek! / Boldog Özséb szól az első / pálos remetéknek. //...// Kicsiny láng a hit, de tiszta / fehér, mint gúnyájuk, / sötét erdő zúgja vissza / csendes imádságuk. / »Nézz le ránk, kik romok felett / fohászkodunk Hozzád, / áldd meg mind, kik fegyver helyett / kereszted hordozzák!«” Az allegorikus kompozíció refrénként vissza-visszatérő versszaka korokon átívelve égő fohászként esd a Mennyegek Urához: „Szállj, ragyogj te mennyei fény, / angyalszárnyú ének, / fájó szíven, magyar szíven / minden remetének, / add Urunk, hogy rab és szegény / mind testvérré leljünk, / áldd meg hazánk, hogy a remény / átölelje lelkünk!” Boldog Özséb, minden korok magyar Krisztus-követőinek örök szimbóluma, reményt sugároz népe felé: „(...) Győzni fog, ki hinni akar, s áldozatra képes!” Hiszen akit hite megtart, az semmilyen előny kedvéért nem köt alkut a Gonosszal — így szent ügyét végül is győzelemre viszi.

Jézusra utaló versei

A Jézusra utaló, a történelmi Jézus alakjával bensőleg azonosuló versek többsége Márianosztrán születik, ahol a fegyház épülete maga is pálos kolostor volt egykor. A rabok — cellájuk szűk ablakából vagy az udvaron tett sétájukon — szemtől szembe láthatják a börtön mellett magasodó templomot; olykor, vasárnap vagy nagyobb ünnepeken, részt is vehetnek a misén. „A nagy, gótíves templomablak / napsugarakkal ötvözött / arany szentjei lapozgatnak / némán a fűrtjeid között. // Körül hűs pompa és szilárd-ság. / Szobrok, fejkendős asszonyok. / S fejed szép, titkos fólián-sát / nézi az Úr és mosolyog” (*Emlék*). A kereszt előtt áhítatosan fejet hajtva, költőnkben feltolul „valami régi emlék”, egy virág, „édes, szíromszép meztelenség”, amitől nemcsak ő, de maga az Úr is elszomorodik... A nosztrai hegyi magaslat önmagában véve is „isten-közelí” élményt kínál — egyfajta megnyugvást a „kereszt-hordozás” kínjában. „Oly szép itt a vidék, és benne hasonlóbb / ember az Istenhez. Homloka tiszta, szelíd. / Jézust látom, a hűs Gecsemáné kertben elomlót. / Csend van. Olajfák. S fönt már valahol közelít / Isten, a hajnal rőt poharát ajkához emelni” (*Nosztrai leoninusok*, 1955).

1955. Halottak napján

Az ifjú költő egyre mélyebben megérti a krisztusi áldozat misztériumát, a társtalanul, lélekben mindig egyedül viselt iszonyú szenvedést — másokért, a világért, amely kivetette őt magából.

„A földön járt, / és nem volt magányosabb nála;” Mikor a Sátán megkísértette („nézd, megosztom: / a föld kell-e hát, vagy az égbolt?”), ő habozás nélkül nyúlt a földért: „Isten arca”. S bár ellenségei ’bolond’-nak tartották, („szívét úgy rázzák, mint csörgődobot?”), ő mégis rendíthetetlenül ment a maga (az Isten által kijelölt) útján. Eleven, élő s égő szíve vigaszt kínál — ma és mindörökké — híveinek: „megszentelem, / s meggyújtom. Halottak napjára. / Ma szebb a föld! // ...és nem volt magányosabb nála” (1955. *Halottak napján*).

Karácsonyi versei

A karácsony meghitt-ünnepi hangulata százszorososan fájóbb a börtönlakóknak; ők nem érezhetik az (újja)születés örömét. Gérecz Attila ekkor is Krisztusból merít erőt s bizalmat a szenvedés elviseléséhez (*Karácsonyi ének a börtönben*, 1955). „Szürke falakon túl, messze, gyertyák gyúlnak. / Ünnepi harangok imára kondulnak. / Komor szájunk szélén keserű vonások. / — Hallod, Názáreti? / Súlyosak a láncok.” A rabok még egymással sem oszthatják meg szeretetüket, egymást sem vigasztalhatják; az ő napjaik remény nélkül, egymástól elzártan, egyformán telnek-múlnak. „Nedves zárkák alján összeroskadt árnyak. / Fásult, néma vággyal szent csodára várnak. / Vastrácsokon átal halvány fényre néznek / — Hallod, Názáreti? Peregnek az évek...”. A költemény mint halk zsolozsma száll az irgalom Atyjához esdve — minden versszak zárlatában más-más kéréssel: „Vedd el életünket!” — „Apámat ne engedd!” — „Segítsd az anyánkat!” — „Megbocsátunk... — Érted!” Nem csak a rabok számára kér enyhületet költőnk — gondja van a hazára is: „Megtiport országon dühöng szilaj átok. (...) Káromolva töri csendjét a szent ének...” S mégis, a zárkák mélyén is, „Túl a szitkok zaján felcsendül az ének”, „Rab torkok harsogják szerte a világnak: Dicsőség Istennek, békesség a népnek. / — Hallod, Názáreti? / Hozzád száll az ének.”

Kenyéren és vizen

A megtiportaknak — megalázottaknak vigaszt, reményt kínál a karácsony; a betlehemi csillag fényét nem homályosít(hat)ja el a kormos-üszkös jelen (*A csillag*). Maga a tudat, hogy Krisztus él, s a benne bízók is /örök/életet nyernek, szent Igéje által magasabb értelmet kapnak a földi szenvedések — megnyugvást ad a léleknek, s elviselhetővé teszi a legbrutálisabb valóságot is, amelyen önmagában a költészet sem emelhet felül: „A mocskos padlón fekszem, / hátam vetem a falnak. / — A fájdalom... lehet-e, versem / hatalmad? (...) Másom sincs, Uram. Beérem / azzal, hogy arcodat viszem; / csak így bírtam még el: kenyéren és vizen” (*Kenyéren és vizen*, Márianosztra, fegyelmi, 1955).

A sors olykor-olykor (a zárkák rotációs cseréje szerencsés véletlene folytán) összehozza költőnket Kárpáti Kamillal is — a közös zárkában aztán vég nélkül beszélgetnek a költészet dolgaíróiról, s a „túlélés” módzatairól. Benső „angyalarcuk” kifarangásán-megőrzésén munkálkodnak, egymást erősítve-bátorítva, pár „sosem-halott” dallal (utalás Kamil híressé vált börtönversére, a

Sosemhalottak énekére) készülnek a halhatatlanságra. „Az ajtó komor szimbólum. Úgy képzeld, / mint végtelennek véges küszöbét... / S a középben, keresztbetett lábakkal / Kamil ül, mint szokott, szemben a nappal” — jógázik, meditál; „ül, mint kit a Sátán el sohasem nyer”. Majd az alkony vérvörös fényében megmosdva, „a költészet ezüstös vértjét” emelik pajzsul maguk elé, reménykedve benne, hogy „a vér, a kín, a tenger” áradását túlélve, megmaradnak az utókor emlékezetében (*Örök arcunk*).

Sorsod művészete

⁷Kárpáti Kamil Kálnoky
László Szanatóriumi
elégiájával veti össze,
in: *Sorsod művészete*,
i. m. 123–140.

Gérecz Attila egyik legszebben kimunkált, ars poétikának, sőt élet-programnak is tekinthető nagy verse a *Sorsod művészete*.⁷ E nagyszabású kompozíció (24 hatsoros strófa), amelyet a költő márianosztrai fogolytársának, K. S.-nek ajánl, a Teljes Élet himnusz. Csakis a benső Teljességből, a Teljesség igényéből fakadhat „tökéletes” mű — vallja Gérecz Attila. Csakhogy a rabságban legfeljebb képzeletben, a múlt emlékein merengve s a jövőbe vetett reménnyel élhetik meg — vágyhatnak rá. K. S. boldog-büszkén mutatja a békés otthonról, feleségéről, lányáról, fiáról készült fényképet barátjának, aki ellágyultan gyönyörködik a látványban: „A képen áll az Idő, csak a lelkünk / borzong a szélről, ami róla eltűnt. (...) Egy fényképed van, és amit kivált még / az élet határán, ahol az árnyék / alakjuk átölelve megfagyott. / Nézed, keresed a jövőt arcaikban, / hol múltad árnyék lett egy ferde síkban...” A költészet fantasztikus bravúrja, az idősíkok vegyítésének poétikai remeklése, ahogyan az ifjú költő az örökkévalóság fényébe emeli a tűnő pillanatot. Kárpáti Kamil — említett elemzésében — arra hívja fel a figyelmet, hogy „az idő három állapotát megkoronázó negyedik időállapot a hármát magában összefoglaló és együttesen éltető művészet (...) örök-múltjával örök-jelenné válva maga a jövő idő.” Azaz: a negyedik dimenzió — amely az örökkévalóság színtere - a térré vált Idő. A költemény első felében a minden második versszakot záró refrén („Dalolom azt, *ami* nyomot hagyott”) a 12. versszaktól némileg módosul: „Dalolom *őt*, *aki* nyomot hagyott.” Vagyis a természet, a teremtetett dolgok világa után a teremtető: az embert. Aki *alkotásával* nyomot hagy maga után a világban. Az *élet-alakítás* önmagában véve is művészet (hiszen nem csupán „megtörténnek” velünk a dolgok; az, hogy mit hozunk ki egy adott szituációból, rajtunk — is — múlik). Maga a *megformált* élet, a *műbe* zárt szellemi energia — örökkévaló. A költő számára K. S. múltbeli élete, a fénykép ürügy és alkalom arra, hogy végtelen folyamatként vegye szemügyre az életalakítás — a teremtés! — „isteni” lendületét, s azt halhatatlan műbe zárja: „— Verset írok sorsod művészetéről. / Űzöm az Élőt, míg lélekke sérül. / Ha megmintázom — mindannyi halott! / De mit én öntök köréjük: a forma, / olyan lesz, mintha Isten szobra volna! / — Dalolom *Őt*, aki nyomot hagyott!”

Gérecz Attila e versében magát a *művész* fogalmát is kitágítja. Mindenki művész — szerinte —, aki *szeret*: hidat épít ember és ember között, felülemelkedve önös önmagán, formálja kapcsolatait — s így áttételesen az emberi világot. „A szeretet a Lélek művészete!” — vallja; a lélek a szeretetben teljesedik ki. Aki szeret: a legsanyarúbb életkörülmények között is a Teljességet hordja magában. „Vagyok: a Teljes, csillagokra válva. / Vagyok: az Isten Sorsa; hogy világra / Ő hoz, s én mégis világa vagyok. / Vagyok a szomjú szárvas a pataknál; / bizonyság, hogy Többért vagy Önmagadnál. / — Dalolom Őt, Aki nyomot hagyott.” E felfogásban az ember — Isten képmása! — már-már egyenrangú Teremtőjével: „barlangok falára már és később / a kőtáblákra is én fogtam vésőt / parancsolván, hogy ‘sokasodjatok!’” Mózes — Buddha — Jézus egyaránt a szeretet-parancsot ültették szívünkbe, arra tanítottak, hogy szeretet nélkül nem lehet elviselni a földi gyötrelmeket. „Jézus, a költő” — korokon átívelő példát adva — szeretetből vállalta értünk a kínhalált. Gérecz Attila tehát hitel vallja (s mikor erre sor kerül, életével is megpecsételi): az embertársaink iránt érzett szeretet, az önfeláldozás diadalt vesz a halálon is, a másokért élők emléke sokak szívében fennmarad: „Nincs erő, mely engem elveszítsen. / Énem: *Valami* nélkül *Egész* nincsen. / Az ember útja fönna csillagok. / S nincs messze, honnan még messzebbre ne nyúlnék, / de tovább, tovább, és azon is túl még / dalolom Őt, Aki nyomot hagyott”. A költő és a mindennapi ember, K. S. sorsa — többi rabtársukéval együtt — egyetemes. A „szenvedőkörben” az arcok, személyek változnak, de maga a szenvedés — örökkévaló. Be kell érünk a végessel, holott sejtésünk van a végtelenről; így életünk — bármily hosszú és tartalmas legyen is — mindig töredékes marad. Ugyanakkor egy rövid élet is a Teljességet ostromolja „A Végtelen mégis a mi véges / szívünkben nő, hogy lombja zeng! — én édes / dalát hozom, s e dallam fennmarad!”

A nagy ívű, erős sodrású, (művészet)filozófiai töltetű költemény záróakkordja visszahajlás a Jelenbe — a börtönbeli létállapothoz, amely azonban már életörömmel telítődött: „Köröskörül virágok, fák — tavasz van. / Mert minden fény volt! — akárhol a gazban, / s csak arcunk mosolyától lett nagyobb. / Szemek ragyogása tűz, mint a harmat, / s én ékszerét hordva virágnak, dalnak, / dalolom Őt, Aki nyomot hagyott.”

Töredék

A Töredékben, e monumentálisra tervezett, de félig-meddig torzóban maradt önéletrajzi alapvetésben (melyet Mezey László Miklós „egy nagy életeposz vázlatának néhány kidolgozott fejezete”-ként elemez⁸⁾) ugyancsak többször fel-felbukkan Krisztus alakja. A legfélreérthetlenebb a vele való azonosulás abban a részletben, amikor 1954-es szökési kísérlete után — Labanc és Margit „júdási” árulása nyomán — elfogják: „Bever szögeknek koppanása, / szívem, lakatra zárt az Isten. / A hegy megnyílt,

⁸In: *Sorsod művészete*,
i. m. 146–157.

hogy oldalára / az Úr szörnyű sebére intsen. / Az embernek
 voltam Tamása, / a nyitott sírt csak én őriztem". Költőnk ekkor
 már sejtí: a keresztet, mely „bitó lesz minden korban”, nem fog-
 ja tudni elkerülni. „Mit ér, ha génusz vagyok?” — kérí keserű-
 en maga-magától. „Mit ér, Uram, hogy lángia voltál? / Nyújtom
 üszkét, az életet. / Sebem körül az ember szolgál, / s ha félni
 kezd, a tűzre vet. / De arca hol? Szomjára hol vár / a lélek ott,
 hogy észrevedd?...” Léthelyzetét a „megcsúfolt és leköpdösött”
 Jézuséval érzi rokonnak; de bensőleg ekkor még nem szánta el
 magát a mártíromságra; végső erejét megfeszítve védekezik táma-
 dói ellen: „Eszembe villant a börtön / tíz éve még, mi hátravan.
 / Két oldalt kivágott az öklöm, / s úgy vetettem hátra magam, /
 hogy mindkettő hevert a földön, / hol birkózni kezdtünk hangta-
 lan.” Végül mégis győz a túlerő: leteperik, gúzsba kötve a Gyűj-
 tőbe hurcolják, ahol „a rend áll a rozszant gerendákon, / ha
 csikorog minden ereszték, / feszesebbre húzzák a csigákon / az
 ember megkötözött testét”. Vasárnaponként istentiszteletre kísé-
 rik őket, talán hogy könnyebben megbékéljenek a rájuk váró
 sorssal. „S az ének szállt felfelé, fel / a szobrokig minden vásár-
 nap. / A szentekig, kiket kulcsolt kézzel / arany kapocsként
 imánkra zártak: / hogy mi is az Úr kézjelével / leszünk görön-
 gyei a sárnak...” Az 1955/56-ban elkészült részletek — még így,
 töredékességükben is — viszonylag teljes képet rajzolnak ki előt-
 tünk a hazai „börtönköztársaság”-beli „antikrisztusi” állapotokról.

Levél

A Gyűjtőben születik feltehetően egyik utolsó, tökéletesen
 megformált verse, a *Levél* is (1956 júniusában).⁹ A diadalmas
 életigenlés szintetizálódik itt fájdalmas feszültségben a halál —
 mint elkerülhetetlen törvényszerűség — elfogadásával. Zárkája
 rácsos ablakán kitekintve költőnk épp a temetőre lát rá; az utcán
 pedig egy ismeretlen Éva — az örök nőiség szimbóluma - köze-
 lít önfeledt vidámsággal. Hozzá írja poétánk — képzeletben —
 egyik legmélyebben filozofikus költeményét az élet szüntelen
 körforgásáról (születés–élet–halál–születés és így tovább; a kör-
 forgásból kilépők átadják helyüket az új belépőknek). A Tavasz
 mindig az újjászületés ígérétét hozza, ugyanakkor az egyedet sa-
 ját végességére inti (amit *Babits* az *Ősz és tavasz között* című gyö-
 nyörű elégikus költeményében oly megrendítően fogalmazott
 meg). Gérecz Attila mitológiai keretbe emeli a kettős látványt
 (temető – Éva): „Valahol mindig meghal az ember, / s valahol
 mindig születik az Isten. / Két végén a gyászmenetnek: / az Is-
 ten. / S eszembe jut, hogy el kell mennem. / Hogy hív. / A te-
 mető most innen / titokbús hieroglif. / Rajta — amivel az élők
 szólnak — a halál.” A halál mindennél erősebb, hiszen aki és
 ami él, az enyészet része (lesz). „A halál a Tavaszt mindig kibír-
 ta” — azaz: „túlélte”; de neki sem sikerül(t) úrrá lennie a min-
 dig meg-megújuló diadalmas Tavaszon. Ez teszi oly széppé és
 megrendítővé magát az Életet... „Sorsunk? Sorsunk örök üze-

⁹Tarján Tamás kiváló
 poétikai hozzáértéssel
 elemzi a *Sorsod*
 művészete című
 kötetben, i. m. 164–176.

net” — Isten kezében vagyunk mindannyian; így hát el kell fogadnunk végül is, amit ránk mért. Költőnk ekkorra már felismerte: odakint, a „világbüntönben” sem lenne szabad: „Az égen most rácsok feszülnek, szalagok, / mint lelken a soha meg nem írhatott verssorok.” Mint József Attila az *Eszméletben* írta: „a csillogok, a Göncölök / úgy fénylenek fönt, mint a rácsok / a hallgatag cella fölött”.

Gérecz Attila lelkében ekkor már az Élet és a Halál, a szabadság és az örök rabság vívja csatáját. Voltaképpen „megszokta” a halál örökös jelenlétét, legalábbis „megbarátkozott” vele: „A halál? / Itt szürke, mint mi vagyunk, Éva. / Körbe-körbe jár, / naponta, mint a séta, / hátratett kézzel s lehajtott fejjel az udvaron. / Oly fáradt, s oly elcsigázva tapos össze az Idő, / mint igába vert nyomtató barom.”

Halála és utóélete

Talán ez a halállal való eljegyzettség munkál benne szabadulása után is, a pár napos reményteli időszak (október 31. – november 7.) kivételével. A brutális és váratlan szovjet támadás, a tankcsordák túlereje nyilván tudatosítja benne: órá itt újabb büntön (ha nem bitófa!) vár. Akkor már százszor inkább a hősi halál, amellyel valóban „nyomot hagy” maga után, nemzete lelkébe írva be, hogy a pusztá életnél fontosabb értékek is vannak. Az utolsó napokban bizonyára számot vetett sorsával, s felismerte: jobb meghalnia, mintsem szabadságától megfosztva élnie. Két szovjet tankot lőtt ki a harcok során a Rákóczi úton és a Blaha Lujza téren; mígnem egy géppisztolysorozat őt is eltalálta. És ekkor elkezdődött halál-on túli (utó)élete; bár egyelőre láthatatlanul... Ha nem is „harmadnapon”, de feltámadt ő is harminchárom esztendő múltán, heroikus példájával intvén bennünket: rabságban, szégyenben nem élhetünk többé!

„Krisztus-követő”, „Krisztus-hordozó” volt életében-holtában: mindenkor az „igazság útján” járt, hitét fel nem adta. „Sorsa művészete” így vált teljessé: „ércnél maradandóbb” emléket hagyott maga után; költészetbe mentett halhatatlan szabadságvágya tartja meg őt az utódok emlékezetében.

Szegényke az Úton

Szegényke kisgyerek volt. Két, kék kisgyerekes szeme kitárultan nézte a világot, olyan igazi gyerekbámulással, ahogyan csak gyerekek tudnak bámulni. Komolykodó, szótlan bámulással, nagyra tárgult csodálkozással, kíváncsiskodó kíváncsisággal.

De Szegényke nem bámult ostobán.

Szegényke okos kisgyerek volt, és ha bámult, a bámulás tárgya sokáig motozott fejében, gondolatokat csiholt agyacsájában. Okossága amolyan kisgyerek-okosság volt.

Szegényke az Úton ment.

Sokan mentek az Úton, nagyon sokan.

És szegényke maga kisgyerek bámulásával bámulta őket, maga kisgyerek-okosságával okoskodott a látottakon. Mert az ő tágra tárgult szemével sokat látott. Látott mindenkit, aki az Úton ment. És mindenki, aki ment, vitt valamit.

A legtöbbje nem is vitt, hanem cipelt. Írtó nehéz zsákokat, hogy csak úgy fakadt a véres veríték a cipelőkről. Szörnyű nagy batyukat, melyek olyan nehezek voltak, hogy húzni kellett rettentő erőfeszítéssel. Ezeket a nagy-nagy terheket mind emberek cipelték. És látott ottan menőket, hatalmas, izmos karokkal, roskadozva görnyedtek súlyos teher alatt.

Szegényke azt hitte: ezeknek mindjárt össze kell esni a súlyos szörnyűség alatt, mindjárt meg kell roppanni a kemény derekának a nehéz teher alatt. Pedig ezek hurcolták azt a terhet nagy-nagy bátorsággal, biztos szemükben boldogság merészkedett és ajkukon vidám dal muzsikált. És barna arcukon úgy fénylett a verítékcsopp, amint a nap ráragyogott, mint valami csodás, gyönyörű, boldog drágakő.

De voltak közöttük olyanok is, akik kettétörték, és görbült ajkukról nagy, nehéz ocsmány szavak átkozták a létet. Ezeknek arcáról a veríték is feketén ömlött. És látott ott olyan foltos ruhájú asszonyokat, akiknek szeméből a könny is a megvigasztalódás nevetésével fakadt és ajkukon a meglegedés boldogságot kacagott. És látott olyanokat, akiknek sírása feketén átkozódott.

Mentek még szép, előkelő férfiak, cifrán páváskodó nők. Ezek is vittek. Igen; előkelő, szép kis csomagot vittek. Könnyen emelték, elegáns, betanult, csinos mozdulattal.

De azt is látta, hogy ezek közül sokaknak kifestett arcú nevetése mögött több fekete sírás csordul, mint a foltos ruhájú asszonyok nevetős könnye. És sok kifestett nevetés fekete volt, mint a szitok. Azután sokan — ha nem látták — ezt a kis, előkelő, szép csomagot olyan fáradtan hurcolták, hogy néha meg-megálltak pihenni.

Szegényke ment az Úton és ezeket látta.

És csodálkozott, hogy mért oly nehéz az a kis csomag? És mért dalolnak olyan keveset azok, akik alig visznek valamit?

Lám! a szörnyűzsák hordozók hogy tudnak énekelni! Milyen víg nóta vidámul ajkukon!

És odament az egyik dalolóhoz, akinek arcán drágakőként csillogott a veríték. Odament és kérdezte, gyerekesen:

— Mit viszel?

A daloló ránézett. Szeméből annyi vidámság kacagott, hogy Szegényke felmelegedett ettől a jó kacagástól.

— Az Életet viszem kisfiam — felelte és hangja vigasságot ti linkózott Szegényke szívébe.

— Nehéz? — kíváncsiskodott Szegényke.

— Kinek milyen. Nekem nem, mert én erős vagyok!

— De nézd, az ott szintén erős, talán erősebb, mint te, és mégsem tudja úgy vinni. És nézd, az ő terhe nem oly nagy, mint a tiéd!

— Erősebb, mint én? Nem lehet kisfiam.

Szegényke összehasonlítva nézett előbb a másikra, majd a dalolóra. A másik hatalmasabb volt. Hatalmas nagy vállakkal, széles, dagadó izmokkal. Olyan volt, mint maga az erő. De amint a daloló biztos, bátor szemét látta és szemén keresztül biztos, bátor szívét, akkor azt mondta:

— Te erősebb vagy!

Aztán odament a másikhoz.

És megkérdezte tőle is gyerekes komolysággal:

— Mit viszel?

A másik ránézett. Szeméből valami vadság gyűlöleteskedett, hideget zuhantva Szegényke kis szívére:

— Hogy a hatvanhatszoros mennydörgős mennykő csapjon ebbe a rohadt, bűzhöd, rongy, piszok életbe... — átkozódott ajkáról szakadatlan ocsmánysággal a gyengeség.

Szegényke bémész szemében riadtan ugrándozott az ijedtség. Fülébe élesekét hasított a szitok. Sietett. El, el a másiktól. Aztán tovább ment. Itt is, ott is megállt. Itt is, ott is kérdezett.

Kifestett arcú nevetések feketén csaptak hideget lelkére, de akkor a foltos ruhájú asszonyok nevetős könnye szelíden permegette a melegséget, és felmelegítette az átkos sírástól, szitkos nevetéstől hidegre fagyosított szívét.

Egyszer jött egy szép, ősz hajú ember. Előkelő, gondozott ruhában. A csomagja olyan volt, mint semmi.

Szegényke megállt előtte. Nézte.

Az öregember két tiszta, kék szeme rámosolygott Szegénykére. Felhőtlenül mosolygott ez a két szem, mint nyári felhőtlen, kék ég.

— Bácsi, te nem viszel semmit? — ugrott ki a kérdés Szegényke száján, mert nem látta meg a semmicsomagot.

Az öregember mosolyogva mondta:

— De viszek kisfiam — olyan mélyszívből jött ez a szelíd hang, hogy Szegényke tudta: ennek az öregembernek nagyon mély a jó szíve. Olyan mély, mint egy feneketlen kút, mely telve van jósággal, és kimeríthetetlen. Olyan, mint a mesebeli erszény, melyben egy az arany és hiába veszik ki belőle azt az egyet, ismét van benne. Olyan ennek az öregembernek a szívében a jóság. Ad, ad, sokat, sokat és mégis, mégis van benne. Mindig van. És mindig ad.

Az öregember, amint felelt Szegénykének, meglóbálta a semmicsomagot. Szegényke amint meglátta, csodálkozott:

— Csak ennyit viszel?

— Kívülről csak ennyit. — Szegényke akkor már tudta, hogy a többi a szívében viszi.

Az öregember hosszan nézte meleg szemével Szegényke nyílt, fehér homlokát, aztán elgondolkozva mondta:

— Kisfiam, jöjj velem!

— Hová?

— Nem megyünk messzire. Velem már nem jössz messzire. Mert én nemsokára megállok. Megpihenek, örökre. De addig jöjj velem. És beszéljess velem.

Szegényke kíváncsiskodott:

— Mért menjek veled?

— Mert senkim sincs, aki jönne — s most először hallott Szegényke az öregember hangjából némi szomorú fáradságot.

— Nincs senkid? Nekem sincs. — De mikor Szegényke mondta ezt, a hangjából nagy, bátor fiatalság büszkélkedett.

— Hát jöjj velem — mondta az öregember. — Látod én, már csak addig megyek. Addig a kőig. Ott megállok, leülök, s aztán kifekszem az Életből a nagy alvásra. Jöjj velem odáig. Neked adom ezt a kis csomagot.

— Mi van benne?

— Majd meglátod.

Szegényke ment az Úton az öregemberrel.

Mentek az Úton. Beszélgettek. S aztán odaértek a kőhöz. Az öregember megállott, ott, az élete határkövénél:

— Most búcsúzunk Szegényke. Te tovább még és én is tovább. Csakhogy az utaink szétválnak.

Szegényke megállt. Állt. Nem tudott mit mondani. Pedig agya feszülten kereste a szavakat, de ajka is állott.

Az öregember leült. És a semmicsomagot kezdte bontogatni. Szegényke most elfeledte a búcsút, most csak a csomag tartalmát leste kíváncsi, kérdő szemmel.

Az öregember amint bontogatta, így beszélt:

— Látod, ebben a csomagban vittem az életemet.

Könnyű volt az életem, mint ez a csomag.

— Mért volt könnyű?

— Mert nagy volt gazdagságom.

— Akinek nagy a gazdagsága, annak könnyű az élete?

Az öregember furcsán mosolygott:

— Könnyű lenne az élete, ha tudná, hogy vinni. Csakhogy akiknek nagy a gazdagságuk, azok tudják legrosszabbul vinni az életet.

— Hát hogy kell vinni?

— Jaj, édes jó fiam, azt nem lehet csak úgy elmondani. Mert hiába mondom, ha nincsen szív, nehéz lesz a legkönnyebb élet is.

Szegényke még akart kérdezni sokat, sokat, de az öregember szép, fehér, megöregedett keze csendes íveléssel leintette:

— Ne kérdezz többet Szegénykém, mert már nincs időm beszélni. Én már megérkeztem. Csak búcsúzni akarok tőled, és neked akarom adni ezt a kis, könnyű csomagot. Könnyű életemet, nagy gazdagságomat.

Szegényke szólni akart, válaszolva, de már akkor a semmicsomag a kezében volt s a szép öregember mély, kék szeme lecsukódva és beszédes mosolyos szája, mosolyos jószágba fagyva.

Nem szólt többet.

Megérkezett.

Szegényke pedig idegenül állott az Úton a semmicsomaggal. Nem tudta, mit csináljon. Ügyetlenül nézte a semmicsomagot.

— Könnyű volt az élete, mert nagy volt a gazdagsága. És most nekem is könnyű lesz az életem, mert nekem adta nagy gazdagságát.

Azután megindult az Úton.

De amint menni kezdett, a semmicsomag nehéz lett. Érezte, hogy nehéz. Mindig nehezebb. Már alig vánszorgott a semmicsomaggal. És amint így vánszorgott, egyszerre csak megpillantotta az egyik szörnyűzsákvivőt, akinek arcán drágakőként ragyogott a veríték, és kinek ajkán vidám dal boldogosodott. És Szegényke mikor ezt látta, szeretett volna lenni szörnyűzsákcipelő, boldogan daloló, erős, feszülő izmokkal életet dolgozó, drágakőverítéket izzadó.

És Szegényke, akinek élete éppen úgy ment az Életben, mint ő az Úton, Szegényke, aki ezenközben már erős ifjú lett, azt gondolta:

— Nem viszem én ezt a nehéz semmicsomagot, mert nem tudom vinni. Nem kell nekem a nagy gazdagság, mert túl nehéz. Szétosztom ezt a nagy gazdagságot, ennek is, annak is. Kevés gazdagsággal sokaknak adok rövid Örömet, de örömet adok!

És rohanva rohant az Úton, ehhez is, ahhoz is, itt is adott, ott is adott, itt is köszönték, ott is köszönték. Szörnyűzsákokat boldog dallal vivőknek és foltos ruhájú, nevetős könnyű asszonyoknak adott. És a hálás köszönetek boldogan simultak szívére.

Egyszerre meglátott egy szörnyűzsákvivőt, akinek görbült ajkáról nagy, nehéz, ocsmány szavak fekete gyengeséggel átkozták az életet.

— Ennek nem adok — gondolta —, mert feketén káromolja a szép létet. Ennek nem adok.

De amint meglátta, mily rettentő erőfeszítéssel kínlódik, mily rémesen éhezik, megsajnálta, hozzáment és adott. Annak szemében különösen ágaskodott fel egy láng: a váratlan öröm és a meg nem halt szeretet lángja. És a láng Szegényke lelkét is átfogta nagy-nagy jóssággal. És maradék gazdagságát mind felosztotta: átkosoknak és feketén sírok között. És minél kevesebb lett a gazdagsága, annál nagyobb lett a csomagja.

Amikor már elfogyott minden gazdagsága, akkor ifjú, erős vállára nehezedett a szörnyűzsák. Hirtelen nehezedett rá, hirtelen roppant válla. De aztán ifjú erősséggel felvetette magát és élétes, öröms izmok feszültek karjára, arcán drágakőként ragyogtak a verítékcseppek.

Szegényke így ment az Úton a szörnyűzsákcipelők és boldog dalt éneklők közt. Vállára nehezedett a szörnyűzsák, ajkán muzsikált a boldog dal, szívében melegedett a nagy Szeretet.

Így ment az Úton...

Hajnali beszéd

Az idei, XIV. Salvatore
Quasimodo Költőverseny
első díjat nyert verse.

*Ma éppen szépek voltak a tárgyak, a helyükön.
Pipám, gépem, népem jaj de jó volt.
Magában élt, egyik se hódolt.
Senkinek se nyílt újonnan ó bolt.
Neve nélkül létezett minden,
a mindenen vagy csak az Óperencián innen,
egyedül.*

*Nem csend volt ma, de némaság.
Úgy adta minden az igazát,
ahogy tejét a tehén, a lavina,
ahogy a hegyről dől, dúl a fő hiba.
Mindenkinek nem többje volt, csak annyija,
amennyit érdemelt,
senki nem nyert, ha lett volna, pert.*

*S nem tudtam, mindez mit jelent.
Túl boldog voltam ahhoz, hogy értem,
mitől önmaga bármi — és én miért nem.
Igen, az üdvözült világ kizárt,
amint igám alól szabadult,
a nézhetőségből, amellyel annyi kárt
tettem benne, magamévá téve,
hogy csökkenttem felére,
elvittem szinte a javát —
csak azt tudnám, hova legalább,
hova kívüle.*

*De látszott minden, mutatta magát.
Egy csészefül, egy egész világ
szememnek kínálkozott újra meg újra.
Ma minden dolog éppen szűzkuroa.
Szánnom kellene a dolgokat vagy diadalmukat
ünnepelnem, nem tudom.
Egymás mellett állunk, egy uton.
Csak rajtuk a fény motoz,
teherként gyönyörű vállukon.*

*Ez ma volt, egy óra múlva más világ jön el,
kecsegtet a jobbik semmivel.
De addig, addig, amíg felhajnallik
másnak akár, csak a percig, ami szabadít,*

mekkora a járás, milyen az út,
és ki nyit kaput?
Szívem felől hinnék valakiben,
szívesen hinném, hogy hiszem,
s mondanám, igen-igen-igen,
te légy. De csak én vagyok.
Ha láttatok egy bejáratot
Isten festett fejébe, szóljatok.
Nem itt állanánk,
hanem odaát,
túl a Teremtő homlokán,
a nagy színpadon, odabent,
a szó bármit is jelent.

Le mertetek szállni a holdra,
de magatokba csak alig.
Tudatlanul tudtok valamit?
Talán az ember mit se lát
saját mélyében csak önmagát?
S így nincs kiút? Önmagához vissza legalább.
Ezért ünneplem én hajnalban bátor butaságokat,
földi voltotokat, embertársaim,
hogy itt vagytok a csésze fülében is, a remény fogható képeiként.
Tudom már, megtart a tudatlanság, a képzeletnélküliség,
tárgyakhoz köt, mint ma hajnalban a látás
engem is, amikor már nem vagyok nélkületek.
Vigadjatok, feleim.

JÁSZ ATTILA

Xántus

A bölény szeme

Részlet egy verses
regényből.

Szomorú értelem csillant meg a halott állat
Szemében pedig néhány pillanattal ezelőtt
Még sötét és vad állati erőt sugárzott talán

Csak a kora délutáni napfény játszik így
Pupilláján a por lassan visszaül mindenre
S ez a csöppnyi értelem is kihuny akár a

*Csillagok élete időnként a letaposott fűbe
Szórva szilánkjait váratlanul miként a transz
Kontinentális vasút vágja el a délről északra*

Vonuló bölénycsordák útját örökre immár.

Indián asszonyok

*Sosem felejttem a látványt Anyám
A bölénytetemek mellett guggoló
Asszonyokat amint a véres irhát*

*Nyúzzák miközben körülöttük
Gyerekek játszadoznak önfeledten
És özvegyek siratják a vadászat*

*Közben eltaposott harcosokat
Mert mindig van áldozat még
Mindig reménytelenül európai*

Vagyok Anyám.

Másfajta idő

*Nem vagyok már kölyökképű
Meg zöldfülű többé és az idő
Látszik arcomon nyomot hagy*

*A szél a nap az eső az az egész
Másfajta idő a falombok közt
Árnyékbújócskázó fényfoltokat*

Bámulom naphosszat hasztalan.

Gazdagság és hűség

Takács Zsuzsa Üdvözlégy, utazás! című verséről

„Mert hogy valahová fény és hő juthasson be, szükségképpen el kell távoznia onnan a hidegnek és a sötétségnek, másképp nem történhet.”

Frankfurti Névtelen

„Gyöngesége és tökéletlensége, rossz késztetései, ellenkezései miatt szenved a fent említett módon a lélek a rásugárzó isteni fényben.”

Keresztes Szent János

1975-ben született Pécsen. Egyetemi tanulmányait a Pécsi Tudományegyetem magyar szakán végezte. Jelenleg Komlón, a Nagy László Gimnáziumban magyartanár. Legutóbbi írását 2006. 9. számunkban közöltük.

Takács Zsuzsa költészete, melynek kilencvenes évekbeli kiteljesedésére a szakmai befogadás örömdetes egyöntetűséggel ismert rá, 2004-ben megjelent, *Üdvözlégy, utazás!* című kötetével immár egyértelműen a kritikai érdeklődés középpontjába került. Méltán, jogosan, érthetően. E díjjal is jutalmazott könyv, a minőség ritka egyenletességével és a szerkezet hibátlan rendjével, valóban minden elismerésre érdemes. Most csupán a címadó (s ezzel alkalmassint kivételes helyzetbe hozott) versre próbálunk némi figyelmet vonni — nem mulasztva el megjegyezni: igazán beható és távlatos olvasat természetesen csak a kötet és az életmű kontextusának megolvasásával együtt képzelhető el; reményeink szerint egy ilyesfajta összegző, monografikus munkára sem kell már sokat várni.

A vers Takács Zsuzsa lírájának több fontos sajátosságát magán viseli; lássuk:

*Üdvözlégy, utazás, egy kivilágított,
téli villamoson. Üdvözlégy, sötét,
délelőtti Nap. Sehová sem néző
égitest, pillantásod ma nem
nyugszik meg rajtunk.
Fivérünk: sár az ormótlan cipőkön,
nővérünk: gumiszőnyeg ráncai.
Ha van megindult tekintet
a fekete tükröben — a miénk az.
Ha van szív bátor — a miénk.*

A szöveg (ne tekintsük ezt se véletlennek) éppen tíz soros. A teljesség és tökéletesség képzetének e számszerűsítése formálisan nyomatékossítja a vers vélhetőleg legfontosabb kérdésirányát: a saját létén túlra tekintő ember esélyét a látás pontosságára, tisztaságára, értelmességére.

A kiskompozíció zárt (a verstani szabályokon túlról érkező) formafejelembe, Takács Zsuzsától nem idegen módon, epikus szándékot foglal magában; a szűkös terjedelem dacára elbeszélői igény alakítja a vers jelenetvezését. A megrajzolt városi helyzetkép mindennapinak tetszik: téli villamosút komor időben; a jármű kivilágítva, a lábbeliken sár, a délelőtti közérzet közölni és közlekedni késztet.

A színtér közönségességét, a helyzet prózaiságát és a magatartás esendőségét a versbeszéd gyöngéd esztétizáltsága óvatos mozdulatokkal írja fölül. Több szinten, több módon.

Ami talán először föltűnik: a dikció árnyalatos összetettsége. A vers beszédmódja alapvetően az élőbeszéd közvetlenségével hat; természetesnek, görcs és manír nélkülinek érezhetni minden sort. E nyelvi közegbe illeszkedik egyrészt az „Üdvözlégy” szóalak archaizáló választékossága — amely elem összesen (s ugyancsak beszédesen) háromszor jelenik meg cím és szöveg együttesében. Másrészt a lírai stilizáltság érdekében működik közre a zárlat alakulata is. Az utolsó sor rendhagyó szórendje („Ha van szív bátor”) a szövegi szabatoságnál többet jelentő, ontologikus lényegű precizitás képzetét kelti; az utolsó előtti sor végét a névmás elhagyásával megismétlő mondatban („a miénk”) pedig már a csend, az elhallgatás, a nyelven kívüliség tartományába vezeti az olvasót — s helyezi el ott a vers súlypontját.

Mindezzel összefüggésben alakítja magát a hangnem visszafogott pátosza, a himnikus hangkezdeményt az elégia rezignált tudatosságával felügyelő beszédmodor is (a fölütésben még eldöntetlenül hagyva: az irónia vagy a bensőségesség hangja szólal-e meg a megszólító retorikában...). S itt jegyzendő meg az is: az a *nem alanyi személyesség*, amely a létezők sorsközösségét keresi s e sorsközösség képleteit poetizálja, Takács Zsuzsa utóbbi kötetének többes szám első személyben fogalmazó verseiből jól ismert, jellegadó erejű vonás. Kevés kortárs költőt említhetnénk, akinek művei ilyen mértékben, ennyire *kitartó bátorsággal* kutatnák a létezés egyéni és közös állandóinak művészi és bölcséleti érthetőségét, kifejezhetőségét, sugalmazhatóságát.

A mű egyik legsajátabb tulajdonsága s legszembetűnőbb erénye, hogy néhány sorában több klasszikus motívumot képes egyberendezni, egységes képi világba vonni. Három toposzt föltétlenül nevesítenünk kell. Ezek: az utazás, a nap és a tükör. (A szövegben „Nap” olvasható: a nagy kezdőbetű az egyediséget hangsúlyozó tulajdonnévi forma része, egyúttal a megszemélyesítő beszédforma velejárója.) Mindhárom nagy hagyományú, összetett jelképiségű tényező. Együttes színre vitelükben hatásuk nemcsak fölerősödik, de módosul is. A vers látásmódjának *komor tisztasága* mindhárom toposzt átlényegíti, újralétesíti. A nap mitológiája ebben az összefüggésben — a szem szintűgy archaikus motívumát is játékba hozva — saját emlékezetének torzulásaként

éled újjá: a nap, bár délelőtt van, sötét; s noha láthatna, nem néz. Így, legfőbb funkciójától (fényt adó, életet igazgató hatalmától) megfosztva, az általa hagyományosan szimbolizált transzcendencia távoliségének és/vagy közönyének jelölőjévé válik. (Vagy csak a téli homályban *elkedvetlenedő* utas rosszkedve mitizálná magát — megmosolyogtató fölöslegességgel?... A negyedik sor „ma” időhatározója ezt az értelmezést erősíthetné.) Az út, az utazás e világban profán aktus: városban, villamoson történik, a létbeli távlatosság ígérete, a metafizikus konnotációk támogató jelenléte nélkül. A tükör pedig? A „fekete” jelző révén ugyancsak lényegi tulajdonsága vétetik el: nem tükröz, nem szembesíti a szemlélőt önmagával, nem mutat, csak hiányt. A fény és az én hiányát. (Ha ehhez hozzá vesszük, hogy a tükör — első olvasatban — a villamos ablakával azonosítható, az ablak-motívum rontottsága hasonló szemléleti eredményre vezet...) Vagyis nemcsak az emberen túli, de a személyiségen belüli irányok is hozzáférhetetlenségükkel adnak hírt elveszettségről, bizonytalanságról, kilátástalanságról. (Egy lehetséges, metapoétikus olvasatban nem a toposzokkal jelölt értéktartalmak, hanem a toposzok mint kulturális jelölők maguk mutatkoznak elégtelennek a vers fölfogásában; tehát nem a transzcendálható értelem hiánya adná a szöveg tárgyát, hanem az arról való beszéd hagyományának kiüresedettsége...) Legalábbis a vers egy részében. Mert másfelől, s leghangsúlyosabban éppen a zárlatban, a (tárgyát nem lelő) hit érzülete válik meghatározóvá. Az „Üdvözlégy” önkéntelen (mert akaratlanul is létbeli partnert remélő) bizakodásával, a „Fivérünk” s „nővérünk” intim hangütésével, a „megindult tekintet” beláthatatlan érzelmi többletével, a „bátor” szív bizonyosságával, a „miénk” oltalommal biztató többségével. Még akkor is, ha, mint jeleztük, nem egyértelmű, ironia vagy bensőségesség szólal-e itt meg. Talán mindkettő. Talán egyik sem. Talán: a nyelv maga, magával sodorva beszélőt és olvasót; magával sodorva és magába menekítve, akiket használ: használóit.

A költő művészete nem tartozik az intertextualitás lehetőségeivel programszerűen élő posztmodern poétikai teljesítmények közé; ám számos ponton adja tanújelét az irodalom- és művelődéstörténeti folytonosságban való benneállásának, történeti meghatározottságának s e meghatározottság reflexív tudomásulvételének. Dante, Kafka és Pilinszky, Assisi Szent Ferenc és Keresztes Szent János (utóbbinak Takács Zsuzsa értő fordítója is!): az *Üdvözlégy, utazás!* című kötet többek között e szerzők írásait idézi meg — mottók, motívumok, vendégszövegek; rejtett vagy nyilvánvaló utalások formájában. Jelen vers elsősorban Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszával* létesít kapcsolatot. Az itáliai előd alkotása természetmisztikába foglalt istendicséret, a Teremtő magasztalása a teremtet világ magasztalásán keresztül. A dicsérő szólam

e szemérmes közvetettsége Takács Zsuzsánál a már csak a közvetettségre (azaz a távolságra) ráismerő ember nyelvi kísérletében ölt alakot. Takács verse üdvözölve dicsér, de dicséretének tárgya (az utazás és a nap) immár nem a maradéktalan szépség biztosítója, s nem is közvetít félreérthetetlen jeleket a magasabb lét körzeteiből. Míg a *Naphimnusz* az égi és természeti elemek testvéri köszöntésével fejezte ki a világ otthonos rendezettségébe vetett bizalom *éthosát*, az *Üdvözlégy, utazás!* látószögében a világgosság: a mesterséges fények produktuma; a föld: sár a cipőn; a természeti közeg inkább tárgyi: gumiszőnyeg, amely ráadásul ráncos (azaz egyszerre művi és sérült — ha a ráncok nem szándékoltak). E látószög a kreatúráé, aki épp teremtményi mivoltában bizonytalanodik el. Az emberé, aki a vigasztalan tárgyi környezetből hiába remél biztatást. A vers alanyáé, aki *mégsem* rest közlekedni és közölni e világban. És, végül, de nem végérvényesen s nem is jóvátehetetlenül: az olvasóé. Aki a két vers köztes terében botorkálva szabadon dönthet: az utazástól, a naptól, a tükkörtől vagy a szavaktól, a verstől, az irodalmi emlékezettől várjon-e többet. S míg ezen tűnődik, bizonyosan jut ideje újra és újra elolvasni Takács Zsuzsa versét, s újra és újra föllapozni a kötet egyéb írásait. Hátha azt találja: nem is kell döntést hoznia, mert azt már meghozták a szavak. Vagy a vers. Vagy az irodalmi emlékezet.

Csaknem négy évtizede már annak, hogy a *Költők egymás közt* című antológiában (1969) Pilinszky János a következő szavakkal jellemezhetette az akkor pályája elején lévő költő művészetét: „A bizonytalanságot, az egyre növekvő zavart és bizonytalanságot mind nagyobb gazdagságra fordító hűség; tévedek, ha ezt látom e költészet legbensőbb törvényének, értékének és sorsának?” Gazdagság és hűség: ahogy Pilinszky bizonyosan nem, úgy talán mi sem tévedünk nagyot, ha e két értékfogalomban ma is összegezzük látjuk Takács Zsuzsa művészi törekvéseinek természetét. Gazdagság — mely az esztétikai mértéktartás fejeleméből, a lemondó eszköztelenség poéziséből származik; és hűség ehhez a folyton újraírt, újraalkotott, újra és újra megszerzett és elengedett gazdagsághoz: félő, ha többet akarnánk mondani, nemcsak tárgyunktól távolodnánk el, de attól az *olvasat alkotta* éntől is, akit Takács Zsuzsa versei oly szívós finomsággal ébresztgetnek.

BENDE JÓZSEF

Takács Nándorral

Takács Nándor nyugalmazott püspök 1927-ben született Győrben. 1942-ben belépett a kármelita rendbe, 1948-ban tett örökfogadalmat. A szerzetesrendek feloszlátása után a Hittudományi Akadémián tanult, 1951-ben szentelték pappá. 1959-ben állami nyomásra eltávolították a Központi Szemináriumból, s a papi működéstől is eltiltották. 14 évig kántorként szolgált különböző plébániákon, csak 1973-ban térhetett vissza a győri egyházmegyébe. Kármelita hivatásáról, a szerzetesrendek feloszlátásáról, az 1956-os forradalomról és a megtorlásokról kérdeztük.

Tisztelt Püspök Úr, talán kevesen tudják, hogy Ön kármelita szerzetes. Miért választotta a szerzetesi hivatást, s miért éppen a kármelita rendet?

Sopron megyében, Rábacsanakon születtem, ahol a lakosság túlnyomó többsége katolikus volt, és a szülőfalum nagyon sok papot adott az egyháznak. Jellemző, hogy 1954-ben, a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdetése századik évfordulóján tizennégyen voltuk otthon papok, akik együtt ünnepeltünk. Sajnos azóta a papi hivatás elfogadása szinte teljesen megszűnt, én vagyok az utolsó, egyben a legidősebb pap a szülőfalumból.

A ferences testvérek és a kármeliták is gyakran jöttek a falumba gyűjteni, kollektálni. Azaz házról házra járva gabonát, tojást és egyéb élelmiszereket gyűjtöttek a hívektől. A testvérek mindig kértek két fiúgyereket az iskolától a szekerek húzásához — úgy mondtuk, mi voltunk a barátok „kis szamarai”. A tanító általában engem jelölt ki, így nagyon sokszor találkoztam a ferences és a kármelita testvérekkel. Hozzájárult a választásomhoz az is, hogy a falumból volt már kettő vagy három, kármeliták felé tájékozódó fiú. Igaz, végül nem lettek szerzetesek, de a kármeliták kis konviktusában éltek Keszthelyen. Így lassan megismertem a kármelita testvérek magatartását, gondolkodásmódját, és nagyon megtetszett. Az ötödik elemi elvégzése után tanulmányi eredményeim alapján gimnáziumba mehettem, s én is a kármeliták konviktusába jelentkeztem. 1938. augusztus 4-én vitt el édesanyám vonaton Keszthelyre. Megjegyzem, akkor ültem életemben először vonaton, 11 és fél éves voltam. Mivel mindenféle holmit kellett vinni a konviktusba, az állomásról taxival mentünk, hogy ne kelljen cipelni a nagy csomagokat — akkor ültem először autóban.

Nagyon jó közösségbe kerültem, mindössze 24-26-an voltunk. Onnét jártunk a premontrei gimnáziumba. A konviktusban egy kármelita atya foglalkozott velünk, de a többi atyával is kapcsolatban voltunk, s részt vettünk a szentmiséken, a rendi eseményeken, még egy kármelita szabású kis habitust is kaptunk. Minden év végén készült rólunk egy jellemzés: tanulmányok,

magatartás, lelki élet. Négy év gimnázium elvégzése után mehetett noviciátusba az, akit arra alkalmasnak tartottak. Nekem lehetőségem nyílt a noviciátus megkezdésére, ami már Győrben volt. 1942. július 19-én került sor a beöltözésre, amely a szokásos módon új név adásával volt egybekötve. Én a Jusztin nevet kaptam a vértanú keresztény filozófus emlékére.

Hogyan zajlott az élet a noviciátusban?

A noviciátusban nem voltunk sokan, mi hárman, klerikus novíciusok, és volt még két laikus testvér. Novíciusmesterünk a szentéletű, boldoggá avatás előtt álló Marton Marcell atya volt. Ő volt segítségükre a lelki életünkben, az imádságban, az elmélkedésben, az Istennel való kapcsolatban, mindabban, ami az imádságot élővé teszi. Megismertük a nagy kármelita misztikus szentek írásait, amelyeket szinte éhezve faltunk. A noviciátusban a rend életében szorosan résztvevőként éltünk, aminek egyik legérdekesebb, először nehezen átélelhető része az volt, hogy éjjel fél 12-kor ébresztőt tartottak, s 12-től éjjel fél 2-ig elmondtuk a matutinumot és a laudest. A győri híveknek ez nagy élmény volt. Bár zárt körben történt, kora tavasztól késő őszig az imaterem ablakai nyitva voltak, s oda gyűltek a hívek, akik belekapcsolódtak az imádságba.

Az egy év letelte után, 1943. július 20-án tettük le az első fogadalmat. A Győrben töltött esztendő alatt a gimnáziumi tanulmányaink szüneteltek, csak Keszthelyre visszatérve folytattuk azokat. A keszthelyi házban már a szerzetesi napirend alapján éltünk, s már a gimnáziumba sem jártunk ki, hanem magántanulókká minősültünk. Délelőttönként a kármelita atyák korrepetáltak bennünket, negyedévenként pedig egy-egy délelőtti kimentünk a gimnáziumba. Minden év végén mentünk magánvizsgát tenni, majd 1947-ben sikeresen leérettségiztem. Igaz, éppen legkedvesebb tantárgyamban voltam a legrosszabb: latinból négyest kaptam, mert nem készültem fel Ovidius ódáiból.

A nyarat a Pápakovácsi mellett épülő kármelita remetekolostor építésén töltöttem, ahol három kispap társammal együtt különböző munkákat végeztünk. Ősszel visszatértünk Keszthelyre, ahol megkezdtük a filozófiai és teológiai tanulmányainkat: az első évett Keszthelyen végeztük, a másodikat Kunszentmártonban, a harmadévre ismét visszatértünk Keszthelyre. Közben betöltve a 21. életévemet, 1948. január 16-án a keszthelyi kármel templomának főoltára előtt letettem az örökfogadalmat.

1950-ben került sor a szerzetesrendek feloszlására. Keszthelyen mi történt Önökkel?

Jól emlékszem, hogy 1950-ben, június hónap legelején velünk, kispapokkal is közölték: mindenkor készen kell lenni arra, hogy a házat esetleg el kell hagyni. Bizonyára sokan nem tudják, hogy a bar-na kármelita habitus alatt nem viseltek az atyák, se a testvérek civil ruhát, csak alsóneműt. Én például a noviciátusba történt belépésemkor leadtam a civil ruhámat, ami nem is került többé vissza hozzám, igaz, már nem is lett volna jó, mert közben nagyot nőt-

tem. Tehát amikor 1950-ben jöttek a hírek a szerzetesrendek feloszlatásáról, az akkori házfőnök atya a hívektől kért használt ruhákat a kispapoknak. Nekem egy nagyon kopott nadrág jutott, a kabátom pedig egy világháborúban használt hadnagyi zubbony volt, kifordítva hordtam. Esténként a házfőnök atya már nem engedett bennünket odahaza maradni. Sötétedéskor civilbe öltözve mentünk a hegyek közé, ahol a szabad ég alatt aludtunk. Azért, hogy ha jönnek a rabszállító kocsival, ne találjanak bennünket ott-hon. Megbeszéltük azt a jelet is, hogy ha viszik őket az ávosok, akkor megkongatják az öregharangot. Ebből tudtuk volna, hogy reggel már nem szabad visszamennünk. Ez így ment egészen 1950. június 14-éig, amikor is este éppen a zsolozsma alatt a házfőnök atya bennünket hármunkat kihívott, s azt mondta: „Testvérek, azonnal menjenek, de ne az utca felé, hanem hátul, a kerten keresztül, mert az ávosok már figyelik a házat.” Tehát hazaküldtek bennünket. A kert végében egy két méter magas kőfal volt, azon másztunk ki. Az éjszakát egy árpaföld mellett, árokparton töltöttük. Amikor hajnalodni kezdett, elindultunk a vasútállomásra.

A vasútállomásról hová ment?

A szülőfalumba nem tudtam menni édesanyámhoz, mert az mintegy 130-150 kilométerre volt. Legidősebb testvérbátyám viszont Fonyódon élt a családjával, ezért úgy határoztam, hozzájuk megyek. Elcsodálkozott, amikor meglátott, hiszen a rendi törvények alapján csak szülők vagy testvérek elhalálozásakor mehettünk haza. Szerény körülmények között éltek, mert csendőr főtörzsőrmesterként végezte be a második világháborút. A helybeliek tisztelték, becsülték, igazolták is, de állandó munkahelyet nem kaphatott. A Törley pezsgőgyárosnak volt egy vincellérháza, amely mellett szőlő és gyümölcsös volt, ott laktak a bátyámék. Már aznap délután bementem a plébániára. A plébános szeretettel fogadott, s mindjárt azt kérdezte, érték-e valamihez? Azt válaszoltam, hogy szakmám nincsen, de kántorizálni tudok, orgonálni is valamennyire. Ugyanis korábban autodidakta módon harmóniumom tanultam, Keszthelyen már a templomi nagy orgonán is játszottam miséken. Az Úristen így készítette fel, hogy legyen valamim, amivel elindulhatok. A plébános nagyon megörült, s ettől kezdve én orgonáltam minden reggel. A szentmiséről hazaérve részt vettem a bátyámék alkalmi munkáiban, például az ottani kommunista ifjúsági tábor ágyneműit mostuk, vasaltuk, alkalmi sörkimérésben dolgoztunk a hajóállomásnál, sőt még pálinkát is főztünk. Így telt 1950 nyara.

Ezután hogyan alakult a sorsa? Hogyan került győri egyházmegyei növendékként Budapestre?

A rendi vezetés augusztus közepén átirányított Győrbe, az ottani kármelita templomban kellett kántorságot betöltenem. Közben a rendi vezetés tárgyalásokba kezdett a püspökségekkel, hogy mentse a fiatal szerzeteseket. Papp Kálmán győri püspök úr átvett bennünket, egyházmegyei növendékké minősített, s engem a Központi Szemináriumba küldött. Nem volt könnyű, mert a mi tanulmányi

rendünk más volt, mint a Hittudományi Akadémiáé. Ezért az első félévben heti 53 órában volt, be kellett pótolnom a lemaradásomat.

Egy pécsi egyházmegyes növendék volt a szobatársam, az akkori *cantus magister*, aki a kottatárat kezelte, s az énektanár távollétében mindenről ő gondoskodott a miséken. Azonban néhány hét után elment a szemináriumból, így nem volt *cantus magister*ünk. Hamar észrevették, hogy valamennyire értek a zenéhez, s orgonálni is tudok — így én lettem az új *cantus magister*. Amikor pedig Werner Alajos atya került oda prefektusnak és énektanárnak, tőle nagyon sokat tanultam, nagy ajándék volt számomra, lelkiileg és szakmailag egyaránt.

1951 őszén az egyház nagyon szorongatott helyzetben volt, ezért október elején jelezték megyés püspökeink, hogy még azon az őszen pappá szentelnek bennünket, pedig az csak a rákövetkező év júniusában, az ötödév végén lett volna esedékes. 1951. október 28-án szenteltek pappá Győrben. Utána visszatérve Budapestre folytattam a tanulmányaimat a szemináriumban, majd 1954-ben ledoktoráltam. Ugyanabban az évben történt, hogy Werner atyát már Kodály Zoltán sem tudta megvédeni, ezért mennie kellett a szemináriumból. Közben elvégeztem a kántortanfolyamot is, és Werner atya engem javasolt énektanárnak. Így maradtam bent a szemináriumban a doktorátus után.

Hogyan alakult a kapcsolata a felosztatott kármelita renddel? Az atyák kénytelenek voltak külföldre menni, vagy itthon maradtak?

A kármelita atyák közül senki sem ment el külföldre. Igaz, nem maradhattak a helyükön, kivéve Csapó Gábor atyát, akinek olyan életkörülményei adódtak, hogy Beresztóczy Miklós hozzá járt gyónni. Gábor atya haláláig a Huba utcai kármelita templom igazgatója maradhatott. A többiek különböző egyházmegyékből helyezkedtek el. Kapcsolatom eleven maradt a Kármellel, mert a Központi Szemináriumból kijártam a Huba utcába, sokat miséztem is ott. Később pedig, amikor sokfelé szolgáltam az országban, a rendi nagy ünnepeken mindig ott voltam. Püspökké sem a győri egyházmegye papjaként, hanem a kármelita rend tagjaként nevezett ki II. János Pál pápa. Jelenleg is fennáll a kapcsolatom a renddel: papokat, diakónusokat szentelek, nemcsak itthon, hanem külföldön, így Lengyelországban, Németországban is. A kelet-közép-európai régióban egyedül vagyok kármelita szerzetesként püspök.

Térjünk vissza az ötvenes évekre, pontosabban az 1956-os évre. Milyen emlékeket őriz a forradalomról?

Ott kezdeném, hogy Tamás Gergely Alajos írt egy oratóriumot *Nándorfehérvár 1456* címmel, ennek volt a bemutatója október 22-én este a Belvárosi plébániatemplomban. Zsúfolásig tömve volt a templom. Hazafelé menet kisebb csoportosulásokat láttam erre-arra, de akkor még nem történt semmi. Másnap viszont egy társammal együtt már ott voltam a menetben, s ott voltam a Petőfi szobornál, a Bem szobornál is. Nem akarom részletezni, de fantasztikus élmény volt ott lenni a tömegben, az emberek nagyon felszabadultak voltak. Megjegyzem, hogy a kispapok nem voltak,

nem lehettek ott a menetben, mert éppen október 22-én kezdődött számukra lelkigyakorlat, Pataki Géza váci kanonok tartotta. Én végül is vacsorára hazamentem, így az esti eseményekről csak másnap hallottam. Werner atya is eljött hozzám még aznap este, s miután elment, már hallani lehetett a lövéseket.

Október 24-én reggel mindenfelől jöttek emberek hírekkel, akkor szereztem tudomást a Rádiónál történekekről. Mindenki nagyon rémült volt, mert nem lehetett tudni, hogy mi lesz ebből. Az egyetemisták hívták magukkal a kispapokat, ám az előjárók úgy döntöttek, hogy nem engedik őket az utcára menni. És hát ki más is lehetett volna erre alkalmasabb, mint a fiatal énektárnár? Így aztán ettől kezdve ott strázsáltam a portánál, abban a hiszemben, hogy ezzel kispapjainkat meg tudjuk védeni, mert másutt nincs kijárat. A lelkigyakorlatot persze nem lehetett folytatni ilyen körülmények között. Stúdiumot rendeltünk számukra, azonban a kispapok az egyetemi templom padlásán keresztül találtak átjárást az egyetem épülete felé, ott közlekedtek.

A portán néha felváltottak engem a már felszentelt hatodéves kispapok, ott volt közöttük Kuklay Antal is. Éppen ő volt a bejáratnál, amikor egy kora reggel bejött H. Gy., a szeminárium rektora, aki Józsefvárosban volt plébános. Ment föl a rektori lakosztályba. Nem sokkal azután két karszalagos nemzetőr jött azzal, hogy H. Gy. ávós századost keresik. Kuklay Antal nem tudta hirtelenjében, mit csináljon. Végül is azt mondta nekik, hogy bizonyára tudják, ő a józsefvárosban lakik, ott lehet, oda igyekezzenek. Erre azok el is mentek. Kuklay felment a rektorhoz, elmondta neki, mi történt, aki nagyon köszönte. Nagy szerencséje volt, mert elvitték volna, ugyanis az Egyházügyi Hivatalban dokumentumokat találtak arról — amit később a bíboros által megbízott kispapok is megtaláltak —, hogy H. Gy. ávós százados volt. Megjegyzem, amikor később elítélték Kuklay Antalt, nem volt senki, aki szólt volna az érdekében.

Október 28-án telefonáltak a Külső Klinikákról, hogy nagyon sok sebesült van, küldjünk papot. Engem jelöltek ki az előjárók, mint legfiatalabbat. Akkor még ropogtak a fegyverek. Reverendában mentem, vöröskeresztes karszalaggal, s egy táskában vittem a szükséges dolgokat: ostyát, szent kenetet stb. Míg odaértem, legalább tízszer kellett lehasalnom a lövések miatt. Babics Antal professzor fogadott, de végül is kiderült, hogy két piarista már ott volt, egyikük a központista Személyi József, ezért én visszamentem a szemináriumba. Október 31-én pedig kimentem a Huba utcába, mert Gábor atya telefonált, hogy nincs pap a Szabolcs utcai kórházban.

Arra is emlékszem, hogy október 31-én papi gyűlés volt a Központi Szemináriumban, amelynek során a Pestre behozott békepapokat kiebrudalta a papság. Szörényi Andor professzor elmondott egy nagyon indultatos beszédet, aminek később követ-

kezményei is lettek. A papság ekkor végre fölszabadultnak érezte magát.

A Budapestre visszatért bíboros hercegprímáshoz egyházi küldöttségek mentek, hogy tiszteletüket tegyék nála. A szeminárium előjárói is úgy döntöttek, hogy menjen hozzá küldöttség. Ment a rektor, a vicerektor és a prefektus. Mikor felértek a várba, a rektor átadott a vicerektornak egy lezárt, a bíboros úrnak címzett borítékot azzal, hogy gyorsan meglátogatja az egyik közele ismerősét ott a Várban, s ha nem érne vissza, szíveskedjen azt átadni őminenciájának. Természetesen nem ért vissza a megadott időre. Így S. L. és F. J. atya jutottak be a bíboroshoz. A rektor a levélben tisztelettel lemondott a szeminárium rektori tisztségéről. Az új rektor hamarosan Potyondy Imre lett Székesfehérvárról. November 10-e után kezdett rendeződni a helyzet a szemináriumban. A megtorlások nem 1956 őszén, hanem csak valamivel később kezdődtek.

Milyen megtorlásokra került sor?

1957 májusában kezdődött a letartóztatási hullám a szemináriumban. Mindig éjszakánként jöttek házkutatási parancssal, és sorra tartóztatták le a kispapokat. Általában engem ébresztett a portás... Nem tudtunk mit csinálni...

Emlékszem, május 17-én tartóztatták le Tabódy Istvánt. Az ő letartóztatása különösen emlékezetes számomra. Mentem fel hozzá a fogdmegekkel, akiknek szokás szerint házkutatási parancsuk volt. Tabódyt odaállították mellém a küszöbre. Nagyon gyakorlottan kutattak, a könyvespolcra egyenként leszedték a könyveket, s hamarosan kihullott az egyikből egy lap. Mire Pista odasúgta nekem: „Már legalább két hónapja keresem ezt a papírt.” Mindenféle iratot összegyűjtöttek, majd elővették az előre megírt letartóztatási parancsot. Amikor leértünk a főbejárathoz, Tabódy így szólt hozzájuk: „Uraim, a szentgyónásomat akarom elvégezni a prefektus úrnál, kérem, szíveskedjenek pár lépést hátrálépni.” Megtették. Pista ott a köré letérdelt, lehajoltam hozzá, elvégezte a szentgyónását, megadtam neki a feloldozást, fölkelt, megölelt. Mondtam neki: „Imádkozunk érted, az Úr lelke vezessen.” Miután elköszöntem tőle, összetette a kezét, mintha már bilincs lenne rajta, s azt mondta: „Uraim, indulhatunk.” Kikísértem őket az utcára, ahol járó motorral várakozott rájuk az autó.

Ősszel, szeptember-októberben kezdődtek meg a tárgyalások a Markó utcában. Lehetőség szerint mindig elmentem a nyilvános tárgyalásokra, s igyekeztem találkozni a kispapokkal. Mindig úgy készültem, hogy ha valamelyiküknél nem lesz a tárgyalás szünetében rokon, akkor én odamegyek hozzá. Mindig vittem magammal szentostyát — gyufásdobozban.

Az egyik vádpont az volt ellenük, hogy lejegyezték a forradalmi eseményeket, s azt stencilezve sokszorosítottak és terjesztették. Ott ültem a hallgatóság között, amikor az ügyész arról

faggatta őket, hol készítették a sokszorosított papírokat? Mondták, hogy a dékáni hivatalban, amikor nem volt ott senki. Az ügyész tovább kérdezett: „Hová rakták? — Egy közeli szobába. — Melyikbe? — A 34-esbe. — Ki lakott ott? — Akkor senki nem lakott ott. — Egyébként lakik ott valaki? — Takács Nándor prefektus úr.” Nagyon melegem lett. Amikor délután visszaértem a szemináriumba, a rektor úr azzal fogadott, hogy itt volt két ember, azután érdeklődtek, hol voltam akkoriban. De nem lett semmi következménye, mert akkor a Huba utcában voltam.

1957 májusától Ön rádióműsorokat készített, ami később szerepet játszott a Központi Szemináriumból történő elbocsátásában is.

1957-ben a püspöki kart nagyon szorongatták, papokat vittek el, hogy kényszerítsék a püspököket a megegyezésre. Hamvas Endre püspök urat is ilyen kegyetlenséggel szorították rá arra, hogy hajlandó legyen tárgyalni. Elvitték az egyik legjobb papját, majd elmentek hozzá, hogy hajlandó-e tárgyalni? Ő nem volt hajlandó, erre elvitték egy másik papját, aztán megint mentek hozzá, és így tovább. Ezek után volt hajlandó tárgyalni. Májusban jött létre megállapodás az állam és az egyház között. Ennek keretében tette a Kádár-kormány azt az engedményt, hogy a Petőfi rádióban havonta fél óra vallásos jellegű műsor lehet, amit az egyház szerkeszthet. Endrey Mihály püspök úr, aki az esztergomi egyházmegyét vezette, egyben az Actio Catholica elnöke is volt, hivatott magához. Rám gondolt, hogy én szerkeszsem ezeket a rádióműsorokat. Tudtam, hogy korábban is volt már katolikus adás a Rádióban, de azokat én nem ismertem. Tehát nagyon meglepődtem, és gondolkodási időt kértem, de nem lehetett nem vállalni.

Mindenképpen el akartam kerülni a korábban kényszerűségből még a püspöki körlevelekbe is bevett buzdításokat a mezőgazdasági munkára, a termelés fokozására, tehát nem akartam propagandaműsort csinálni. Végül arra gondoltam, hogy a legjobb lenne misét közvetíteni, kommentálva. Mert azt reméltem, hogy a miséhez nem mernek hozzányúlni. 1957. május 25-én volt az első adás, és összesen 31 adást készítettem.

A felvételek előtt öt példányban le kellett adnom a műsor teljes szövegét az Egyházügyi Hivatalban, az énekek szövegét, a szentírási részt és a kommentárt is. A Rádió részéről szintén volt valaki, aki ellenőrizte a műsorokat: Dezséri László, egy volt evangélikus püspök, akit 1956. október végén megfosztottak a püspökségtől az egyházközség tagjai. Emlékszem, az ötödik vagy a hatodik adás felvétele zajlott az egyetemi templomban, amikor megérkezett Dezséri. Le akarta állítani a felvételt, mert Szent Mihály főangyalról szólt a kommentár. Azt kérdezte tőlem, hogy gondolom én, hogy egy ateista rádióban angyalokról beszélnek? Azt válaszoltam, ez nem az első adás, s már korábban is elhangzott, hogy „Hiszek egy Istenben...”, aki azért nagyobb, mint egy angyal, azt nem kifogásolta? Erre elhallgatott a szerencsétlen.

A végzetem oda vezetett, hála Istennek, hogy 1958-ban advent első vasárnapján is volt közvetítésünk. Megírtam és leadtam a szöveget, ahogy kellett. Az Actio Catholica szerkesztésében nem sokkal korábban megjelent, államilag jóváhagyott vasárnapi misekönyvből vettem a szentírási fordításokat. Behívtak az Egyházügyi Hivatalba, mert a szentleckében Szent Pál egyik leveléből az a rész szerepelt, hogy „Testvérek, itt az idő...” Nem értettem, mit kifogásolnak a szövegben. Végül rájöttem, mire gondolnak: MUK, azaz „Márciusban újra kezdjük!” „...keltetek fel az álomból” — írja Szent Pál. Ezt kifogásolták. Tiltakoztam, hogy bármit is kihagyjanak a szövegből, főleg nem a Szentírásból. Az adás végül változtatás nélkül lement, de később ez volt az egyik oka annak, hogy elbocsátottak a szemináriumból. A másik ok az volt, hogy a kispapoknak 1959. január 25-én egy békegyűlésen kellett volna részt venniük, ám nem jelentek meg. Amikor bűnbakot kerestek, engem találtak meg. Március elsejével mehettem Isten kegyelméből.

Isten kegyelméből?

Igen, ugyanis biztos nem lettem volna püspök, ha akkor nem rúgnak ki a szemináriumból. Nagy kegyelem volt ez számomra, mert jártam az országot, különböző egyházközségekben lehettem, különböző vidékeken, különböző hagyományokkal, adottságokkal rendelkező egyházközségekben dolgozhattam 14 éven keresztül, mint papságát nem gyakorolható pap, de azért miséztem. Hivatalosan karnagy, kántor, orgonista voltam. 1973-ban „reaktíváltak” — nem rehabilitáltak, hanem „reaktíváltak”. Mosonmagyaróvárra kerültem káplánként, 1978-ban pedig plébános lettem Tatabánya-Alsógallán, majd 1986-ban kineveztek spirituálisnak és teológiai tanárnak a győri szemináriumba. 1988 decemberében kinevezett a Szentatya segédpüspökké. 1989-ben lettem püspök, majd 1991-től székesfehérvári megyéspüspök 2003 májusáig.

Figyelembe véve a mai magyar társadalom megosztottságát, mit gondol 1956 örökségéről? Lát-e esélyt az önmagunkkal és a másikkal való kiengesztelődésre?

A magyar társadalom sajnos valóban nem egységes, eltérő elképzelések élnek az emberekben, s még a régi beidegződések is jelen vannak. De a felelősen gondolkodók számára 1956 az egységes magyar nép egységes szabadságharca volt, csodálatos nemzeti összefogás, egységesülés. A pártok szerint gondolkodók ezt az egységet nem képesek átlátni és átélni. Sokan szeretnék elkendőzni a múltat, nem törekednek annak hiteles feltárására. A „másik” oldal utódjai is közöttünk élnek, akiknek nehéz feldolgozni, hogy például családtagjaikat a felkelők ölték meg. De ma már mindenki láthatja, hogy a Kádár-rezsim mit művelt ebben az országban. A kiengesztelődés keresztény lelkiület nélkül nem mehet végbe. Ezért nagyon okosan tette a Püspöki Kar, hogy nemzeti imaévet hirdetett meg. Keresztény életünknek egyik legkeményebb próbatétele Jézus ellenszerezetetre vonatkozó parancsa. Ő sohasem az embereket ítélte el, hanem a bűnöket — nekünk is mindenkiért imádkoznunk kell.

Az áthoszi Paisziosz atya két levele

Kelt: Szent Kereszt remeteség, 1971. I. 13.

Paisziosz atya (†1994) az utóbbi idők egyik legismertebb áthoszi szerzetese, akit életszentsége és közvetlen, praktikus lelki bölcsessége miatt nagy tisztelet övez az ortodox keresztény világban, különösen Görögországban. Az itt közölt két levelét a szuroti-i női monostor nővéreinek, illetve előljárójának írta: az elsőben inkább a szerzetesek életében felmerülő kérdésekről, míg a másodikban a világiak problémáiról esik szó.

Krisztusban szeretett nővéreim, áldásokat kérem.

Néhány nappal ezelőtt kaptam meg leveleiteket, és arra gondoltam, küldök egy-néhány lelki gyógyfüvet. Sajátjaim persze nincsenek, de terem az Istenszüdő kertjében épp elég. Van itt egy igaz szerzetes, akit jól ismerek, és aki által sok lelki haszonra tettem szert; az ő gyógyfüveit adom elétek most, hogy jobban megérthessétek, melyik bajra milyen kúrát ajánlott. Talán nincs most épp szükségetek rájuk, de inkább legyenek csak kéznél, hiszen emberek volnánk. Veszem hát ezt a papírt, ami a másé, és becsomagolom az úgy kapott növényeket.

Mivel pedig a legnagyobb kórság a büszkeség, amely minket a Paradicsomból a földre hozott, innen pedig a pokolba próbál minket vinni, vele kezdem.

Megkérdezte tőle valaki:

— Hogyan lehetne, Gerondasz,¹ elkerülnöm a büszkeséget, amikor annyira bölcs gondolataim támadnak, és az évfolyamtársaim is csodálnak miattuk?

Így válaszolt:

— Ami odafönről érkezik és ver tanyát az agyunkban, testvérem, Istené. Ami az agyunkból jön le az orrunkon át, az a sajátunk.

Másvalaki azt kérdezte:

— Miért van az, hogy ha imádkozom azért, hogy megszabaduljak valami szenvedélytől, vagy egy testvéremért, néha meghallgat az Isten, máskor meg nem, holott jobban fáradozom az imában?

— Az Isten sokkal inkább azt veszi figyelembe, mennyi alázattal imádkozunk, és nem azt, mennyi fáradsággal. Ha büszkeség lakik bennünk, amelynek következménye a bűnbeesés, és mi arra kérjük Istent, hogy gyógyítson meg a bűnbeesésből, Isten pedig meghallgat minket és meggyógyít, mit használ? Ezért a Jóságos Isten nem hallgat ránk; talán a sok bukás észre térít majd, hogy alázatot tanuljunk. Ezért amikor nem szabadít meg a szenvedés-

¹Gerondasz: azaz magyarul „Öreg”.

Tiszteletteljes megszólítása az ortodox kereszténységben a lelkiekben jártas papoknak, szerzeteseknek.

től, észre kell vennünk a büszkeséget, és kérnünk, hogy abból gyógyítson ki minket; a többi már megy majd magától is.

Egyszer egy szerzetes kérdezte tőle:

— Amikor még a világban éltem, jobb voltam, Gerondasz. Mióta a monostorba jöttem, miért vagyok rosszabb?

Így felelt:

— Így is van testvérem, merthogy a világban magadat a világiakkal mérted; most a monostorban pedig szentekhez hasonlítod magad.

Azt kérdezték tőle:

— Mit tegyek Gerondasz, ha irigykedem és sokszor örömmel tölt el, ha látom, hogy az előttem járó testvérek hibákat követnek el?

Így válaszolt:

— Mondd ezt: „Istenem, kérlek, hogy segítsd testvéreimet abban, hogy mindegyikük annak a szentnek a szintjére érjen el, akinek a nevét viseli; én pedig jussak el az ő szintjükre”. Tégy így, és meglátod majd Isten munkálkodását.

Egy testvér intézte hozzá egyszer a következő kérdést:

— El akarom hagyni a monostort, mert nem lelek nyugtot. Jól teszem?

Azt mondja erre az Öreg:

— Szerzetes vagy?

— Nem, Gerondasz, csak novícius.

— Persze, elmehetsz, ha akarsz. Mondd csak testérem, mennyi ideje vagy novícius?

— Nagyjából három éve.

— Ha azon gondolkodsz, hogy elvonulj a pusztá magányába, azt hiszem, az még nagyon korai. Ha viszont a világba akarsz visszatérni, úgy vélem az már túl késő, hiszen akik három év alatt csuhában láttak, azt hitték, szerzetes vagy, és majd azt gondolják, megtagadtad a fogadalmad, s így sok lelket megbotránkoztatasz.

— Mi miatt jönnek hát ezek a gondolatok a világgal kapcsolatban?

— Mivel hamar elfelejtetted, mit álltál ki, hogy megszabadulj a világtól. Ha visszaemlékszel ezekre, nem foglalkoztat majd a világ, az értelmed pedig fölemelkedik majd a mennyekbe.

Megkérdezte tőle valaki:

— Amikor sokat virrasztok, sok gonosz gondolatom támad és ezek igen elszomorítanak, mivel sokszor el sem tudom űzni őket. Mit tegyek?

Így felelt:

— A virrasztásod, testvérem, vagy elbizakodottsággal teli, vagy erődön felül fáradozol, és az megint csak nem tiszta dolog. Igyekezz, hogy aszkézised ne legyen terméketlen és ne ringasson illúziókba, s így sem önmagadat, se másokat, akik látnak téged, ne vezess tévútra.

— Hány órát kell hát aludnom? Nagy Szent Arszeniosz egy órát javasol.

Mire így válaszolt:

— Nagy Szent Arszeniosz egy órát mond, ha már tapasztalt vagy a küzdelemben. Én pedig azt mondom: ha már Nagy Szent Arszeniosz vagy. Azt gondolom, hogy a kezdőnek, ha épp nem harcol, bölcsen kell aludnia, ahogy bölcsen kell táplálkoznia is, hogy olyanná ne váljon, mint valami kótyagos tyúk, amit a kánya elvisz. Ugyanis amikor erején felül végez aszkézist, kóvályog a feje, és arra sem tud figyelni, amit olvas, sem arra, amit imádság közben mond, hisz nincsenek még lelki tartalékai — hogy volna lehetséges akkor a fejlődés és a termékenység? Amikor viszont harcol, az újonc is, mielőtt nekifogna gyötörni a testét, nézzen alaposan önmagába, hátha nem is a test tehet róla, hanem a büszkeség, az ítélkezés, és a többi... Ezt akkor is észrevevesszük, amikor például valami kisebb küzdelmet folytatunk (elvonulunk vagy virrasztunk), és Istent kérjük, hogy segítsen, de nem segít; ez azt bizonyítja, hogy „másutt van a kutyá elásva”.

Megkérdezték:

— Nem fér a fejembe, Gerondasz, ha a szent atyák már levetették a régi embert, miért estek túlzásokba?

Így felelt:

— Testvérem, te testben élő angyalokról kérdezel engem, nem emberekről. Amikor az ember lefejt magáról az óembert, Isten-hordozóvá lesz. Ebben az állapotban vajon vágyhat-e anyagi dolgokra? Volt, hogy ettek, máskor meg elfeledkeztek róla; ugyanígy voltak az alvással is. Isten intenzív jelenléte táplálta őket paradicsomi finomságokkal; és mivel az átszellemülésnek e fokán éltek, nem volt oly nagy szükségük az étkekre és az alvásra, mint nekünk. Erővel voltak átitatva, mert Krisztus lakott bennük.

Azt kérdezték tőle:

— Hány *komboszkíni*² kell elimádkoznia az embernek egy nap?

— Az egyik földműves tíz hold földbe vet és ötszáz mázsa búzát takarít be, a másik ötven holdból még a belévetett magot sem kapja vissza; ami marad számára, csak az ekét tartó kéz fáradsága.

Egy testvér kérdezte tőle:

²Komboszkíni: a rózsafüzérhez hasonló imafüzér, amelynek szemeihez általában a Jézus-ima mondása társul.

— Nekem számos képességem és tehetségem van, és olyan gondolataim támadnak, hogy méltánytalanul bánnak velem, ezek pedig teljesen összezavarnak. Mit tegyek?

Ő pedig azt felelte:

— Amikor az elején azzal kezdted, hogy „nekem...”, már világos volt, hogy semmi sincsen ezen a „nekem”-en kívül. Ez a te „én”-ed az, ami gyötört, gyötör és elcsüggeszt. Csak ha az énedet eltünteted, törik ketté az ellenség kalapácsa, amellyel gondolatok formájában dörömböl a fejedben, és amellyel téged gonggá tesz, hogy szüntelen a tehetségeidről zengjél.

Azt kérdezte tőle egy szerzetes:

— Mit csináljak a hirtelen természetemmel, amellyel fájdalmat okozok másoknak?

— Fordítsd hirtelen természetedet a régi ember felé, hogy hasznodra váljék. Tudatában kell lennünk, hogy a közösségben vannak megsebzett lelkek is, akiknek inkább vigaszra volna szükségük, ha nem egyenesen gyógykezelésre, nemhogy még több bántalmazásra. Vannak azután az anyagi lelkek is, akiket viszont tisztelettel kell körülvennünk, mert úgy hiszem, a testben élő angyalokat többre tartja az Isten még az angyaloknál is. Az ördög azonban sokszor incselkedik velünk a következőképp: míg az angyalok ikonjai előtt hódolunk, az evilági angyalt, felebarátunkat megsebezzük és kigúnyoljuk.

Azt kérdezték tőle:

— Mit tegyek, Gerondasz, ha rossz gondolataim támadnak? Természetesen nem fogadom el őket, de elszomorítanak.

Így válaszolt:

— Testvérem, az én cellám teteje fölött is sokszor elhúznak repülőgépek, és feldúlják a nyugalمامat. De helytelen az, amikor valaki szívének egy darabját letarolja, hogy fogadhatta ezeket a „helikoptereket”. És ha néha meg is történik ez, azonnal gyónja meg, vegye művelésbe a leszállópályát, és rögtön ültessen gyümölcsfákat, hogy újra Paradicsommá váljék.

Egyszer megkérdezték:

— Gerondasz, vajon hinnünk kell-e az álmokban és értelmeznünk kell-e őket?

Azt felelte:

— Testvérem, ha már József szintjére jutottál, igen. De ha még nem, nem.

Azt hiszem, elég lesz ennyi gyógynövény mostanra, és ideje zsákba — a borítékba — helyeznem őket, amely szintén a másé, akár a papírlap, amibe ezeket az idegen füveket csomagoltam. Csak két órába telt, míg összerendeztem őket, és szeretném, ha

ezért a fáradságomért néha egy-egy imával fizetnétek. Sok imá-
tokra volna ugyan szükségem, de nem akarlak fárasztani titeket.

Műveljétek ki a lelki nemességet és a lelki vitézséget,
amennyire csak erőtökből telik. Ne hagyjátok, hogy a féltékeny-
ség sövényen belül kerüljön, mert minden jószágotokat tönkrete-
szi, mint az olajat az olajoshordóban a döglött egér. A női nem
jósága természetétől fogva nagy, de sajnos a legtöbb nő a jóság
eme edényét egy kendővel takarja le, és így belesétálnak az ege-
rek, s elrontják azt. Ezért szükséges az óvatosság.

Krisztus és az Istenszülő legyen veletek.
Testvéretek, Paisziosz szerzetes

* * *

Kelt: Szent Kereszt remeteség, 1972, XII. 2.

Nővérem, Filothei apátnő, kérem áldásodat.

Ma valami téboly kerített hatalmába, és ahogyan az őrült rója
föl szénnel a falakra dühkitöréseit, én is fogtam a ceruzámat,
hogy papírra vessem az enyéimet, hogy aztán, ismét esztelenül,
elküldjem őket írásban. E második őrülség azonban nővéreim
iránti szeretetből fakad, hogy legalább ennyi bátorítást kapjanak.

Az első tébolyt öt levél váltotta ki, amelyeket egymás után
kaptam kézhez különféle kérdéseket illetően, Görögország kü-
lönböző sarkaiból. És bár mindegyik esemény Isten nagy áldása-
nak volt a jele, a levélírók — minthogy világiasan közelítették
meg ezeket —, kétségbeestek.

Miután kimerítően válaszoltam nekik, ahogy mondtam, mint
az őrült fogtam ismét kézbe a ceruzát, és leírtam mindezeket,
mert úgy hiszem, még néhány fillér is jól jöhet úton lévő testvé-
reitektől, hogy a nővérek egy kis tűzkőre tehessenek szert rajtuk;
így cellájukban majd egy kis gyertyát gyújtva dicsőíthetik a mi
jóságos Istenünket.

Nagy öröömre szolgál, amikor a nővérek lelkesedéssel telve
harcolják meg a küzdelmüket, ki-ki a saját keresztjének megfelelően.

Ha a szív akkora és olyan fényes is volna, mint a nap, kevés
volna ahhoz, hogy hálát adhasson Krisztusnak a számunkra,
szerzetesek számára elkészített ajándékaiért, amelyekkel egyen-
ként elhív bennünket az angyali rendbe.

Nagy tisztelet illeti azonban a szülőket is, akik arra méltattak,
hogy Isten rokonaivá váljanak. Sajnálatos módon a legtöbb szülő
nem érti meg ezt, s ahelyett, hogy hálát adnának Istennek, ellen-
kezőleg: elkeserednek stb., mivel mindent csak világi szempont-
ból tekintenek, éppúgy, mint azok, akik miatt a ceruzát kézbe
vettem, hogy leírjam az itt következőket.

1. Boldogok, akik a világ minden kincsénél jobban szerették Krisztust, és a világtól távol, de Istenhez közel élnek, paradicsomi örömben már itt, a földön.

2. Boldogok, akik rejtve élnek, és nagy erényekre tettek szert anélkül, hogy a legkisebb nevet szereztek volna.

3. Boldogok, akik gyengeelméjűnek tettették magukat, és így óvták meg lelki gazdagságukat.

4. Boldogok, akik nem szavakkal hirdetik az Evangéliumot, hanem élik azt, és hallgatásukkal prédikálnak, Isten kegyelmének a segítségével, amely tanúságot tesz róluk.

5. Boldogok, akik inkább akkor örvendenek, ha ok nélkül vándorolják őket, és nem amikor okkal dicsérik őket erényes életükért. Ez az, ami a szentség jele, nem pedig a testi aszkézis terméketlen harca és a küzdelmek sokasága, amelyek, ha nem az alázat és a régi ember levetkezésének vágya vezérli őket, csak illúziókba ringatnak.

6. Boldogok, akik inkább igaztalanul elítéltetnek, mintsem hogy igaztalanul ítélkezzenek, és nyugodtan és némán viselik az igazságtalanságot, mert ők tevőlegesen is megmutatják, hogy *egy Istenben, a Mindenható Atyában* hisznek, és tőle várják, hogy igazolja őket, nem pedig az emberektől, hogy itt hiábavalóságokkal vigasztalódjanak.

7. Boldogok, akik rokkantnak születtek, vagy akaratukon kívül azzá lettek, s mégsem keseregnek, hanem dicsőítik az Istent. Ők kapják majd a legjobb helyet a Paradicsomban a hitvallókkal és mártírokkal együtt, akik Krisztus szeretetéért feláldozták kezüket-lábukat; s most istenfélelemmel szüntelenül csókolják Krisztus kezét és lábait a Paradicsomban.

8. Boldogok azok, akik csúnyának születtek és megvetettek voltak itt e földön, mert jogot formálhatnak a Paradicsom legszebb térségeire, ha Istent magasztalják, nem pedig siránkoznak emiatt.

9. Boldogok az özvegyek is, akik ebben az életben — talán akaratuk ellenére is — feketében járnak és hófehér lelki életet élnek, és sirámok nélkül dicsőítik Istent; boldogabbak, mint azok, akik cifra ruhákat viselnek és cifra életet élnek.

10. Boldogok, háromszorosan is boldogok az árvák, akik megfosztattak a gyöngéd szülői gondoskodástól, mert nekik már ettől az élettől kezdve sikerült Atyjukká tenni az Istent, de a szülői törődés is, amitől megfosztattak, ott van letétben a számukra Isten mennyei bankjában, és szüntelen kamatozik.

11. Boldogok a szülők, akik nem használják a „ne!” szót, de saját életük szentsége által őrzik meg gyermekeiket a rossztól, a gyermekek pedig utánozhatják őket és ifjonti lelki erővel, vidáman követik Krisztust.

12. Boldogok a gyermekek, akik „szent anyaméhből” születtek, de boldogabbak, akik a világ összes örökletes szenvedélyé-

vel terhesen jöttek a világra, és verejtékes harcot vívtak, míg csak el nem űzték mindet, s így „arcuk veritékével” örökségül nyerték Isten Országát.

13. Boldogok a gyermekek, akik lelki atmoszférában növekedtek kicsi koruk óta, és így fáradhatatlanul haladtak előre a lelki életben. Háromszorosan boldogok viszont azok a mellőzött gyermekek, akik semmilyen segítséget nem kaptak (vagy épp ellenkezőleg: a rossz felé lökték őket), de amint Krisztusról hallottak, felragyogott a tekintetük, és száznolcvan fokos fordulatot véve kifényesítették a lelküket, s eltávolodva a föld vonzásától, lelki röppályára álltak.

14. A világiak szerint szerencsések az asztronauták, akik a levegőben röpülve a hold körül keringenek. Ámde boldogok Krisztus testetlenné vált „Édenasztronautái”, akik rendszeresen fölemelkednek Istenhez és visszatérnek egyedüli otthonukba, a Paradicsomba, a leggyorsabb jármű segítségével, amelyhez üzemanyagként egy darabka kétszersült is elég.

15. Boldogok, akik hálát adnak Istennek még a holdért is, amely rájuk süt, noha az éjszakában járnak. Ám boldogabbak, akik megértik, hogy a hold fénye sem a hold sajátja, ahogy lelki világosságuk sem az övék, hanem Istentől ered. De akár tükörként csillámlanak, akár egyszerű üveggént, vagy épp elhajított konzervdoboz-tető módjára fénylenek, ha nem éri őket a napsugár, nem ragyoghatnak egyáltalán.

16. Szerencsések a világiak szerint azok, akik kristálypalotákban laknak, és minden könnyebbség megadatik nekik. Mégis boldogok azok, akiknek sikerült életüket egyszerűvé tenni, és kiszabadultak a fejlődésnek és könnyebbségeknek (valójában akadályoknak) evilági hálójából, s megszabadultak jelenkorunk félelmetes hajszoltságától.

17. Szerencsések a világiak szemében azok, akik lubickolhatnak a világ javaiban. Ám boldogok, akik mindezt odaadják Krisztusért, és lemondva minden emberi vigaszcól érte, képesek éjjel-nappal Krisztus közelében maradni, az ő isteni vigasztalásában, amely néha oly túláradó, hogy az ember így szól Istenhez: „Istenem, nem lehet elviselni a szeretetedet, mert akkora, hogy az én kicsi szívemben nem talál elég helyet.”

18. Szerencsések, akiknek a legjobb foglalkozások és a legnagyobb lakások jutnak osztályrészül, mondják a világiak, mert minden elérhető a számukra, és szabadon mozoghatnak. De boldogok azok, akiknek csak egy kis zug jut, ahol meghúzzhatják magukat, egy falat étel és valami takaró — ahogy az isteni Pál is mondja (1Tim 6:8) — és ezek által megtanultak eltávolodni a mihaszna világtól, és a földet ugródeszkeként használják Isten gyermekeiként, elméjük pedig szüntelenül jóságos Atyjuknál, Istennél időzik.

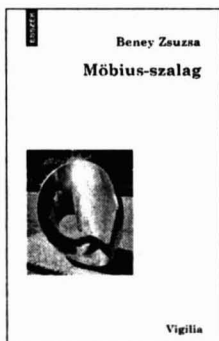
19. Szerencsések, akik katonák lesznek és tisztségviselők, és — ha csak néhány órára is — az alkohol segítségével még örülnék is ennek. Viszont boldogok, háromszorosan is boldogok, akik levetették már a régi embert, és átszellemültek, és a Szentlélek segítségével evilági angyalokká váltak, és ráleltek a paradicsomi, isteni forrásra, isznak belőle, és állandóan részegek a paradicsomi bortól.

20. Boldogok, akik gyöngéelméjűnek születtek és úgy is fognak megítélni, és így útlevél nélkül is bejutnak a Paradicsomba. De boldogabbak, háromszor is boldogok a tudók, akik Krisztus szeretetéért teszik a gyöngéelméjűt, és csúfot űznek a világ minden hiábavalóságából, mivel a Krisztusért való bolondságuk többet ér e világ minden bölcsének tudásánál és bölcsességénél.

Kérem a nővéreket, hogy imádkozzanak azért, hogy adjon — vagy inkább vegye el tőlem az Isten azt a kis eszemet, ami van, hogy legalább ezen a módon bejuthassak a Paradicsomba: azáltal, hogy mint esztelenít meg engem. Vagy őrizzen meg szeretetével, hogy kilépjek önmagamból, ki a földről, s e világ hálójából, mert máskülönben nincs értelme az életemnek szerzetesként. Szerzetesként öszültem meg külsőre, de lusta szerzetesként belül fekete maradtam; ha beteg vagyok, betegségemben találok menteséget a magam számára, máskor meg, még ha egészséges vagyok is, betegként tekintek magamra; rám férne némi fejbekölinás. Imádkozzatok.

Krisztus és az Istenszülő legyen veletek.
Krisztus szeretetével, testvéretek, Paisziosz szerzetes

Nacsinák Gergely fordítása

A Vigilia Kiadó új esszéorozatának
harmadik, szeptemberben megjelent kötete:

BENEY ZSUZSA: MÖBIUS-SZALAG

A szerző válogatása esszéiből,
vallomásaiból, körkérdésekre adott
válaszaiból, amely immár
posztumusz könyvként jelent meg.

„TEKINTS A SEBRE”

Gergely Ágnes: *Carmen lugubre*

Gergely Ágnes *Carmen lugubre* című kötete címevel az egyik legősibb költői műfajra, a gyászdalra utal. „Engem igazán mindig csak egy dolog érdekelt: a halál. Más nem. Azóta vagyok ember, mióta a nagyapámat láttam holtan, kilencéves koromban, azt az embert, akit talán legjobban szerettem akkor. Költő, művész, gondolkodó is csak azóta vagyok. Az a roppant különbség, mely élő és halott közt van, a halál hallgatása megértette velem, hogy valamit tennem kell. És verseket kezdtem írni. Ha nem lenne halál, művészet sem lenne.”¹ Kosztolányi Dezső szavai jól megvilágítják halál és irodalom, halál és művészet mély összefüggését. Gergely Ágnes könyvét ennek az összefüggésnek a fényében értelmezhetjük.

A *Carmen lugubre*, mely válogatás a szerző negyven évi munkásságából, nem csak gyászdalokat tartalmaz. Jóllehet a versek mindegyike utal valamilyen módon az elmúlásra, csak kis részükről mondhatjuk el, hogy kapcsolódik a gyásznak műfaji hagyományaihoz. A *carmen lugubre* kifejezés egyébként nem is ’gyászdalok’, hanem ’gyászdal’ jelentésű. Ez azt jelenti, hogy — amennyiben komolyan vesszük a cím ajánlását —, nem az egyes darabokat, hanem a kötet egészét olvashatjuk gyászdalként. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy az ötvenkilenc versből, hat ciklusból álló könyvet egységes szöveggént „kell” olvasnunk. Csupán arra gondolok, hogy egyfajta áttételről van itt szó: a gyásznak ebben az értelmezésben nem forma, alkalom meghatározta műfaj. A kötet, sőt a költészet egésze ruházódik föl az ősi verstípus funkciójával. A könyv a halálról, a halottakról szóló beszédként olvasódik, s ebben a kontextusban válnak az eredeti közegükből — a korábbi kötetekből — kiemelt versek egy nagy gyászbeszéd darabjaivá.

Ha nem is tekintjük egységes szövegnek a kötetet, akkor is figyelniük kell rendkívül tudatos megkomponáltságára. Nem véletlen, hogy a *Fohász lámpaoltás előtt* című ima került az élére. Ez ugyanis mintegy *ars poeticá*ját tartalmazza a kötet lírai alanyának: „add világítanom, míg besötétlik”. Gergely Ágnes költészetének egyik legrokonszenvesebb jegyéről, sokat emlegetett etikai jellegéről van itt szó. De nem csak ezért fontos a *Fohász...* élre emelése. Azáltal, hogy egy imával kezdődik a könyv, és első szava az

„Uram”, a gyűjtemény egésze Istenhez forduló beszéddé válik. Ez pedig igen jelentős tényező, amennyiben az élő lírai én és a holtak, a halál kettősséhez hozzájárul egy harmadik „szereplő”: a megszólított Isten. Hol van a helye Istennek, Isten nevének Gergely Ágnes költői világában, ebben a jellemzően Auschwitz utáni oeuverben? Érdemes ebből a szempontból megvizsgálnunk a kötet egyik legfontosabb motívumát, az ajtófélfát. Az első Gergely-kötet címadó darabja, az *Ajtófélfámon jel vagy*, melyet máig a szerző egyik legnagyobb, emblematiszus versének tekinthetünk, a halott apához íródott, akit 1944 végén elhurcoltak, s többé nem tért haza. „Ajtófélfámon jel vagy: megtapadtál” — állítja a vers beszélője, hogy ezzel apja alakját, az apa elvezetésének tudatát helyezze költészete középpontjába. De miért válik az apa jellé, és miért kerül ez a jel az ajtófélfára? Nyilvánvalóan a mezuzára kell itt gondolnunk, az ajtófélfán elhelyezett pergamentekercsre, mely a zsidó otthonoknak nem egyszerű tartozéka, hanem igazi „jel”, amennyiben két őszövségi helyet tartalmaz (MTörv 6,4–9-t: „Halld, Izrael...” és 11, 13–21-et: „Ha engedelmeskedtek parancsaimnak...”), külsején pedig az Isten nevére utaló *Saddáj* felirat olvasható. Gergely Ágnes versében az isteni gondviselést és ígéretet jelképező szövegek helyére a jellé vált apa kerül. Isten neve kitörölődik az identitás, a személyiség ajtófélfájáról. Helyén az apa, az apa halála, a háború borzalma, s a kettő nem fér meg egymás mellett. A folytatásnak tekinthető *Apu* című versben ez áll: „Az ajtófélfán elbarnult a jel.” Az *őrtorony* meghalni készülő hőse így távozik lakásából: „Széljárta éjszakákon / szemüveg, zokni, fogpohár az ágyon. / Valaki a párnájától válni készül. / Az ajtófélfát sem érinti meg végül.” (Tudniillik útnak induláskor és megérkezésakor szokás megérinteni a mezuzát.) Az *evezés* című darabban már ezt olvashatjuk: „s az ajtófélfán ott az Isten” — Isten (neve) visszakerül illő helyére. Természetesen nem akarok semmiféle megtéréstörténetet kreálni a szövegek mögé, csupán jelezni kívánom az életmű, a kötet belső mozgásait. Ennek egyik mozzanata, amikor a lírai én az „Uram” megszólítással Istenhez intézi — kötetnyi — szavát.

De nem csak Isten nevével kell megküzdnie a holokausz utáni lírikusnak. Gergely költészetének egyik nagy kérdése az a kettős kötődés, melyet *A 137. zsoltár* című, egészen nagy vers két strófázarlata így értelmez: „Hát kihúlt job-

bom legyen rá az ámen, / ha elfeledlek egyszer, Jeruzsálem” — „És fájó orcám rángjon majd a számhoz, / ha elfeledlek egyszer, Arany János.” A *Carmen lugubre* világa erős szálakkal kötődik a zsidó hagyományokhoz, és mélyen benne gyökerezik a magyar irodalomban. A magyar-ként és zsidóként való létezést az előző versnél sokkal problematikusabbnak mutatja a *Zrínyi Miklóshoz*: „Mit csináljak Moháccsal én, / ahol üresen folyik a patak? / Álltam az osztrák haláltáborokban / néma zuhanyrózsák alatt.” A szerző nem csak Arany János és Zrínyi Miklós alakját idézi meg kötetében. Gergely Ágnes nagyon finoman, mívesen aknázza ki a szöveg-közöttiségben rejlő lehetőségeket. A kötet egyik legszebb versében, az *Őrizetlenülben* a következő olvassuk:

*Shell Oil
azt hiszed olajfolt van ott
árnyék ahogy eleshetett
ahogy a föld foroghatott*

*ahogy egy orgona zúgthatott
ahogy elnémulhatott
ahogy a szél most is vacog
egy pár bakancs topoghatott*

*azután elválnak a lépés
fullajtár hintó nincs velünk
„megkönnyeztetlen kell
hamuhodni” letűnt*

világot temetünk

A szövegben jelölt idézet, Csokonai Vitéz Mihály *Dr. Földi sírhalma felett* című versének kezdő sora Gergely Ágnes szövegében nagyon fontos funkciót kap. Az egykori kivégzés helyszínének leírásakor a szerző a modern kor egyik legridegebb anyagának, a földet beszennyező motorolajnak a képét használja, ráadásul a márkanév megadásával erősen aktualizálja is a szöveget. Ezt követik az anaforával hangsúlyossá tett, mozgalmas sorok, melyek múlt időben mesélnek el — pontosabban: próbálják elmesélni, földidézni — a kivégzés folyamatát, jelen időben pedig utalnak a vers elmondásának, illetve a színhely fölkeresésének idejére. Amikor a halál tényének kimondására kerülne sor, a beszélő megtorpan. „azután...” — a versszak első két sora mintegy azt illusztrálja, amint a lírai én nem találja a megfelelő szavakat, nem tud megszólalni. Az anaforák sorának vége, a kivégzés idejében beáll a csend. Ekkor hangzanak el Csokonai gyönyörű szavai, a magyar nyelv legszebb rétegéből. A költő segítségül hívja elődje

világszép sorát. Ezzel mintegy bekapcsolja a kivégzett szenvedését az egyetemes emberi szenvedésbe. A kultúrába, a humanizmusba vetett hit megvallásának is tekinthetjük az idézésnek ezt a gesztusát. Ugyanakkor, amikor beilleszti versébe a citátumot, az áthajlással ketté is töri azt. (Csokonainál egy sort alkotnak ezek a szavak: „Megkönnyeztetlen kell hamuhodni hát / Ákászod alján...”.) Ezt a törést olvashatjuk úgy is, mint a világ, az ember törtségének jelét. Hogy vigasz rejlik-e itt, nem tudom. Gergely Ágnes mindenestre nem hagyja „megkönnyeztetlen hamuhodni” az elpusztítottakat. Szövege ténylegesen siratóvá válik. De nem egyszerű siratásról van itt szó. Vári György nagyon szépen ír erről: „Az emlékezés Gergely Ágnesnél nem pusztán a történet rekonstrukciója, hanem a név őrzése az idő közömbösségével szemben, a költészet a semmi és a mondható, a semmi és a történet metszéspontján születik.”² Ahogy Csokonai verse megőrzi Földi nevét, úgy őrzi meg Gergely költeménye a névtelen kivégzett (az édesapa? Radnóti Miklós?) alakját.

Mint említettem, a *Carmen lugubre* számos költő személyét, illetve szövegét idézi meg. Van, amikor ezt jelöli, mint például a *Keats/Szabó Lőrinc egy sorára* vagy a *Keats/Vas István egy sorára* esetében. Ez a két vers egyébként egészen bámulatos költői remekelés. A szerző a „When I have fears” kezdetű Keats-sonett két magyar fordításának első sorával (Szabó Lőrincnél: „Ha rádöbbenek, hogy meghalhatok...”; Vas Istvánál: „Ha félelem fog el, hogy meghalok...”) indítja őket, hogy két, teljesen eltérő szerkezetű szöveget alkosson. Röviden arról van szó, hogy az első esetben az alárendelés, míg a másodikban a mellérendelés vezérli a szöveget, az eredmény pedig két mesteri sonett. De hogy folytassuk a megidézett mesterek fősorolását, a *Temető Pannóniában*, ez a komor hangvételű vers paradox módon Heltai Jenő sanzonszerű műveinek könnyedségével szól. A *jel meghosszabbodása* Babits *Sunt lacrimae rerum*jára játszik rá. A kötetet záró *Rekviem egy évszázadért* „hol van” kérdése Radnóti *A' la recherche*-éhez kapcsolódik. (Érdekes e mellé elolvasni két igen szép verset az utóbbi időből, melyek szintén a „hol van” szókapcsolatra és az ehhez kötődő gondolati sémára épülnek.)³

Mielőtt még úgy tünnék, hogy a szerző a különböző intertextuális eljárások alkalmazásával alkotja meg kötetét, sietek leszögezni, hogy Gergely Ágnes ebben is igen mértékletes. Ami a mértékletességet illeti, a szerző egyik kiváló értője, Báthori Csaba vetette papírra ezeket a — talán kissé elfogult — szavakat: „Tökéletességét mértékletes hangvilága biztosítja (nincsen töké-

letesség mértékletesség nélkül) — csöndben ível a szó, akár a nyíl.”⁴ Vizsgáljuk hát meg a Gergely Ágnes-i hangvilág bemutatására a kötet egyik legszebb versét, az *Egy magányos mesterhez* címűt, melyet teljes egészében ide másolok:

*Egyetlen jászmin-könnyűség a hold.
A templomtorony héja csupa szöglet.
Barlangba vágyó embrió-kobold,
a hold a torony oldalára görnyed,*

*a toronyívek lassan elfödik,
vad, ragadozó éjjeli növények,
körbefogják s az égbe földelik
azt, ami benne pillanatnyi lényeg.*

*És a torony a holdra menekül.
Szétfeszülnek az ívek, csúcsra futnak,
s a díszítmények gátlása mögül
akkordja szól a barokk mélabúnak —*

*zúgnak a fémes domborulatok,
teli jászminnal, teli ölmos éggel.
„A hold ma oly kerek!” — valaki így dadog.
És minden tornyot a földre pecsétel.*

Igen sűrű vers ez, még a szerző költői világán belül is az egyik legtelítettebb szöveg. Radnóti *Erőltetett menet*ének zárlatát idézi meg („de hisz lehet talán még! / a hold ma oly kerek! / Ne menj tovább, barátom, / kiáltás rám! s fölkelek!”). Radnóti versében a telihold a reménységet jelenti a versbeszélő számára. Gergely Ágnes verse a Holdnak ezt a képét nagyítja ki. A már idézett *Őrizetlenül* atmoszférájának is meghatározó eleme volt a motívum: „nincs már aki a bordáiban őrizi / hogy az országút és a hold // között hangtalanul felbukott / a test...” Itt baljós hangulat járul a Hold képzetéhez. A most vizsgált versben viszont valami más történik: az égitest nem önmagában, hanem a templomtoronnyal való kapcsolatában mutatkozik meg. Ha el akarjuk képzelni a lírai alany tekintetét, illetve az általa befogadott látványt, akkor azt mondhatjuk, a beszélő azt írja le, amint az éjszakai horizonton „találkozik” a Hold és egy templom tornya. A Hold meghökkentően eredeti metaforákat kap: „jászmin-könnyűség”, „embrió-kobold”. A megszemélyesített égitest mintegy megpihen a templomtorony oldalán, majd továbbhaladván láthatatlanná válik a néző számára, hogy azután fölcserélődjenek a szerepek, és a torony „meneküljön” a most már statikusnak látott (látottat) Holdra. Végül egyggyé válik a

két „szereplő”, ekkor árnyék és fény játéka mellé belép egy új elem, a barokk zene. Szinte mitológikus pillanattá növeszti Gergely azt a percet, amikor Radnóti — vagy egy névtelen sorstársa — meghal. Ezen a ponton idézi az *Erőltetett menet* szövegét, de korántsem bizakodó előjellel, hanem a haldoklás szavaivá változtatva azokat — a „valaki” ugyanis, akinek a szavait halljuk, dadog. Hogy pontosan „mit jelent” az utolsó sor, nem tudnám megmondani. Talán úgy értelmezhetjük, hogy a meghaló a földre zuhanván testének pecsétjével jelet ír a földbe, beleírja világról való tapasztalatainak összességét.

Természetesen a *Carmen lugubre* nem minden darabja ilyen tömör. Hogy a szövegek egy másik rétegére utaljak, olykor a fanyar humort tekinthetjük meghatározónak. Így például *A repülőút* című darabban: „és rendelünk, kávé, teát / — inkább, mint éhhalált — / mert semmi jel az ablakon” Máskor szójáték teszi izgalmassá a szöveget: „Hades több lesz, / mint a hazád volt egykoron.” (*Kozmopolita*; kiemelések tőlem, K. J.)

De a humor a kötet világában mindig igen keserű. Hiszen a könyv a halálról, a veszteségről szól. Jellemző, hogy utolsó sora így hangzik: „A szekér meg a sok kő, ami szétrázta a sebet?” (*Rekviem egy évszázadért*) Tíz évvel ezelőtt pályatársa, Orbán Ottó így jellemezte a szerzőt: „Gergely Ágnes egy finom költő helyett, akivé első versei alapján válhatott volna, költő lett, megdöbbenő és megrendítő, a letisztítás után is vérfoltos szavakkal verseiben.”⁵ Valóban, a *Carmen lugubre* megdöbbenő és megrendítő kötet. A sebekről szól; lírai alanya az ember testébe írt sebeket olvassa, ezeket szemléli, ezekről beszél kitartóan. Ahogy a *Kozmopolita* című darab imperatívusza mondja: „Tekints a sebre. / A valódi sebre. Örökké a sebre.” (*Múlt és Jövő*, Budapest, 2005)

KRUPP JÓZSEF

¹Kosztolányi Dezső: *Levelek – Naplók*. Osiris, Budapest, 1996, 822.

²Vári György: *Ex libris*. Élet és Irodalom, 2006. 1. 25.

³Kántor Péter: *Az iskola*. Holmi, 2006. 1. 5.; Schein Gábor: (*panaszénekek*). In uő: *Panaszénekek*. Jelenkor, Pécs, 2005, 6–8.

⁴Báthori Csaba: *A líra él (Gergely Ágnes: Necropolis)*. In uő: *A nyíl és a húr*. Kalligram, Pozsony, 2005, 367–371. 368.

⁵Orbán Ottó: *A tragédia próbája*. Gergely Ágnesről. Magyar Napló, 1995. 1. 44.

1956 FÉNYLŐ ARCAI

Nagy Gáspár versei, Kiss Iván rajzai

1956 októbere, amely az én nemzedékem számára is feledhetetlen, kikezdehetetlenül szép és maradandó emlék, lassan elhomályosul a köz-helyek és a politika kisajátítási kísérleteinek áradatában. Az emlékezők tekintélyes hányada saját hőstetteit, kitartó bátorságát méltatja, s a legtöbben észre sem veszik, hogy árnyékot vonnak az ünnep sugárzására, s pont azokat rekesztik ki az ünneplők közül, akik az események örökösei. A politika szándékokkal spékelt szónoklatok fokról-fokra teszik kétkedővé és bizonytalanná a fiatalokat, kikben sok egyéb elágazása után a nemzettudatnak ez a része is kétségessé vált. Nem csoda: azt tapasztalják, hogy hovatovább a forradalom örököseinek mondja magát mindenki. Az is, aki fegyverrel harcolt ellene, az is, aki az örökség tüzeinél sütogeti saját pártja pecsenyéjét.

A rajzokkal illusztrált verseskötet olyan arcokat, apró történeteket, minidramákat idéz, amelyeket a valóság hitelesít. Az ügyért életüket áldozó fiatalok arca „átvérzi a történelem szövetét”, s arra készítette a költőt és a rajzművészt, hogy az ő arcukat és tetteiket — ezek voltak a hőstettek — pereljék vissza a feledésből.

A versek tulajdonképpen egy eposz fejezetei. A kezdet az a bizonyos keddi nap, a vég a lélekarhang kondulása, lezárásképpen pedig egy tanító jellegű, a nemzet jobbik részéhez szóló biztatás, amely annak is bizonyítéka, hogy a költő fájdalmasan szenved meg a forradalom mondanójának megkop(tat)ását:

*Élők: mutassátok föl a világnak,
s a hunyorgó égi csillagoknak
a mi hőseinket, szent halottainkat,
akik most már jobban ragyognak
és fényük egyre fényesebb lesz,
ahogy megérti áldozatukat a nemzet,
ha századonként legalább egyszer
fölkel és nem riasztja semmi fegyver...*

Bár látnokik jóslatot tartalmaznának ezek a sorok! Bár tényleg „jobban ragyognának” szent halottaink, akik a nemzet egyik legfontosabb kincséért áldozták életüket! Bár valóban az egész nép közkincsévé válnék áldozatuk tanulsága!

Amint ez az idézet is bizonyíthatja: a versek nyelvezete egészen egyszerű, a nyomaték a mondanivalóra és annak tanulságaira esik, a

hang patetikus, olykor drámai mélységű és erejű, a leírásokból hiányzik a kimódoltság, amely sok 1956-ra emlékező írást tesz hiteltelenné. Nagy Gáspár nem kevesebbre vállalkozott, mint a forradalom eposzának megírása, ebből az eposzból azonban hiányzik a középponti alak, itt a hős az akkori ifjúság, amelynek lelkes tagjai azon a keddi napon sorokba rendeződve haladtak át a Margit hídon, hogy füttykoncerttel köszöntsék Veres Pétert a Bem téren, majd Nagy Imrét hallgassák a Parlamentnél és fegyverrel vívják harcukat a rádió épületénél. Késő este volt, dörögtek a fegyverek, kétségbeesve üléseztek a Központi Bizottság tagjai, hátha menthetik a menthető, de erre már nem volt lehetőségük. Budapesten ismeretlen szél, a szabadság szele söpört végig: „egy Föld nevű csillag — ilyenkor jobban világít — gyorsabban forog!” A vonuló, jelszavakat skandáló tömegből metszett ki arcokat Kiss Iván, valamennyiük vonásait a rég várt és remélt érzés világítja át. Ez az érzés évtizedek múltán is hatalmába keríti a hajdani diákok: amikor valamelyik képeslapban a címlapképen megpillantottam egykori önmagamot a tüntetők között, a szívem kis híján kiugrott a helyéről. Ezt, aki ott volt, megérti. Aki nem, az kereskedik vele. Aki ott volt, elmondja a költővel: „...a nagy őszi ragyogásban örökre októbert várunk”, „S talán örökre kedd van / és a boldogságtól / könnyezünk sírunk!”

A jelszavak. Igen, azok a közösen elharsozott rigmusok, amelyek egybe forrasztották a tömeget, s valóban „mint a susterő gyújtózsínór”, úgy hatottak. Egyet most is őrzök emlékezetemben: „Az a kérdés Pesten-Budán, hová lett a magyar urán!” Mintha valóban „erre a honfoglalásra, erre a napra készült(ünk) volna”, hatalmába kerített a „népvándorlást idéző mámor”, s fölzengett egy azóta sem hallott hatalmas kórus:

*Himnuszol
és szózatol
könnyezve énekel
sok boldog ifjú ember
esküszik az esküszünkkel
verseket röptet föl magasra
ahol a magyarok Istene lakik
pedig már morajló — fegyverzaj hallatszik át — a
Duna túljáráról.*

Ekkortól valóban „új felvonás jön — s benne új had”, a vérrel, hősi önfeláldozással járó napok, az eposz következő fejezete, amely valódi hőso-

ket és vértanúkat idéz: a barrikádokon harcoló lányokat és fiúkat, akik közül jó néhányan lettek a forradalom áldozatai. Sírjuk névtelenül emelkedett a tereket, miközben szeretteik reménykedtek: hátha... A felelős, önfeláldozó, a haza fogalmát szentnek hívó megérés napjai voltak ezek.

*S láttad a hirtelen
férfivá érett kamaszt?
Ki félni sem mert
csak éppen reszketett
ujja helyett szívével
illette a jégrúzsos
rataszt (...)
talán ez volt
a dobtárban az utolsó töltény
Ki volt ő: egy szent süvvölvény
(később mikor már felnőtt)
bitóra küldte az önkény!*

Az eposz számomra legfontosabb gondolatainak egyike: „ők kísérték csak — igazán a nagybetűs — szabadságot!” Valóban ők. Egyiküket, tizenéves fiút, katonasapkában ábrázolja az illusztrátor. Vonásain nem mutatkozik hősi elszántság. Gyermek-vértanú, kinek szívében élt „az elszánt álom”, „szájukban tán az első — köhögtetően fojtó — olcsó cigaretta”, de szívták elszántan, és feltekintettek „a szabadabb csillagokra”. Szemben velük a tankok, megcsapta őket a halál hidege, de küzdöttek, s néhány napra megízlelheték „a győzelem örömét”.

Következik az utóirat, „a kódult vasárnapal” induló történet, „amint az árulás szennye kiáradt — a tizenkét fényes napra — a tereken a friss sírokra — az elfagyott krizantémokra”.

Egyenlőtlen harc áldozatai. Nevesíthető és névtelen hősei egy eleve reménytelen szabadságharcnak:

*De az arcok velünk maradnak
de a szemek velünk maradnak
az idő ezüst orsóján a képek
visszahozott örök emlékek...
Fényeskedjenek az időben: Ámen!*

Az eposz második nagy egysége visszatekintő, a történesek igazi, élő tanulságával szembesít. „Véghez vittem immár...” — idézhetné a költő. Névtelen hősei az égből, a halhatatlanságból tekintenek ránk, mint *A szigeti veszedelem* bátor, önfeláldozó hazafiai. Hiába volt „Sortűzek gyalázata Magyarországnak”, „március idusa lángolt — egy letiport nemzet szívében”, s gyalázatos árulásunk volna, ha e láng kialudna, s talmi múltó álértékekre tekintenénk készségesebben.

Az Angyalt idézi a költő, akárcsak 1956 karácsonyán Márai tette. „És a kereszt hirdette: valóban győztek, / hiszen emlékü maradt a legerősebb! / Romolhatatlan arcuk, mint a márvány, / Isten elé tett memorandum: fényes kiáltvány!”

A téveszmék és fegyverek rabságában szenvedő világ lehetséges megváltását ígérte e rövid és vérbe fojtott fellobbanás, amely csodálatot keltett, önvizsgálatra készítetett, s azt is igazolta, hogy a nyugati nagyhatalmak restek voltak a jóra. A történelmi alapigazságok verssé lényegítése Nagy Gáspár és társa kivételes — reméljük: kivételes hatású — vállalkozása, amely megmozgathatja a kihűlő érzéseket. 1956 eseményeinek elég — de nem elegendő — irodalmából (legutóbb ismét Pomogáts Béla gyűjtött egybe szép csokornyit Nagyváradon megjelent *A szabadságról és a zsarnokságról* című antológiájában) ezért is kiemelkedik ez a kötet, amely nemcsak maradandó művészi értékei miatt lehetne „kötelező olvasmány”, hanem lélekemelő azonosulása miatt is. Higgyük a költővel, hogy „az október végi tiszta lángok” a nemzet „szívébe égették a szabadságot!” Adja Isten, hogy ilyen szívvel őrizzük a lángot! (Püski, Budapest, 2006)

RÓNAY LÁSZLÓ

ZSILLE GÁBOR: „ISTEN MAGYAR NÉPÉNEK SZOLGÁJA”

Kuklay Antal élete vallomásai és írásai tükrében

A beszélgetés-könyv sajátos műfaj, hiszen a disputa mindkét szereplője — a kérdező és a válaszoló is — aktívan részt vesz a minél alaposabb, minél több szint fölhozó portré — a szolgálata fölkelet, az Isten és az ember búvkörében élő, s az innen nyert erőt mindig jobbításra használó pap karakteres arcának a megrajzolásában.

A *körömi csodát* — nevezzük így Kuklay Antalt —, a hit terjesztésén kívül népszolgálatot is vállaló tudóst (író, művészettörténészt) az a Zsille Gábor faggatta, aki — éveket töltvén a szemináriumban — nem csupán a teológiában járatos, hanem a szépre fölöttébb érzékeny költő és műfordító is.

Egy több mint fél évtized előtti „interjúból” emeltett ki a könyv homlokára írott cím. Mikor is az Igen által megszólított „Ki vagyok, mit akarok?” kérdésre az alábbiakat felelte: „Isten szolgája vagyok. Isten népének szolgája. Isten magyar népének szolgája. A szolgálat által üdvözülni akarok.”

Az életút — Kuklay jövőre lesz hetvenöt éves — bebizonyította, hogy nincs az a *stáció* (börtön, vallatás, megaláztatás), aminek boldogságos

szenvéde ne faragott volna valamit az ember-arcon, ne keményítette volna a jellemet.

Az igazságra vágyóra, a népet — vallási közösségét — fölemelni akaróra mindig leselkedett valami veszedeleme. Pappá szentelése abban az időben történt — az ötvenedik évfordulón, 2005-ben több helyen (Körömben, Debrecenben, Márianosztrán) mutatott be ünnepi aranymisét —, amikor a politika véres karddal irtott a hit nádasában. Ám a koncepciók pereke, a rendek fölszámolása, a különféle atrocitások sem tudták megtörni a lélekben erőseket. („A hejcei püspöki kastélyból az ötvenes években afféle püspöki internálótábor lett. Oda száműzték azokat a püspököket — így például Pétery József váci és Badalik Bertalan veszprémi püspököt —, akik nem voltak hajlandók teljesíteni az állam követeléseit.

A „rémdrámák”, mint az *újhatvani* (lásd: *Te meztelen Krisztus, hol hagytad az ingedet? Ferencsek a feloszlítás idején*), meg az azt követő börtönbüntetések csak erősítették a hitük s lélekgigazságuk mellett kitartókat, hogy Isten országa nem más, mint belső szabadságunk megélése. A szeretet-himnusz akkor is összetartó erő, ha éneklői nem a Paradicsom pázsitján, hanem a gumibottal-szuronnyal sakkbán tartott rendházak véres lépcsőin, vagy a „bajszos püspökök”, az Állami Egyházügyi Hivatal civil tisztviselői által ellenőrzött — lehallgatókészülékeket működtető, a besúgó rendszer kialakításától mocskos — úton jártak.

„A hitvalló keresztények bizonyos értelemben katakombákba kényszerültek” — ebben benne volt a valóságos börtön veszélye is —, de a meggyőződésük mellett kitartók tudták, hogy áldozatot kell hozni a papi hivatásért. A kételemek, félelmek mit se számítottak — „mi, sárospataki katolikus diákok teljes szívvel-lélekkel ellenálltunk a kommunizmusnak” —, s jól látható, hogy a mostani, filozófiával, költészettel, művészettörténettel, családszolgálattal stb. foglalkozó bölcs gondolatvilágának a csírája — az egyenes gerinc, a közösségért való áldozatvállalás (Kuklaynál ez *öröm-munka*), a nyílt szembenézés — már a fiatal, éledező szellemtől sem volt idegen.

Hogy a hívek által csak *Tóni atyának* nevezett tudós pap idáig jutott (a körömi kastély hosszú ideje egy életforma, egy gondolkodásmód, egy hitvallás, egy erkölcs összetborozta nyáj szimbóluma), az köszönhető a gyerekkornak, a röplés vitorláit feszítő családi környezetnek, a sátoraljaújhelyi és pataki gimnáziumnak, a szemináriumban eltöltött — 1956 fáklyája által nagyon is megvilágított — éveknek s a világosság keltette fény megtapasztalásáért elszenvedett, a

tanulás időszakát meghosszabbító börtön-rabságnak (1957 májusában tartóztatták le, s a rá mért tíz évből hatot le is töltött; bűne? — a hivatalos szakszargon indoklásával [„népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló” stb. stb.] ellentétben — mindössze annyi volt, hogy a forradalom napjaiban néhány társával járta a pesti kórházakat, betegeket, sebesülteket gyónatott és áldoztatott).

Ez mindössze a kezdet volt (az egyházi iratok átmentésében való tevékeny részvétellel, a börtön „fordító irodájának” kijózanító nyelv-buzgalmával és a sanyarú körülmények között végzett mise — pár szem mazsolából préseltetett a „bor” — feledhetetlenségével).

A kezdet, ám ez az alapozó időszak tartja a tornyot, feszíti a kupolát. Mert a *körömi katedrális* — találkozóhely, filozófiai központ (Jacques Maritain, Dabóci Mária), történelmi mementó (Körömi Rákóczi Hagyományörző Egyesület), családgondozó lelkiület, a szegénység — cigányok — munkájával való fölemelkedésének a példája — attól lélegzik, harangzúgásnál erősebben, hogy egy megszállott ember, a falu plébánosa, a művészet történésze, az irodalom (főképp Pilinszky János) tudós magyarázója, aki egy személyben restaurátor és takarító, műfordító és gépkocsivezető meg sátorverő, vagyis néven nevezve: Kuklay Antal hosszú ideje erősen és határozottan, ám a derűnek is helyet engedve, a *talpán áll*.

A különféle, nem mindig a vallással összefüggő torzszalkodások miatt korábban egy-egy elődje csupán pár évet tudott lehélni ebben a — lélekörző angyalához illő megnevezéssel — *tündéri faluban*, míg ő több évtizedet. Ahol ódon könyvek és gyakorta családostól idejáromató *zarándokok* zengik az Isten dicsőségét — avval is, hogy megpróbálnak emberi módon élni —, ahol az ónodi országgyűlés által kiterített *asztal* s az azt övező emlékhely önismeretre sarkalló példa, ahol Pilinszky — megistenülve, mert a szellem valódi hozzáértővel találkozott — körömi díszpolgár lesz, ahol az 1991-ben létrejött *Conditio Humana* Alapítvány ezer féle módon segíti a sérült gyerekek fölépülését.

Ez a beszélgetés-önéletrajz arra ugyancsak jó, hogy lássuk — a hely ettől lesz „világközpont” — a hitben fogant, de a nép fölemelkedésére minden józan elmével szövetkező akarat, jobbító szándék, nemes ügy érdekében végzett szolgálat kiteljesedését. A mosoly Kuklaynál nem bújik a papi talár mögé — Eva Hoffmann: „Tóni valódi esztéta és világi” —, hanem torborzó jellegű: akit megérint, az részt vehet — és többnyire részt is vesz — az önként vállalt iradatlan munkában. Azt vallja, hogy a társada-

lomnak *minőségi emberekre* van szüksége, s ezért nem szűnik fáradozni: épít, terem, ahol éri.

„A te derűdet nem befolyásolhatták külső dolgok, hiszen gyökere Benned van, a lelkedből sugárzik” — írta Dávid Katalin a pár év előtti születésnapra.

A művészettörténész — saját reneszánsz fényét átsugározta — a másik művészettörténészben megtalálta azt a fókusz, ami — túllépve irodalmon, művészen — anyagi valósággá válik: a munka, a cselekvés, a segítő akarat motorja lesz. Miben hisz ez a derű? (Szent Pál korintusiakhoz írott második levelét Kuklay is idézi.) „Nagy türelemmel, / Megpróbáltatásban, szükségben, szorongatott helyzetben, / Verést szenvedve, tömlöcben, zendülés közepette, / Fáradozásban, virrasztásban, börtönben, / Tisztaságban és tudásban, / Békétűrésben és jószágban, / A Szentlélekben és őszinte szeretetben, / Igazmondásban és Isten erejében...”

Hisz és cselekszik; „Mint akiknek semmijük sincs, de mindenük megvan”.

Mindez, magyarul ez a példázatos élet elég volna ahhoz, hogy kézbe vegyük az „*Isten magyar népének szolgája*” című könyvet. Elsőbben azért, mert Kuklay Antal életrajza, mesélőkedvét sem feledve, lebilincselő. De ennek a hol anekdotázó, hol a szellem magasában lakozó *mesélésnek* kitűnő kerete van, ami pedig az író-riportert, Zsille Gábort dicséri.

A hét napra osztott beszélgetés — hangulati előképekkel, megannyi dokumentummal fűszerezve — valósággal pezseg. A riporter könyvének hősével az egész tájat bejárja — portákba és gondolkodásmódokba is betekint —, hogy még hívebben tudja visszaadni egy *eleven élet*, a községet és az országot is fölvilágyozó *körömi* magatartásforma hihetetlen erejét. (*Új Ember*, Budapest, 2005)

SZAKOLCZAY LAJOS

1956. MAGYAR ÍRÓK NOVELLÁI

A Noran Könyvkiadó az 1956-os forradalomra tematikus novellasorozatának új kötetével emlékezik. A huszonhat novellát a szerkesztői szándék a forradalmi események kronológiai sorrendje szerint rendezte. Elgondolkodtató, és a forradalom/a forradalmak sajátságosságára utaló, hogy a tényleges harcokról, forradalmi napokról jóval kevesebb novella született. Az események „holdudvara” és utóregzései teszik megérthetővé a történeteket. A férjét reménykedve-reménytelenül visszaváró asszony története (Mándy Iván: *Temető*), a szerelmét s vele együtt emberi tartását elvesztett nő kálváriája (Eörsi

István: *Történetek a hideg faházban*) az emberi veszteségekről, az illúziók fájdalmas elszűrküléséről, hiányáról élesebb, tisztább képet nyújt, mint megannyi harci krónika. Kertész Imre *Az angol lobogó* című remekében éppen a leírhatóság, megfogalmazhatóság problémáját feszegeti. Hogy mi a fontos és mi a jelentéktelen egy történetben, megragadható-e maga a Lényeg, hiszen „az irodalom oldószerében áztatott megfogalmazások” nem „életszerűek” számára. S mégis, a hazugság valós világához képest az írás-olvasás fiktív világa igazabb, „hazug, de élhető”. Az öndefiniálás követelményét általános érvényűvé emeli: az élet akkor élhető, ha megfogalmazható, ez azonban az adott korban lehetetlennek bizonyult.

Így születik meg az önmagával szembeszülő életelv: a paradox világban egyetlen magatartás hiteles: a „megfogalmazás nélkül leélt élet mint megfogalmazás”, az öntagadás mint alkotás. A különböző történelmi korok egymást követő abszurdításában nem is lehetséges más attitűd: „a totális háború rombolását a totális béke avatta teljes és mondhatni, tökéletes pusztítássá” — a világ nem relativizálódott, hanem megtagadta, önmaga ellenébe fordította legtisztább, legegyszerűbb alapfogalmait.

Az egyénként megélt, az Egészet tekintve töredéket jelentő mozzanatokból áll össze a teljes történet (maga a forradalom), melyből az emlékezet aztán történelmet alakít. Az események fősodrában a szereplők gyakran értetlenül, vagy éppen ellenkezéssel téblábolnak. Ferdinandy György hőse éppen a börtönből szabadult, értetlenkedve és bosszankodva hagyja magát a lelkes tömeggel sodortatni, civil fényűzésnek érzi az elvont szabadságvágyat az ő megszenvedett rab-ságával szemben. Bizalmatlansága nem teszi lehetővé, hogy felismerhesse a körülötte zajló események jelentőségét. (*Az a nap*)

Aczél Tamás száraz, hivatalos hangnemű, mondhatni jegyzőkönyvben tudósít egy villa lakóinak 1939 és 1956 között történő sűrű cserélődéseiről. Tárgyilagosságán — szándékoltan — átüt az iróniával párosuló döbbenet e viszonylag rövid korszak gyakori hatalom- és szemléletváltásán és embertelenségén (*Egy villa története*). Örkeny István Csermleányi Viktora éppoly elvtelenül és céltalanul tévelyeg a forradalom utáni emigrációban, mint amilyen arctalanul és önmagában jelentéktelenül zabálja később a fánkokat a *Macskajátékban*. S amikor létének ürességével szembesül, megöli azt, aki tükröt tartott eléje (*A hatyul halála*).

A forradalomnak nem következménye, inkább része az emigrációba való menekülés. A határ nem országhatárt jelent többé, hanem élet

és halál, börtön és rabság, megújulás és hűség közötti nehezen átléphető mezsgyét. Az idős egyetemi tanárt felismeri, hogy számára az elmenekülés egész életében vallott elveinek a megtagadása lenne; tanítványa számára ugyanaz egy hiteles élet lehetőségét jelenti (*Déry Tibor: Számadás*).

Szép és bizakodó zárszava a kötetnek Göncz Árpád rövid története, a *Hazaérkezés*. Szeretteit látva, a (múló?) szabadság pillanatát átérezve az egykori fogoly különbékét köt a világgal. Talán ez az egyetlen járható út.

A szerkesztési elv indoklása, magyarázata a fülszövegben, hogy „történelmünk egyik legdrámaibb időszakának irodalmi, mégis hiteles feldolgozása” lesz lehetővé általa. Ehhez mindeképpen fontos adalék lehetett volna, ha jelölik a novellák keletkezési idejét is. Alaposabb korrektori munkát is minden bizonnyal megérdemelt volna a kötet. (*Noran, Budapest, 2006*)

BENKŐ GITTA

A FÉNYGYÚJTOGATÓ

Böjte Csaba atyával beszélget Benkei Ildikó

Csaba testvér, dévai ferences atya, az elhagyott, árva gyermekek, a szegények és elesettek gyámolítója (www.devaigyerekek.hu) ma már fogalom a kárpát-medencei magyarság és a magyar katolicizmus körében. Ezért is rendkívül találó a kötet címe, hiszen ő valójában a remény fénygyújtogatója a szétesett társadalm szerkezetű, az elvándorlásnak és beolvadásnak/beolvasztásnak kitett erdélyi magyarság körében, melynek valós helyzete és állapota köszönő viszonyban sincs azzal a délibábos álomvilággal, amellyel a kortárs romantikus nacionalizmus ámitja önmagát.

Az olvasó a beszélgetésben feltárulkozó szerzetes élettörténetéből és józan, sokszor igencsak pragmatikus gondolataiból (románsághoz való viszony, kettős állampolgárság kérdése, magyarságkép, csángóság) nem csupán a megalakulásra képtelen embert, illetve cselekedeteinek és egész életének mozgató rugóit — hit és szeretet — ismeri meg, hanem bizonyos mértékben betekintést nyer magába a kisebbségi létbe is egy nemzeti-kommunista, majd pedig egy önmagát (Ion Iliescu szerint) eredetien „sajátságos” demokráciának nevező román demagógiában, ahol tanúi lehetünk a kisebbségi (ön)érdekvédő politikusi-gazdasági réteg fokozatos (el)balkanizálódásának.

Csaba testvért tulajdonképpen egy vers miatt elítélt édesapja nagyon korai elvesztése ve-

zette el arra, hogy mindenekelőtt az emberi butaságot és gonoszságot fenntartó, illetve a személyes felelősségmentességet lehetővé tevő rendszer ellen kell harcba szállni — az emberért, hogy valamiféleképpen fény gyúlhasson benne. És hol lehet/érdemes ezt elkezdni? Kétségtelenül a gyermekekénél, akik tele vannak kibontakozásra váró „rejlő értékek”-kel. „Segíteni kell a gyerekeknek — mondja —, hogy megtalálja helyét, hogy felfedezze magában azt az értéket, amit őáltala akar Isten kimondani” (17–18). Ehhez azonban emberhez méltó családi háttér, légkör szükséges. Ezért is tartja fontosnak a gyermekek mellett a családok segítségét, felkarolását is.

A jelen emberséggé tétele és a jövőért való aggodás mellett Böjte Csaba nem feledkezik meg a múltról sem. Hiszen a múltját nem vagy félreismerő, azt mellékesnek tekintő, meghatározható identitással nem rendelkező egyén vagy közösség óhatatlanul tudathasadásos állapotba kerül. Erdély magyar múltja emlékeinek a megőrzése így került Csaba testvér látóterébe. Ennek első lépése a marosillyei Bethlen Gábor szülőház megvásárlása a közösségépítés szolgálatába történő állítás elképzeléseivel. Szerinte ugyanis „a tudat, hogy Bethlen Gábor vívódott, küzdött értünk, tartást, erőt kell adjon mindannyiunknak” (128).

Végeredményben Böjte Csaba miért is jelentkezett ferencesnek? Mert „ugyanúgy, ahogyan a mai fiatalok — mondja —, én is éreztem, hogy valami jót, valami szépet kellene tenni. Végül is az élet egyszeri lehetőség, kár lenne kompromisszumok alapján leélni. Én is valami olyasmit szerettem volna tenni, amiért megéri, hogy az ember reggel felkel, egész nap fárad, mert ha visszanéz, azt látja, hogy maradt utána valami. Azt látja, útja végén, hogy érdemes volt!” (12–13).

Csaba testvér élettörténete azt mutatja, hogyan lehet (és kell) ma magyarnak és katolikusnak lenni a Kárpát-medencében. Minden életnek megvan a maga értelme, ezt azonban mindenkinek magának kell megtalálnia. A fiatalok számára — különösen, ha már erőt vett rajtuk az életuntság és az érdektelenség — ebben a keresésben az olyan egyéniségek személyes példája, mint Böjte Csaba kétségtelenül az út- és fényjelző szerepét töltheti be, hiszen hívő és nem hívő számára egyaránt lehet/van üzenete. (*Magyarnak lenni, 8; Kairosz Kiadó, Budapest, 2006*)

JAKAB ATTILA

SOMMAIRE

Bienheureuse Sára Salkaházi

- SÁRA SALKAHÁZI: Adieu à mon nom
 ■ Extraits des bloc-notes de la soeur Sára; L'oblation de soi de la soeur Sára
- ELRÉD BORIÁN: Le modèle de saint François d'Assisi: saint Martin
- ANTAL BABUS: Un religieux millionnaire russe: Innokenti Sibiriakov
 ■ Études d'Emőke G. Komoróczy et László Rónay sur Attila Gérecz
 ■ Entretien avec l'évêque Nándor Takács

INHALT

Selige Sára Salkaházi

- SÁRA SALKAHÁZI: Abschied von meinem Namen
 ■ Auszüge aus den Tagebüchern von Schwester Sára, das darbringende Gebet von Schwester Sára
- ELRÉD BORIÁN: Der Vorbild von Franz von Assisi: Sankt Martin
- ANTAL BABUS: Ein russischer Millionärmönch: Innokenti Sibiriakov
 ■ Aufsätze von Emőke G. Komoróczy und László Rónay über Attila Gérecz
 ■ Gespräch mit Bischof Nándor Takács

CONTENTS

Blessed Sára Salkaházi

- SÁRA SALKAHÁZI: Farewell from my Name
 ■ Excerpts from the Diary of Sister Sára; Her Prayer of Self-offering
- ELRÉD BORIÁN: The Model of St. Francis Assisi: St. Martin
- ANTAL BABUS: A Russian Millionaire Monk: Innokenti Sibiriakov
 ■ Emőke G. Komoróczy and László Rónay about Attila Gérecz
 ■ Interview with Bishop Nándor Takács

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓRAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: KÁLMÁN ZOLTÁNNÉ

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt.

Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Lapunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium, Nemzeti Kulturális Alap támogatja

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP. VII. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: 2006. évre 2.880,- Ft, fél évre 1.440,- Ft, negyed évre 720,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: 55,- USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 320 Ft

VIGILIA

SZEMLE

NAGY GÁSPÁR – KISS IVÁN

ZSILLE GÁBOR

1956 fénylő arcai

„Isten magyar népének szolgálja.”

Kuklay Antal élete vallomásai

és írásai tükrében

- 1956. Magyar írók novellái
- A fénygyújtogató. Bőjte Csaba atyával beszélget Benkei Ildikó

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Benkő Gitta, Jakab Attila,
Rónay László és Szokolczay Lajos

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Vallásközi párbeszéd
- „Mit jelent számomra a zene?”
A Vigilia karácsonyi körkérdése
- Városmisszió
- Kránitz Mihály, Nemeshegyi Péter,
Patsch Ferenc és Rónay László tanulmánya
- Halmai Tamás, Tandori Dezső,
Vasadi Péter és Vörös István írása

ISSN 004260242-4

9 770042 602425